

VUTIHLAMULERI BYA VANTSHWA AFRIKA-DZONGA

Ku ringana

Khoma munhu un'wana na un'wana hi ku ringana na hi mfanelo. U nga vi na xihlawuhlawu.

Ndzhuti wa ximunhu

Xixima munhu un'wana na un'wana. Kombisa tintswalo no hlayisa.

Vutomi

Swilo leswi hanyaka hinkwaswo swi na nkoka. Khoma swilo leswi hanyaka hinkwaswo hi xichavo.

Ndyangu

Xixima vatswari va wena. Kombisa tintswalo no tshembeka eka va ndyangu wa ka n'wina.

Dyondzo

Nghena xikolo, dyondza u thela u tirha swinene. Landzelela milawu ya xikolo.

Ntirho

Pfuna va ndyangu wa ka n'wina hi mitirho ya le kaya. Vana a va fanelangi ku sindzisiwa ku lava ntirho.

Ntshunxeko na vuhlayiseki

U nga tshuki u vavisa, u karhata kumbe u chavisa van'wana naswona u nga pfumeleli van'wana ku endla sweswo. Herisa ku hambana ka mavonele hi ndlela yo rhula.

Nhundzu

Xixima nhundzu ya vanhu van'wana. U nga onhi nhundzu naswona u nga yivi.

Vukhongereri, swikhohlwakholwana na mavonele

Xixima swikhohlwakholwana na mavonele ya vanhu van'wana.

Ukuphepha

Hlayisa misava. U nga onhi mati na gezi. Hlayisa swiharhi na swimila. Hlayisa yindlu ya ka n'wina na muganga wa ka n'wina swi tshama swi basile no va swi hlayisekile.

Ukubasisakhamuzi

U va muakatiko wa Afrika-Dzonga wo lulama no tshembeka. Xixima milawu u thela u tiyisisa leswaku van'wana va endla sweswo na vona.

Ikululeko yokuveza umbono namazizo

U nga hangalasi vunwa na rivengo. Tiyisisa leswaku vanhu van'wana a va rhukaniwi kumbe va thaviwa hi marito.

ISBN 978-1-4315-0080-2

9 781431 500802

XITSONGA HOME LANGUAGE
GRADE 3 – BOOK 2
TERMS 3 & 4

ISBN 978-1-4315-0080-2

THIS BOOK MAY NOT BE SOLD.

14th Edition

Workbooks available in this series:

- Grade R (in all official Languages);
- Literacy/Home Language Grades 1 to 6 (in all 11 official Languages);
- Mathematics Grades 1 to 3 (in all 11 official Languages);
- Mathematics Grades 4 to 9 (in Afrikaans and English);
- Life Skills Grades 1 to 3 (in all 11 official Languages); and
- Grades 1 to 6 English First Additional Language.

XITSONGA RIRIMI RA LE KAYA – Giredi ya 3 Buku ya 2

ISBN 978-1-4315-0080-2

Leyi pfuxetiweke
hi xiCAPS

Giredi ya 3

XITSONGA RIRIMI
RA LE KAYA

Buku ya 2
Tikotara ta
3 & 4

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Manana Angie Motshekga,
Holobye wa Dyondzo ya
Masungulo

Dkd. Reginah Mhaule,
Xandla xa Holobye wa
Dyondzo ya Masungulo

Tibuku leti to tirhela ti endleriwe vana va Afrika-Dzonga ehansi ka vurhangeri bya Holobye wa Dyondzo ya Masungulo, Manana Angie Motshekga, na Xandla xa Holobye wa Dyondzo ya Masungulo, Dkd. Reginah Mhaule.

Tibuku to tirhela ta Rainbow ti vumba xiyenge xin'wana xa ntlawa wa migingiriko ya Ndzawulo ya Dyondzo ya Masungulo leyi kongomisiweke eka ku antswisa matirhelo ya vadyondzi va Afrika-Dzonga eka tigiredi ta ntsevu to sungula. Tanihi xin'wana xa swilo leswi nga swirhangana eka nkunguhato wa matirhelo ya mfumo, phurojeke leyi yi humelerile hi ku seketeriwa hi timali hi Nkwama wa Timali ta Tiko. Leswi swi endlile leswaku Ndzawulo yi swi kota ku endla leswaku tibuku leti to tirhela, ti kumeka hi tindzimi hinkwato ta ximfumo handle ko hakeleriwa.

Hi tshemba leswaku tibuku leti ti ta pfuna vadyondzisi eka migingiriko ya vona yo dyondzisa ya masiku hinkwawo no tiyisisa leswaku vadyondzi va vona va kota ku heta kharikhulamu. Hi tiyisisa leswaku hi letela mudyondzisi eka nghingiriko wun'wana na wun'wana hi ku katsa mifungo leyi kombisaka leswi mudyondzi a faneleke ku endla swona.

Hi ni ntshembo wa leswaku vana va ta tiphina no tsakela ku tirha migingiriko leyi nga ebukwini loko va ri karhi va ya emahlweni no dyondza, na leswaku wena, mudyondzisi, u ta tsaka swin'we na vona.

Hi mi navelela ku humelela, wena na vadyondzi va wena eku tirhiseni tibuku leti to tirhela.

Endlele ro hlaya

Ku lulamisela ku hlaya

- Ehleketa leswi u swi tivaka mayelana na nhlokomhaka.
- Ehleketa hi mutsari na siku ra ku hangalasa.
- Hlaya ndzimana yo sungula na yo hetelela.
- Ringeta ku bvumba leswi xitori xi nga ta vulavula hi swona.

Ku hlaya

- Loko u ri karhi u hlaya, u fanele ku wisa nkarhi na nkarhi ku kambisisa loko u swi twisisa leswi u swi hlayaka.
- Fananisa ku bvumba ka wena na leswi u swi hlayaka.
- Loko u nga kumi nhlamuselo ya marito lama u nga ya tiveki, tirhisa dikixinari.
- Loko u nga xi twisisi xiyenge lexi u xi hlayaka, tlhela u xi hlaya nakambe hi ku nonoka. Xi hlayele ehenhla.

Endzhaku ko hlaya

- Ringeta ku tsundzuka vuxokoxoko byo hlawuleka.
- Endla mepe wa miehleketo wa mavonele ya nkoka.
- Tsala nkatsakanyo leswaku wu kota ku ku pfuna ku tsundzuka mavonele ya nkoka.
- Tirhisa mavonele yo huma eka leswi u swi hlayeke eka leswi u tsalaka swona.

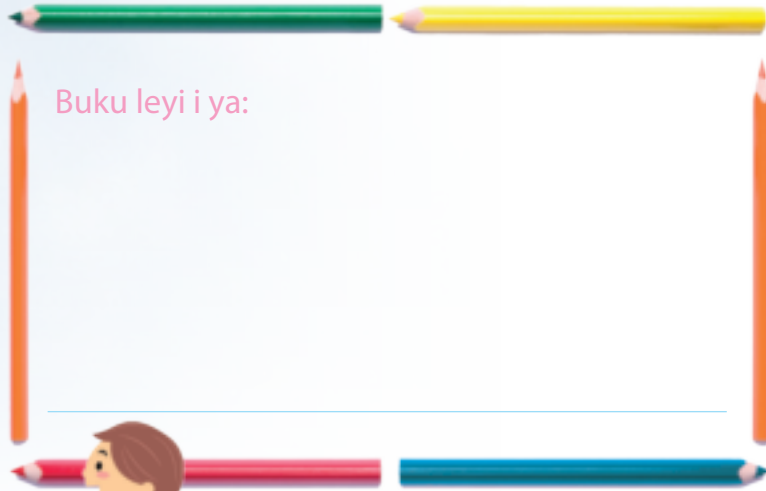

Giredi ya 3

Ririimi
ralekaya

Buku leyi i ya:

XITSONGA

Buku ya

2

SWILETELO SWA VADYONDZISI

Tirhisa buku yo tirhela kun'we na switirhisiwa swin'wana swa wena loko u ri karhi u ya emahlweni u hlulukisa tinongoti ta masungulo ta switshuriwa leswi kandziyisi-weke eka vadyondzi:

- **Ku khoma buku:** Ndelela leyi faneleke yo khoma no phendla buku.
- **Nongoti ya buku:** Pheji ra le mahlweni, vito na nongonoko wa leswi nga endzeni.
- **Matlhelo:** Ku hlaya ku suka emahlweni ku ya endzhaku, ku suka eximatsini ku ya exineneni na ku suka ehenhla ku ya ehansi.

SWITSUNDZUXO SWA MADYONDZISELE

Ku yingisela na ku vulavula

Hlaya Xititimende xa Pholisi ya Kharikhulamu na Makambeleo (Xitsonga Ririmi ra le Kaya), p. 10. Vadyondzi va fanele ku dyondzisiwa switori, swinsin'wana swo koma, swithokovetselo na tinsimu vhiki rin'wana na rin'wana.

Ku bula hi swifaniso

1. Letela vadyondzi eka:
  - ku boxa no bula hi minchumu leyi nga eswifanisweni (sayizi, xivumbeko, muhlovo na ntalo).
  - ku hlamusela swifaniso hi ku vutisa swivutiso: mani, yini, kwihi, rini, hikwalaho ka yini, ku humelele yini eku sunguleni, ku humelele yini endzhaku?
  - ku tumbuluxa xitori xa tllasi (vulehi byi ta lawuriwa hi swiyimo swa vuswikoti bya vadyondzi).
2. Pfumelela mudyondzi un'wana na un'wana ku hlamusela munghana wa yena xitori xa tllasi.
3. Tirhisa matsalele ya xitori xa tllasi (XIPHOKHAMA Ririmi ra le Kaya, p.12, ku tsala kun'we). Kombisa vadyondzi matirhisele ya maletere lamakulu, ku hambanisa marito na mahikahatelo.
4. Pfumelela vadyondzi ku hlaya na wena loko u hlaya xitori xa tllasi.
5. Kombela vadyondzi ku khwatihata kumbe ku ba xirhendzevutana eka mimpfumawulo kumbe swivumbeko swa ririmi swa vhiki eka xitori xa tllasi.

Ku hlaya

Hlaya Xititimende xa Pholisi ya Kharikhulamu na Makambeleo (Xitsonga Ririmi ra le Kaya), p. 12 – 18, mayelana na tindelankulu ta ntlhanu to dyondzisa ku hlaya.

Ku tsala

Hlaya Xititimende xa Pholisi ya Kharikhulamu na Makambeleo (Xitsonga Ririmi ra le Kaya), p. 18 – 19, mayelana na ntivontsalo na ku tsala. Loko kotara yi fika emakumu, vadyondzi va cinca ku suka xikiripiti lexi nga pirintiwa ku ya eka xikiripiti xo hlanganisiwa kumbe tsalelo ro nthwenthwesa.

Tidyondzo ta ntivontsalo ti fanele ku kongoma eka ku titoloveta ku tsala maletere lamatsongo na maletere lamakulu na ku hlanganisa loku lavekaka eka ntivontsalo lowuntshwa. Vadyondzi va fanele va kota ku kopunula xitshuriwa lexi pirintiweke (xik, xitshuriwa xo huma ebukwini) eka xikiripiti lexi nga hlanganisiwa kumbe tsalelo ro nthwenthwesa.

Tsundzuka leswi landzelaka:

→ Leswi vadyondzi va tsakelaka ku swi dyondza swa hambana. Swi na nkoka leswaku vadyondzi va rhanga hi ku nyanyuriwa hi ku vona swo karhi, ku twa na ku fambafambisiwa leswaku va kota ku dyondza hi ndlela leyi nyawulaka no pfuna.

→ Vadyondzi va fanele ku vona leswi va swi dyondzaka, hikokwalaho va fanele va titoloveta migingiriko va nga si yi hetisa hi ku yi tsala, xik:

Ku vumba: Nyika vadyondzi nkarhi wo vumba marito hi ku tirhisa makhadi ya maletere.

Ntwisiso: Vadyondzi va fanele ku hetisa tinhlamulo hi ku vula hi nomo emintlaweni ya vona va nga si hetisa hi ku ti tsala. Murhangeri wa ntlawa u vutisa swivutiso loko swirho swa ntlawa swi lava tinhlamulo no hlamula swivutiso.

Ku hlawula marito yo hetisa swivulwa: Nyika mintlawe swiphephana swa nxaxamelo wa maletere yo ka ya nga helelangi na makhadi ya marito. Vadyondzi va hetisa swivulwa hi ku veka makhadi ya marito hi ndlela leyi faneleke.

Ku yelanisa marito na swifaniso: Kurisa pheji ri va A3. Emintlaweni ya vona, vadyondzi va veka swifungho eka tinhlamulo leti nga tona.

Ku yelanisa swiyenge swimbirhi swa xivulwa: Emintlaweni ya vona, vadyondzi va yelanisa swiyenge swa swivulwa.

Ku tsala atikili ya phephangu ra vona: Tsarisa vadyondzi atikili ya tllasi kutani yi landzela hi atikili ya ntlawa va nga si tsala tiatikili ta vona.

Tidikixinari: Tirhisa dikixinari siku rin'wana na rin'wana. Vuswikoti bya vadyondzi byi lawula swiyimo swa ku tika ka migingiriko. Swi nga fanela ku nyika mapheji lama faneleke ku langutiwa.

Lemuka: Hi nkarhi wa migingiriko ya mintlawe, nyika murhangeri wa ntlawa tinhlamulo to n'wi pfuna ku letela swirho swa ntlawa hi ndlela leyi faneleke.

L
e
s
w
i

n
g
a

e
n
d
z
e
n
i

Nkongomelo wa 5: Endzhaku ka tiholideyi Kotara ya 3: Mavhiki ya 1 - 4

65 Ku vuya exikolweni endzhaku ka tiholideyi 2

Ku hlaya xitshuriwa xa ndzungulo hi ku tlhelela exikolweni hi kotara ya vunharhu.
Ku hlaya eka bodo ya switiviso.
Ku tatisa vuxokoxoko byo huma eka xitshuriwa ku ya eka xikombankarhi.
Ku hlawula marito ma ngenisiwa eka mabokisi ya mimpfumawulo. (ndz, e, i, o, pf).

66 Leswi hi swi endlaka loko xikolo xi humile 4

Ku bula hi mintlangu na swihungasi.
Ku hetisa xikombankarhi.
Ku tsala swivulwa hi migingiriko ya swa mintlangu.
Ku tsala eka dayari hi ku tlhelela exikolweni endzhaku ka tiholideyi.
Ku hlaya chati no hlamula swivutiso swo huma eka chati.
Ku endla phositara yo navetisa mintlangu kumbe swihungasi.

67 Xihundla xa Nomsa 6

Ku hlaya xitshuriwa xa ndzungulo.
Ku hlamula swivutiso swo hlawula nhlamulo yin'we mayelana na xitshuriwa.
Marito-fularha.
Ku tsundzuka ndzandzelelano wa swiendleko swa xitori hi ku nambara swivulwa.

68 Mititwelo 8

Ku bula hi ximunhuhathwankulu.
Ku encenyeta xitori.
Ku tsala eka dayari nkatsakanyo wa xitori.
Ku hlaya xitlhokovetselo xa vunghana.
Ku endlela munghana khadi no tsala xitlhokovetselo xo koma eka khadi.
Ku hlawula marito ma ngenisiwa eka mabokisi ya mimpfumawulo (-ini, -ula, ntl, ma-, t).
Ku tsala swivulwa hi marito lama nyikiweke.

69 Xikolo emahungwini 10

Ku hlaya xitshuriwa xo huma eka phephahungu.
Ku hlamula swivutiso swo huma eka xitshuriwa.
Ku tlhantlha marito ku kombisiwa mapeletwana ya wona.

Ku tsala marito ku ya hi nongonoko wa maletere.

70 Phephahungu ra mina 12

Ku bula hi mahungu yo huma ekaya, exikolweni na hi vanghana.
Ku tsala mianakanyo eka mepe wa miehleketo.
Ku boxa rixaka ra xivulwa (nhlamuselo, xivutiso, xileriso, xihlamalo).
Ku tsala swivulwa nakambe ku kombisa nhlamuselo ya mafana-peletwa.
Ku tsalela phephahungu xitori ku tirhisiwa mepe wa miehleketo.

71 Ku tlanga hi vukheta 14

Ku hlaya xitshuriwa xa n'wanguano.
Ku tsala mahetelelo ya n'wanguano.
Ku tatisa swimbyarumbyaru swa mbulavulo.
Ku yelaniso minkomiso.
Ku hlawula marito ma ngenisiwa eka mabokisi ya mimpfumawulo.

72 Xana va te yini? 16

Ku vulavula hi mahetelelo ya xitori.
Ku encenyeta xitori xo hlawuleka.
Ku tsala swivulwa ku tirhisiwa marito ya munhu.
Ku hlanganisa mimpfumawulo ku vumba marito.

73 Papila ro ya eka munghana 18

Ku hlaya papila.
Ku hlamula swivutiso mayelana na papila.
Ku boxa marito lama faneleke.
Ku boxa vamavizweni.

74 Mandla i nghwazi 20

Ku tsala khadi ro hoyozela.
Ku hikahata swivulwa hi mfanelo.
Ku boxa masivinene lama faneleke.
Xiphazamiso xa mintlangu yo hambana.

75 Siku ra layiburari 22

Ku hlaya xitshuriwa mayelana na layiburari.
Ku hlamula swivutiso swo huma eka xitshuriwa.
Ku hlawula marito ma ngenisiwa eka mabokisi ya mimpfumawulo.
Ku hlanganisa swivulwana ku vumba swivulwa.

Ku tirhisa mpfumawulo ku vumba marito.

76 Ku hlaya tibuku 24

Ku hlamula swivutiso hi buku leyi va yi hlayeke.
Ku boxa vito na mutsari wa buku yin'wana na yin'wana.
Ku bvumba leswi buku yi vulavulaka hi swona.
Ku nambara tibuku hi nongonoko lowu ti tsakeriwaka hi wona.

77 Rendzo ra hina ro ya esorokisini 26

Ku hlaya xitshuriwa xo vulavula hi sorokisi.
Ku hlamula swivutiso swo huma eka xitshuriwa.
Ku tirhisa maendli ku hetisa swivulwa.
Ku boxa maengeteri.

78 Leswi humeleleke Dan 28

Ku encenyeta xitori xa Dan esorokisini.
Ku tsala eka dayari a endla wonge hi yena Dan.
Ku boxa maendli eka leswi tsariweke eka dayari.
Ku boxa leswi maengeteri ya hi byelaka swona.
Ku boxa riendli leri hlamuseriwaka hi riengereteri.
Ku hlawula marito lama faneleke.

79 Mayelana na mimpfumawulo

30 Ku yelanisa marito na mimpfumawulo.

80 Ku tsala xitori xa wena 31

Ku vulavula hi kungu ra xitori.
Ku tsala mianakanyo ya xitori eka nkunguhato wa xitori.
Ku tsala xitori eka buku ya xitsemiwa.

A hi vulavuleni

A hi hlayeni

Xewani vana.

Ha mi amukela endzhaku ka tiholideyi. Sweswi hi le ka **kotara ya vunharhu**. Ndzi tshemba leswaku mi ta tirha swinene. Ka ha titimela swinene. Loko ku ri na loyi a nga na **jesi** kumbe baji leritsongo, u komberiswa ku ri tisa exikolweni leswaku hi ta kota ku nyika vana lava pfumalaka swiambalo swo kufumela.

Loko u xiya eka bodo ya switiviso, u ta lemuka leswaku hi na migingiriko yo tala swinene eka kotara leyi. Ndza tshemba leswaku hinkwenu mi ta nghenelela eka yona.

Nkarhi	Musumbunuku	Ravumbirhi	Ravunharhu	Ravumune	Ravuntlhanu
1-2 ninhlikanhi	Netibolo Tlilabu yo rhunga	Bolo ya milenge Netibolo	Ntlangu wa xikolo Bolo ya milenge	Bolo ya milenge Layiburari	Netibolo
2-3 nindzhenga	Ku tsutsuma	Ntlangu wa xikolo	Ku tsutsuma	khwayere	Layiburari

KU KUMEKE
Manghilazi ya nhwanyana.
Vutisa ehofisi ya
matsalana.

**XIMANGA LEXI
LAHLEKEKE**
Loko u kuma ximanga
xa ntima na milenge yo
basa, u komberiswa ku
vonana na Lucy
wa Giredi ya 3.

Loko u tsakela ku pfuna
elayiburari hi nkarhi wo tlanga,
hlamusela Manana Nkuna.

Rendzo ra Giredi ya 3
ro ya esorokisini
Mugqivela wa
30 Mawuwani
Tlilasi ya Giredi ya 3
yi ta xavisa makhekhe
na swiwitsi hi nkarhi wa
bureki hi Ravuntlhanu
ra 21 Mawuwani.

A hi tsaleni

Languta bodo ya switiviso kutani u hlamula switiviso leswi landzelaka.

I yini lexi a xi lahlekile?

Makhekhe na swiwitsi swi ta xavisiwa rini?

I yini lexi nga kumeka?

I mani loyi a lawulaka layiburari?

A hi tsaleni

Languta xikombankarhi xa xikolo eka bodo ya switiviso kutani u tata masiku na minkarhi ya xiendleko xin'wana na xin'wana.

Tatisa vito ra ngHINGIRIKO	Masiku	Nkarhi
 _____		
 _____		
 _____		
 _____		
 _____		

Ntivorarito

Hlaya marito u ri karhi u yingisela mimpfumawulo ya wona. Tsala marito eswivandleni leswi faneleke u tlhela u tsala swivulwa swimbirhi ebukwini ya switoloveto.

- ndzilo
- hisa
- pfempfa
- hlota
- heta
- cela
- pfimba
- ndzingo
- xisa
- lota

Marito ya ntolovelo

- cela
- hisa
- lota
- ndzilo
- pfumala

ndzi	jesi	tisa	kota	pfumala

Leswi hi swi endlaka loko xikolo xi humile

Kotara ya 3 – Mavhiki ya 1-2

A hi endleni

Vulavula na mungwana wa wena hi swipotso, mintlangu kumbe swihungasi leswi u swi tsakelaka.

Tsala leswi u swi endlaka siku rin'wana na rin'wana loko xikolo xi humile.

A hi tsaleni

Pulanara ya mina

Nkarhi	Musumbunuku	Ravumbirhi	Ravunharhu	Ravumune	Ravuntlhanu
1-2 ninhlikanhi					
2-3 nindzhenga					

A hi tsaleni

Tsala swilo swinharhu leswi u swi endlaka ekaya loko xikolo xi humile.

_____

_____

_____

_____

Sweswi tsala eka dayari leswi u titwiseke xiswona loko u tlhelela exikolweni endzhaku ka tiholideyi.

Eka Dayari

Siku _____

_____

_____

_____

_____

_____

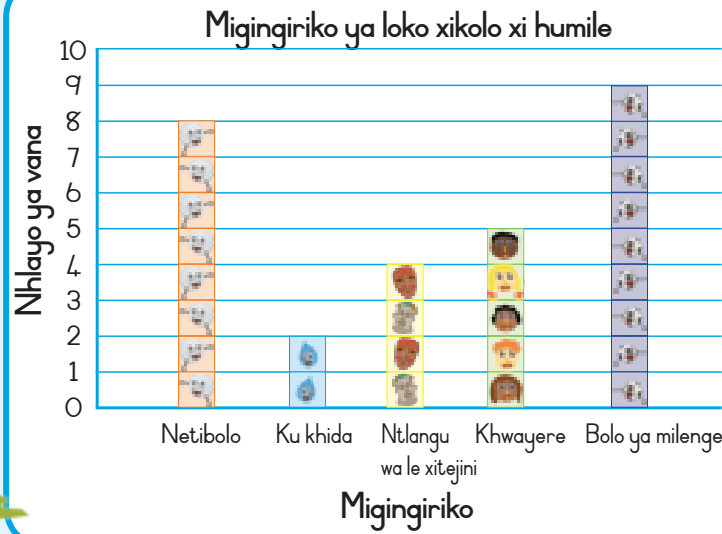
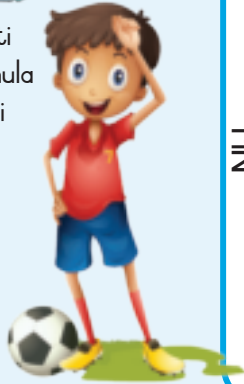
_____

_____

A hi tsaleni

Languta chati kutani u hlamula swivutiso leswi landzelaka.

Nghingiriko lowu endliwaka swinene loko xikolo xi humile hi wihi?

Nghingiriko lowu vana va nga wu rhandziki hi wihi?

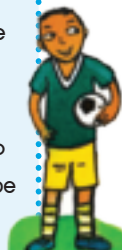
Ntlangu wa le xitejini wu rhandza hi vana vangani?

Migingiriko ya loko xikolo xi humile leyi u yi rhandzaka swinene hi yihi?

A hi hungaseni

Endla xitiviso xo navetisa swipotso kumbe swihungasi swa wena. Phositara ya wena yi fanele ku kucetela vanhu ku tlanga xipotso xa wena kumbe ku endla xihungasi xa wena.

A hi vulavuleni

A hi hlayeni

Hambileswi nimpundzu ku nga hola, ninhlikanhi ka hisa. Hi nkarhi wo tlanga vana va tsakela ku tsutsuma **edyambyini**. Hinkwavo va **hluvula** majesi lama va ya ambaleke ehenhla ka tihembe ta vona.

Nomsa u twa ku hisa kambe a nga hluvuli jesi ra yena. Ri tumbetile xihundla xa yena. Nomsa u hisile hembe ya yena loko a yi ayina. A nga ri hluvuli hikuva u fihla mbhovo hi **jesi**. Manana wa Nomsa u ta xavela Nomsa hembe leyintshwa n'hweti leyi taka hikuva sweswi a nga na mali.

Nomsa hi yena loyi a rhangelaka etlilasini hi ku hlaya na tinhlayo. Mudyondzisi u tala ku kombisa ntirho wa Nomsa eka tlilasi. "Ina, swi kahle!" ku huwelela vana. Hi nkarhi wo tlanga Nomsa na vanghana va yena, Pam na Busi va tlanga **ntlangu** lowu va wu tsakelaka swinene, ku nga ntlangu wa xitumbelelani.

Loko va tlhelela etlilasini hinkwavo va twa ku hisa hikwalaho ko tsutsuma. Hinkwavo va hluvula **majesi** handle ka Nomsa.

Busi u vona leswaku Nomsa a nga tsakangji na leswaku u twa ku hisa.

Wa n'wi hlevela: "Ndza swi tiva leswaku hikwalaho ka yini u nga hluvuli jesi ra wena. Kambe u nga vileli, ndzi ta ku nyika yin'wana ya tihembe ta mina."

Nomsa u tsakile swinene hikuva a nge tlheli a ambala jesi eka n'hweti leyi taka. A nge tlheli a tshwa kumbe a tsana emoyeni nakambe.

A hi tsaleni

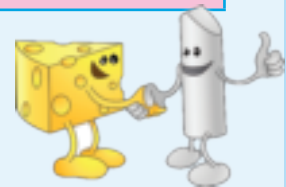
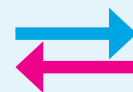
Endzhaku ko hlaya xitori, bana xirhendzevutana eka letere ra nhlamulo leyi faneleke.

Xana Nomsa a tlanga na mani?	Xana xitori xi humelele hi nguva yihi?	Hlawula rito rin'we leri hlamuselaka Busi.
A Busi na Pam	A Ximumu	A Mihupani
B Bongji na Aki	B Xixika	B Tintswalo
C Busi	C Xixikana	C Tlharihile
D Bongji	D Ximun'wana	D Tsanile

Xiya tindzimana tinharhu to sungula. Nyika maritofularha ya marito lamambirhi.

hluvula

nyika

Swivulwa leswi landzelaka swi hi hlamusela hi xitori xa Nomsa. Nambara swivulwa ebokisini ku suka eka 1 ku fika eka 4, ku kombisa ndzandzelelano wa swindleko.

	Busi u tshembisile ku nyika Nomsa hembe.
	Nomsa u tsanile hikuva ku na mbhovo ehembeni ya yena.
	U fanele ku yimela manana wa yena a kuma mali leswaku a ta n'wi xavela hembe leyintshwa.
	U hisile hembe ya yena loko a yi ayina.

A hi vulavuleni

Vulavula hi leswi Nomsa a titwiseke xiswona. Xana u ehleketa leswaku Busi a ri munghana wa kahle? Hikwalaho ka yini? Encenyeta xitori.

Titeke u ri Nomsa. Tsala eka dayari hi leswi humeleleke namuntlha. Vula leswaku u titwe njhani.

A hi tsaleni

Eka Dayari

Siku _____

A hi hlayeni

Hlaya xitlhokovetselo xa vanghana. Xi hlayeleni ehenhla na ntlawa wa wena.

Ndzi vulavula na munghana wa mina
 Ndzi famba na munghana wa mina
 Hi funengela swin'we xambhulela empfuleni.
 Ndzi tsutsuma na munghana wa mina
 Ndzi tiphina na munghana wa mina
 Hi dyondza no hlamuselana swin'we.

A hi hungaseni

Endlela munghana wa wena khadi.
U nga tsala xitlhokovetselo eka khadi rin'we.

Blank writing area with horizontal lines and a row of children holding hands at the bottom.

Large blank writing area with horizontal lines.

Marito ya ntolovelo

hluvula
jesi
tintswalo
tshwa

Ntivorarito

Hlaya marito u ri karhi u yingisela mimpfumawulo ya wona kutani u tatisa eswivandleni laha hansi. Tirhisa marito ya ntlhanu ku tsala swivulwa swa wena ebukwini ya switoloveto.

ntlunya

tsavula

ehosini

hlawula

endlwini

mafurha

mabazi

ntlambya

edyambyini	hluvula	ntlangu	majesi

A hi hlayeni

Mahungu ya vana

Xikolo xa Phurayimari ya Lesedi xi wina sagwati ra ku basisa nakambe!

Hi Jenny Smith

12 Mhawuri 2015

Leri i lembe ra vumbirhi xikolo xa Lesedi xi kumeka xi basisile phaka.

Hi Mugqivela lowu nga hundza, 60 wa vana va xikolo xa Phurayimari ya Lesedi va basisile phaka ya le kusuhi na xikolo. Vana va rholerile thyaka kutani va ri chela endzeni ka minkwama yo hambana leswaku xikolo xi ta swi kota ku xavisa swilo leswi nga tirhisiwaka nakambe. Xikolo xi ta tirhisa mali ku xava tibuku ta layiburari.

Nhloko ya xikolo, Manana Nkuna, u hlamusela leswaku vana va dyondzile swo tala eka ku basisa phaka. Xosungula, va dyondzile ku hlayisa mbangu wa vona. Xa vumbirhi,

sweswi va swi tiva leswaku i phepha kumbe khadibodo yihi leyi nga tlhelaka yi tirhisiwa.

Bongi Shabalala, mudyondzi wa Giredi ya 3, u te: “Hi dyondzile swo tala naswona hi tiphinile swinene!” Dan Smit, loyi a nga mudyondzi wa mufana wa Giredi ya 3 u te: “Wu vile ntirho wo tika swinene kambe a ri ri siku lerinene!”

Meyara u ta nyika xikolo sagwati hikwalaho ka ku basisa ka vona.

Siku:

A hi tsaleni

Hlamula swivutiso leswi landzelaka.

Hi xihl xikolo lexi a xi ri emahungwini?	
Xana vito ra phephahungu hi rihl?	
Xana xitori xi vile kona eka phephahungu hi siku rihl?	
Xana nhloko ya xikolo i mani?	
Xana nhloko ya xikolo u vona ku basisa yi ri mhaka ya kahle? Hlamusela leswaku hikwalaho ka yini.	

Ntivorarito

Hlaya marito u ri karhi u yingisela mimpfumawulo ya wona. Tirhisa marito ya ntlhanu ku tsala swivulwa swa wena ebukwini ya switoloveto.

lembe	vana	loyi	mbangu	siku
leva	lava	fomo	hungu	vile
lela	hava	gomo	ntanghu	tile

Marito ya ntolovelo

hungu
golo
lembe
siku

A hi tsaleni

Tlhantlha marito u kombisa mapeletwana ya wona.

Sweswi tsala marito ku ya hi nonqonoko wa maletere.

Ma/hu/ngu
mbangu
nhloko
Mugqivela
phaka

1	
2	
3	
4	
5	

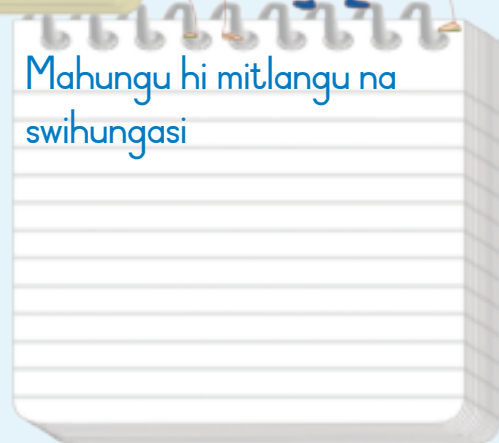
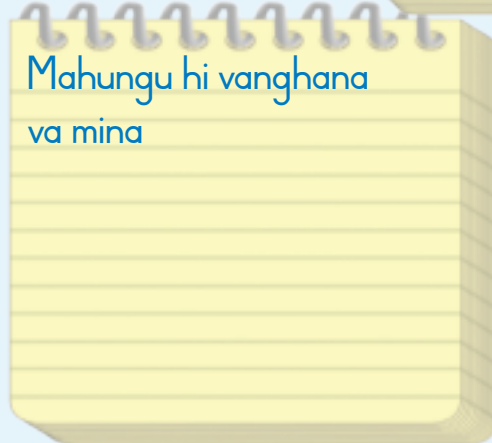
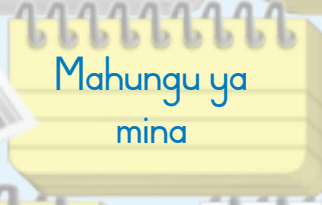
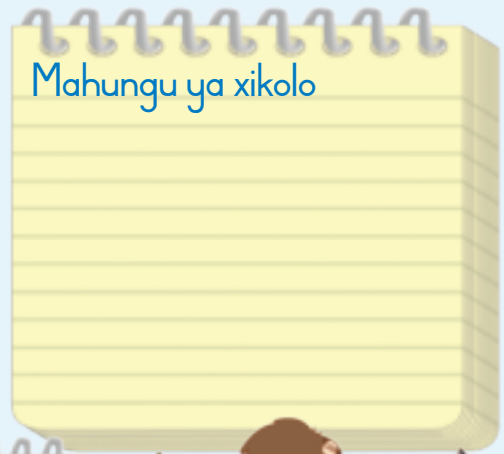
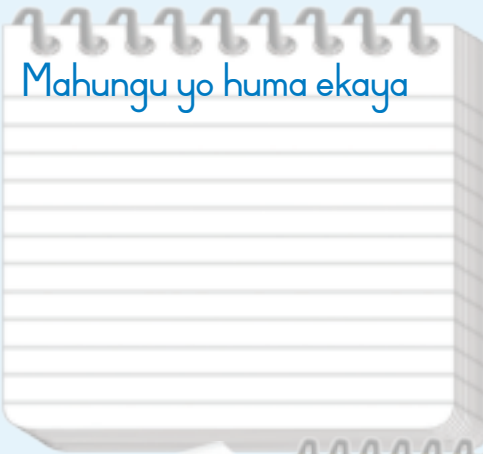
Phephahungu ra mina

Kotara ya 3 – Mavhiki ya 1-2

A hi endleni

Bula hi mahungu ya wena yo huma ekaya, exikolweni na le ka vanghana va wena. Tsala mavonelo ya wena eka mepe lowu wa miehleketo.

A hi tsaleni

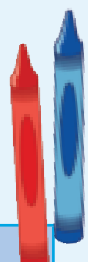
Tsala rixaka ra xivulwa eswivandleni leswi nyikiweke exineneni. Tlhela u tsala swivulwa u tirhisa mahikahatelo lama faneleke.

nhlamuselo

xivutiso

xileriso

xihlamalo

ndzi rhandza swiwitsi	
Ndzi rhandza swiwitsi.	nhlamuselo
pfunani ndzi le khombyeni	
dan u fanele ku ta exikolweni hi nkarhi	

hikwalaho ka yini u letile

A hi tsaleni

Tsala xivulwa hi rito rin'wana na rin'wana u kombisa tinhlamuselo to hambana.

senga	
senga	
vona	
vona	

A hi hungaseni

Tirhisa tinotsi leti u ti tsaleke hi mahungu ya wena ku ku pfuna ku tsalela phephahungu. leji xitori.

Tata vito ra phephahungu.

Nhlokomhaka kumbe vito ra atikili.

Tata vito ra wena.

Siku

Xana ku humelele yini?

Swi humelele kwihl?

Xana u titwa njhani hi leswi humeleleke?

Dirowa xifaniso ku kombisa xitori xa wena.

A hi hlayeni

Tata swimbyarumbyaru ku kombisa leswi Jabu na Rhandzu va byelanaka swona.

Ndzi tsakile i nkarhi wo ya ekaya.

Na mina. A hi hatlisele ku ya ekaya. Yoo, vona lahaya!

1 Loko Bongi na Aki va suka exikolweni namuntlha va vonile movha wu yimile ekusuhi na xinhwanyetana.

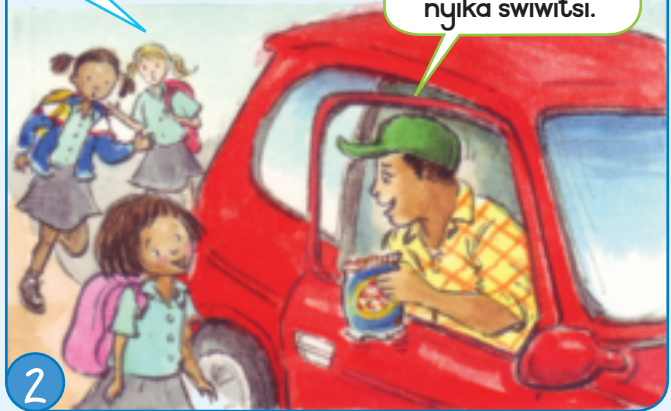
Hi famba na wena. A wu fanelangi ku khandziya movha wa munhu loyi u nga n'wi tiviki.

3 Bongi na Aki va vitanile xinhwanyetana va famba na xona.

E-e, sesi. U nga fambi na yena.

Loko wo famba na mina ndzi ta ku nyika swiwitsi.

2

4 Rhandzu na Jabu va tsarile namba puleti. Kutani ...

Siku:

A hi tsaleni

Sweswi tsala mahetelelo ya xitori lama u vonaka leswaku ya humelerile.

Xana u ehleketa leswaku Aki na Bongi a va hlayisa xinhwanyetana? Hikwalaho ka yini u ehleketa hi ndlela leyi?

A hi tsaleni

Dirowa ntila ku hlanganisa nkomiso na rito leri heheleke.

n'ta
swoleswi
volava
xolexi

xona lexi
vona lava
swona leswi
ndzi ta

Marito ya ntolovelo

khandziya
lovha
nkarhi
nyika

Ntivomarito

Hlaya marito u ri karhi u yingisela mimpfumawulo ya wona kutani u tatisa eswivandleni laha hansi. Tirhisa marito ya ntlhanu ku tsala swivulwa swa wena ebukwini ya switoloveto.

- nyimpi
- nyeka
- khanya
- nkava
- lovha
- livhi
- kha
- nyika
- nkawu
- nkuma
- movha
- khandziya

nkarhi			

Xana va te yini?

A hi endleni

Emintlaweni ya n'wina, hlayani mahetelelo ya xitori lexi mi xi tsaleke eka phepha ro tirhela leri hundzeke. Hlawulani mahetelelo ya xiyimo xa le henhla. Tumbuluxani xiave xo encenyeta xitori xo hlawuleka.

A hi tsaleni

Tsala leswi va swi vulaka, u tirhisa mimfungho leji faneleke.

A wu fanelangi ku famba na vanhu lava u nga va tiviki.

Jabu u te, " _____ "

Ndzi tsakela ntlangu na ku yimbelela.

Bongi u te, " _____ "

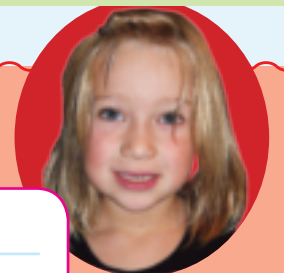
Tivonele!

Gugu u huwelerile, " _____ "

Xana hi nga heleketa xinhwanyetana ekaya?

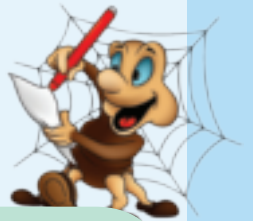
Ann u vutisile, " _____ "

A hi tsaleni

Xana u nga endla marito mangani hi ku hlanganisa mimpfumawulo leyi?
Ya tsale eswivandleni leswi nyikiweke.

Activity 1: A word-building exercise centered on the syllable 'ng'. The central 'ng' is in a blue oval. It is connected to various syllables in colored ovals: 'su' (blue), 'tla' (purple), 'su' (green), 'lo' (blue), 'hle' (yellow), 'a' (pink), 'wo' (green) on the left; and 'ula' (blue), 'isa' (purple), 'a' (green), 'a' (blue), 'ela' (yellow), 'ula' (pink), 'a' (green) on the right. The syllable 'sungula' is written in a blue oval with a pencil icon. Below the connections are seven empty rounded rectangular boxes for writing words.

Activity 2: A word-building exercise centered on the syllable 'mb'. The central 'mb' is in a blue oval. It is connected to various syllables in colored ovals: 'fa' (blue), 'lo' (purple), 'rho' (green), 'he' (blue), 'fu' (yellow), 'hla' (pink), 'hu' (green), 'lu' (red) on the left; and 'a' (blue), 'iwa' (purple), 'a' (green), 'isa' (blue), 'a' (yellow), 'ela' (pink), 'a' (green), 'eta' (red) on the right. Below the connections are eight empty rounded rectangular boxes for writing words.

A hi hlayeni

24 Xitarata xa Jupiter
 Marsville
 2033
 14 Mhawuri 2015

Eka Dan

I khale ndzi nga si twa to huma eka wena. Ndzi lava ku ku tivisa mahungu ya mina lamanene. Ndzi hlurile eka mphikizano wa xidlodlo xa vunghwazi. Sweswi ndzi nghwazi ya va malembe lama nga ehansi ka kaye. A ndzi nga swi langutelangi ku hlula. A ndzi chuhile swinene hikuva mufana loyi un'wana a ri lonkulu eka mina.

Ndzi susile miehleketo ya mina eka yena kutani ndzi ehleketa hi ku raha loku ndza ha ku titolovetaka kona. Hi loko ndzi twa vanghana va vitana vito ra mina. Xikan'we-kan'we ndzi swi tivile leswaku ndzi hlurile mphikizano.

Ndzi ehleketa leswaku vana hinkwavo va fanele ku dyondza karati. Swa pfuna ku tshama u ringanerile no va u hanye kahle.

Ekaratini ndzi dyondzile ku tihlayisa. Leswi a swi vuli leswaku ndzi rhandza tinyimpi, kambe ndzi kota ku tisirhelela leswaku munhu a nga ndzi vavisi.

Ndzi kombela leswaku u ta ndzi endzela.

Munghana wa wena

Mandla

Marito ya
ntolovelo

endzela
hlula
khale
lamanene

Xana papila ri tsariwile hi mani?

Xana papila ri tsariwile hi siku rihi?

Xana mutsari u tivisile Dan mahungu wahi?

Xana mutsari u vona karati yi ri nchumu wa kahle lowu vana hinkwavo va faneleke ku wu dyondza? Hikwalaho ka yini u vula sweswo?

Hlawula u tlhela u ba xirhendzevutana eka rito leri faneleke.

A hi tsaleni

Mufana u/va rhandza ntlangu wa karati.

Vana u/va tsakela ntlangu wa bolo.

Hi yena/vona nghwazi.

Bongi na Nomsa u/va ponisile xinhwanyetana.

A hi tsaleni

Lava vamavizweni va marito lama tikisiweke kutani u tsala eswivandleni leswi nyikiweke.

ntamu

nhenha

khula

wina

Vamavizweni i
marito lama nga na
nhlamuselo yinwe

Hi fanele ku hlula mphikizano.

Matimba hi wona ya lavekaka.

Hi ta nwa kofi sweswi.

Mandla i nghwazi ya karati.

$$12 - 6 = 6$$

A hi endleni

Rhumela Mandla (kumbe un'wana wa vanghana va wena) khadi ro n'wi hoyozela. Tsala mahungu yo hlawuleka endzeni ka khadi.

Tsala swivulwa swinharhu hi swilo leswi u kotaka ku swi endla kahle.

A hi tsaleni

Ntivomarito

Hlaya marito u ri karhi u yingisela mimpfumawulo ya wona. Tirhisa marito ya ntilhanu ku tsala swivulwa swa wena ebukwini ya switoloveto.

nwa	nghwazi	hoyohoyo	khula	ntamu
nwaya	nghwetla	hoyozela	khukhula	ntanga
nwela	nghwendza	howisa	khutla	ntoma

Tsala swihikahato leswi faneleke emakumu ka swivulwa leswi landzelaka. Tirhisa mfungho wa xivutiso wa ?, wa xihlamalo ! kumbe wa hiko.

A hi tsaleni

Hoyohoyo, Mandla, hi wena nghwazi leyintshwa !

Xana Mandla u na banti ra ntima ra karati _____

Hi fanele hi dyondza ku tisirhelela _____

Mandla u tsale rini papila _____

Manano, u n'wi rahile a wela le _____

A hi tsaleni

Hlaya xivulwa xin'wana na xin'wana. Bana xirhendzevutana eka risivi leri u nga ri tirhisaka ematshan'wini ya rito leri khwatihatiweke.

<u>Mandla</u> u na banti ra ntima ra karati.	yena	wena	vona	hina	n'wina	yona
<u>Bongi na mina</u> a hi endzele Pam.	yena	wena	vona	hina	n'wina	yona
<u>Vatlangi va Netibolo</u> va ya eDurban.	yena	wena	vona	hina	n'wina	yona
<u>Mbyana</u> yi nghanile etlilasini.	yena	wena	vona	hina	n'wina	yona
<u>Nomsa</u> u lava jesi.	yena	wena	vona	hina	n'wina	yona

A hi hungaseni

Tirhisa swifaniso leswi ku ku pfuna ku hetisa swiphazamiso swa mitlangu.

6	Khirikhete	10	Ku hingakanya
7	Sokha	9	Matsambu
3	Hoki	8	Thensi
2	Rhagibi	7	Karati
1	Jimnasitiki	5	Himbela
	Ehansi		

A hi hlayeni

Vhiki rin'wana na rin'wana vana va ya elayiburari loko xikolo xi humile. Va rhandza ku ya elayiburari. Mudyondzisi wa le layiburari u rhandza ku va hlayela tibuku. Pam na Busi va pfuneta elayiburari hi nkarhi wo wisa hi Ravumbirhi na hi Ravumune. Va paka tibuku hi vukheta etixelufini. Va gandla xitempe xa siku etibukwini leti tekiwaka hi vana va famba na tona emakaya.

U nga teka tibuku timbirhi vhiki rin'wana na rin'wana. U fanele ku vuyisa tibuku u nga si teka tin'wana. Busi na Pam va hlaya tibuku timbirhi vhiki rin'wana na rin'wana. Va tlhela va ya elayiburari ku ya endla ntirhokaya wa vona. Ku miyerile naswona a wu pfumeleriwi ku dya elayiburari. Ku na khomphyuta elayiburari. Busi na Pam va dyondza ku yi tirhisa. Va pfumeleriwa ku tirhisa khomphyuta ku ringana 20 wa timinete.

A hi tsaleni

Hlamula swivutiso leswi landzelaka.

Xana Busi na Pam va tirha elayiburari hi masiku wahi?	

Xana va tirha ku endla yini elayiburari?	
--	--

1	
---	--

2	
---	--

Xana va nga tirhisa khomphyuta nkarhi wo tanihi kwihhi?	
---	--

Ntivorarito

Hlaya marito u ri karhi u yingisela mimpfumawulo ya wona kutani u tatisa eswivandleni laha hansi. Tirhisa marito ya ntlhanu ku tsala swivulwa swa wena ebukwini ya switoloveto.

- xeka
- fola
- paka
- dyondza
- hlaya
- leva
- siya
- tima

rhandza

wisa

teka

poxa

A hi tsaleni

Yelanisa marito eximatsini na le xinenehi ku vumba xivulwa.

U hlwerile ku fika exikolweni hikuva	gezi ri fambile.
U nge swi koti ku tirhisa khomphyuta hikuva	a nga endli ntirhokaya wa yena.
U feyirile xikambelwana hikuva	u xwerile ku pfuka.

A hi tsaleni

Xana u nga vumba marito mangani hi ku hlanganisa mimpfumawulo leyi? Ya tsale eswivandleni.

lu

so

la

rha

ru

rhu

lo

ng

a

—

lunga

ile

—

uta

—

a

—

ula

—

ela

—

isa

—

A hi endleni

Tsala hi buku leyi u yi tsakeleke.

Vito:

Mutsari:

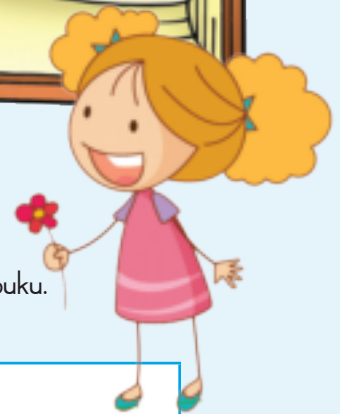
Hlamusela leswi buku yi vulavulaka hi swona.

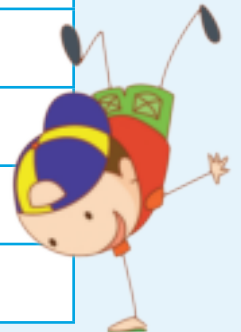
Dirowa xifaniso ku kombisa leswi buku yi vulavulaka hi swona.

A hi tsaleni

Tsala swivulwa swa tsevu u hlamusela leswi u swi tsakeleke hi buku.

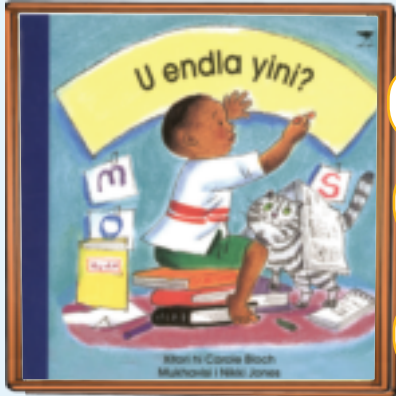

A hi hungaseni

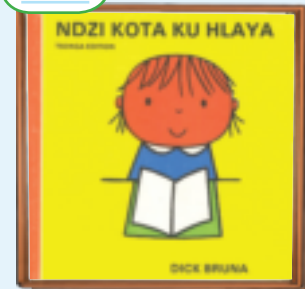
Xiya khavhara ya buku yin'wana na yin'wana na munghana wa wena. Kumani vito ra buku yin'wana na yin'wana na vito ra mutsari. Boxani leswaku buku yin'wana na yin'wana yi nga va yi vulavula hi yini. Hi tihi tibuku leti mi nga tsakelaka ku ti hlaya? Nambara tibuku ku suka eka 1, yi va buku leyi u nga swi tsakelaka swinene ku yi hlaya, ku fika eka 5 ku kombisa buku leyi u nga tsakeriki ku yi hlaya. Hikwalaho ka yini mi nga yi elayiburari mi ya vona loko mi nga kuma tin'wana ta tibuku leti?

Vito

Mutsari

Vito

Mutsari

Vito

Mutsari

Vito

Mutsari

Vito

Mutsari

A hi hlayeni

Siku ra hina lerikulu ri fikile. Sorokisi a ri ri edorobeni kutani vadyondzi va Giredi ya 3 va khandziyile bazi ku ya hlalela sorokisi. Hi fikele etendeni lerikulu.

Mudyondzisi: Tshamani swin'we leswaku mi nga lahleki. Loko wo lahleka, yima ehofisi ya mathikithi ekusuhi na laha ku ngheniwaka kona kutani hi ta ku kuma kona.

Jabu: Yhuu! Languta n'wamafenya loyi a fambaka hi tinhonga leti tlhomiweke ku lehisa milenge ya yena.

Bongi: Ndzi rhandza tisili leti cinaka.

Aki: Xana hi ta swi kota ku tshinelela nghala endzhaku ka nkombiso?

Rhandzu: Ku ta humelela yini loko yo baleka?

Busi: Ina! Ndzi navela ku endla switoloveto swa vutiolori tanihi leswi!

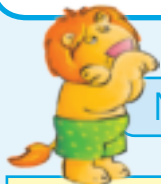
Mudyondzisi: Xana Dan u kwihi?

Rhandzu: A ndzi swi tivi.

Mudyondzisi: Hatlisa! Famba u ya languta loko a nga ri kona ehofisi ya mathikithi.

Pam: Vonani! Vonani! Hi luya! U khandziye ndlopfu!

Mudyondzisi: Manano! Mhlololo!

Ntivomarito

Hlaya marito u ri karhi u yingisela mimpfumawulo ya wona. Tirhisa marito ya ntlhanu ku tsala swivulwa swa wena ebukwini ya switoloveto.

etendeni	nkombiso
ekaya	nkombo
ehofisi	nkambana

vutiolori	ndlopfu
vutiyi	ndlati
vutivi	ndluwa

A hi tsaleni

Tsala tinhlamulo ta wena eswivandleni leswi.

Xana un'wana na un'wana wa vana lava u tsakerile yini esorokisini?

Jabu	Bongi	Aki	Busi

Xana ku humelele yini hi Dan?

Tsala mahetelelo ya xitori. Tsala leswi vuriweke hi mudyondzisi na Dan.

Mudyondzisi:

Dan:

Marito ya ntolovelo
hofisi
nkombo
ndlopfu
vutiolori

A hi tsaleni

Tirhisa marito ya swindleko ku hetisa swivulwa. Khwatihata marito lama hlamuselaka xiendleko.

- tlanga
- famba
- huwelela
- chayela
- gada

Dan u gada ndlopfu hi ku tinyungubyisa.

Vana va _____ hi ntsako.

N'wamafenya u _____ hi tinhonga.

Sili yi _____ hi bolo hi ntsako.

Muchayeri u _____ bazi hi vukheta.

Marito ya swindleko ya vitaniwa maendli. Ya hlamusela leswi munhu kumbe xanchumu xi swi endlaka. Maengeteri ya hlamusela leswi xiendleko xi endlisiwaka xiswona.

Leswi humeleleke Dan

A hi endleni

Encenyetani Dan loko a hlamusela vanghana va yena leswi n'wi humeleleke esorokisini. Un'wana wa n'wina u ta encenyeta xiave xa mudyondzisi.

A hi tsaleni

Titeke wonge hi wena Dan. Tsala eka dayari hi nkarhi wa wena esorokisini.

Eka Dayari	Siku _____

A hi tsaleni

Khwatihata maendli exitorini xa wena. Sweswi tsala maendli ya ntsevu lama u ma tirhiseke eswivandleni leswi.

A hi tsaleni

Xana maengeteri lama khwatihatiweke ya hi hlamusela leswaku xiendleko xi humelela rini, kwihi na njhani? Tsala rini, kwihi kumbe njhani etlhelo ka xivulwa. Sweswi bana xirhendzevutana eka riendli leri hlamuseriwaka hi riengeteri.

rini

kwihi

njhani

Jabu u dyile swakudya swa yena swa ninhlekanhi hi ku hatlisa.

njhani

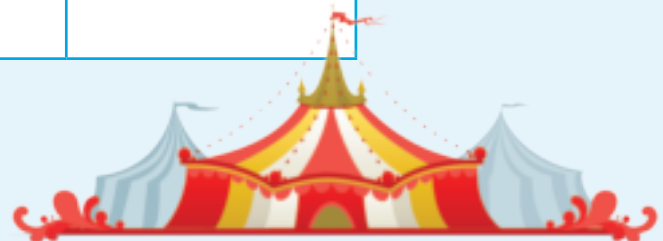
Pam u hlaya swinene tibuku ta swiharhi.

Dan u hi hlamusele hi vukheta timhaka ta ndlopfu.

Hi ta famba sweswi ku ya esorokisini.

N'wamafenya u famba entambhyini.

Endzhaku ka sorokisi vana va tlhelerile ebazini hi ku nonoka.

A hi tsaleni

Bana xirhendzevutana eka rito leri faneleke.

Hi ta tenga/tirha timhaka mundzuku.

U tsala mahungu/mahugu.

Mina/Ndzi ya exikolweni.

Ndzi ta ku vona/languta vhiki leri taka.

Byatso byi/ri famba swinene.

Teka tibuku timbirhi/yimbirhi.

Dyana vuswa hinkwaswo/hinkwabyo.

Mayelana na mimpfumawulo

A hi hungaseni

Tatisa marito lama nga na mimpfumawulo leji fanaka.

hungu	nkava	hola	hembe	vhika	nwa	sola	sala
lava	vhilwa	nkarhi	kala	khula	khiya	nkumba	nwela
vhaka	kha	mbangu	hele	fola	ntlangu	nwaya	jeki

A hi vulavuleni

Bula na munghana wa wena hi xitori lexi u lavaka ku xi tsala.
Tsala mianakanyo ya wena eka pheji leri.

Nkunguhato wa xitori xa mina

Swimunhuhatwa na mbangu

I mani a nga exitorini xa wena?

Xitori xi humelela kwihhi?

Xitori xi humelela rini?

Manghenelo

Ku humelela yini emasungulweni ya xitori?

Miri

Ku humelela yini eka miri wa xitori?

Mahetelelo

Xana xitori xi hela njhani?

A hi hungaseni

Tiendlele buku ya wena. Tsema papila ra buku leri landzelaka. Tsema eka mintila ya mathonsi. Petsa phepha emintileni. Tsala vito ra buku ekhavhareni. Tsala vito ra wena ehansi ka vito ra buku, hikuva hi wena mutsari wa xitori. Dirowa xifaniso ekhavhareni. Tsala xitori xa wena xi va buku.

KHAVHARA YA LE NDZHAKU

MAYELANA NA MUTSARI

Tsala vito ra wena.

Malembe ya wena.

Laha u tshamaka kona.

8

GOZARA 4: PETA EKA NTILA WO HELELA ENDZHAKUKA LOKO U SITEPURILE BUKU YA WENA

KHAVHARA

Dirowa xifaniso laha.

Tsala vito ra buku laha.

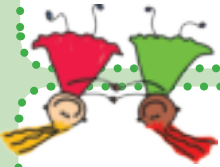
Tsala vito ra wena (hi wena mutsari).

1

GOZARA 1: PETA EKA NTILA WA MATHONSI

5

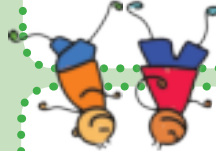
Yisa emahlweni xitoro xa wena laha.

Dirowa xifaniso laha.

7

Tsala miri wa xitoro xa wena laha.

Dirowa xifaniso laha.

Dirowa xifaniso laha.

Sungula ku tsala xitori laha.

2

3

Yisa emahlweni xitori xa wena laha.

Dirowa xifaniso laha.

Dirowa xifaniso laha.

Heta xitori xa wena.

7

9

Tsala leswi humelelaka eka mahetelelo ya xitori xa wena.

Dirowa xifaniso laha.

L
e
s
w
i

Nkongomelo wa 6: Ku tshama edorobeni Kotara ya 3: Mavhiki ya 5 - 10

n
g
a

e
n
d
z
e
n
i

81 Vutomi bya le madorobeni 36

Ku hlaya xitshuriwa xa Jim loko a rhurhela edorobeni.
Ku tirhisa xifaniso xa tibuloko ta fulete ku kuma leswi fambelanaka.
Ku vulavula hi leswi humelelaka eka fulete yin'wana na yin'wana.
Ku tatisa maendli lama faneleke ku hlamusela migingiriko eka fulete yin'wana na yin'wana.

82 Ku hlaya mimepe 38

Ku bula hi mepe.
Ku hlamula swivutiso swo huma eka mepe.

83 Jim u rhumela imeyili eka vanghana va yena 40

Ku hlaya xitshuriwa xa imeyili.
Ku tirhisa mahlanganisi ku hlanganisa swivulwa.
Ku boxa marito-fularha.

84 Vanghana va Jim va hlamula 42

Ku hlaya xitshuriwa xa imeyili.
Ku hlamula swivutiso swo huma eka imeyili.
Ku tirhisa maendli ku hetisa swivulwa.
Ku boxa minkarhi ya riendli eswivulweni.
Maengeteri na mahlanganisi.

85 Ku nyika swiletelo swa ndlela 44

Ku hlaya mepe.
Ku hlamula swivutiso swo huma eka mepe.
Ku tsala swiletelo swo ya eka tindhawu to karhi emepeni.

86 Laha hi tshamaka kona 46

Ku tsala adirese eka vhilopo.
Ku hlanganisa swivulwa hi mahlanganisi.
Ku boxa mavita-vito.
Ku tatisa khadi ra xirhambo xo ya eka khonsati ya xikolo.
Ku dirowa mepe lowu nyikaka swiletelo swa ndlela.

87 Ku nyika swiletelo 48

Ku namarheta eka tindhawu ta mepe.
Ku bula hi mepe na munghana.

Ku boxa leswaku hi tihi tindhawu leti nga hlayiseka na leswaku hi tihi leti nga na khombo.
Ku hlamula swivutiso swo huma eka mepe.

88 Ku hlaya hi vukheta 50

Ku vutisa no nyika swiletelo swo ya eka tindhawu to hambana emepeni.
Ku tlhantlha marito.
Ku nambara marito ku ya hi nongonoko wa maletere.
Ku hlaya xinavetiso.
Ku hlamula swivutiso swo huma eka xinavetiso.
Ku tumbuluxa xinavetiso.

89 Hi vona nghozi 52

Ku tatisa swimbyarumbyaru swa mbulavulo ku hetisa xitori.
Ku bvumba no tsala mahetelelo ya xitori.
Ku hlawula marito ma ngenisiwa eka mabokisi ya mipfumawulo.
Ku hlaya marito no yingisela mipfumawulo.
Ku boxa no yelanisa masivi-nene.

90 Ku humelele yini? 54

Ku boxa ndzandzelelano wa xitori.
Ku ringanisa swifaniso swimbirhi no boxa leswi hambanaka eka swona.
Ku tatisa fomo ya nghozi hi ku tatisa vuxokoxoko.

91 Khonsati ya xikolo 56

Ku hlaya nongonoko wa khonsati ya xikolo.
Ku bula hi nongonoko na munghana.
Ku dirowa phositara ku navetisa khonsati hi ku nyika vuxokoxoko lebyi faneleke.

92 Vaendzi ekhonsatini ya hina 58

Ku hlaya atikili ya phephahungu.
Ku hlamula swivutiso swo huma eka atikili ya phephahungu.
Ku hlawula marito ma ngenisiwa eka mabokisi ya mipfumawulo.

93 Dan wa mihupana 60

Ku hlaya xitshuriwa lexi vulavulaka hi Dan.

94 Ku bula hi mepe wa Afrika-Dzonga 62

95 Switsemiwa swa swifaniso 63

96 Ku tsala xitori xa wena 65

Ku bula hi kungu ra xitori.
Ku tatisa miehleketo ya xitori ehansi ka tinhlokomhaka leti nyikiweke.
Ku endla buku ya xitsemiwa.

A hi hlayeni

Jim u rhurhela edorobeni

Tata wa Jim u kumile ntirho lowuntshwa exilungwini kutani ndyangu wa yena wu fanele ku rhurha. Jim a tsanile hikuva a fanele ku hambana na vanghana va yena.

A fanele ku ya exikolweni lexintshwa.

Ku hanya exilungwini ku hambanile swinene na ku hanya emakaya. Ku na vanhu vo tala **naswona** ku na mimovha yo tala swinene. Eswitarateni u vona vanhu va ri ku fambeni, ku chayeleni, ku khandziyeni mathekisi na switimela, va ya etindhawini to hambana. Vanhu vo tala a va na swirhapa **hikuva** va tshama etindlwini ta swithezi na le tifuleteni.

Jim na yena u tshama etifuleteni. U tshama eka xithezi xa vumbirhi eka nomboro ya 2A. U tshama ekusuhi na xikolo leswaku a ta swi kota ku ya exikolweni hi milenge.

Jim u tshamela ku lahleka hikwalaho ka switarata swo tala leswi fanaka. Munghana wa yena, Thandi, wa n'wi pfuna loko a lahlekile. U na malembe mambirhi a tshama edorobeni.

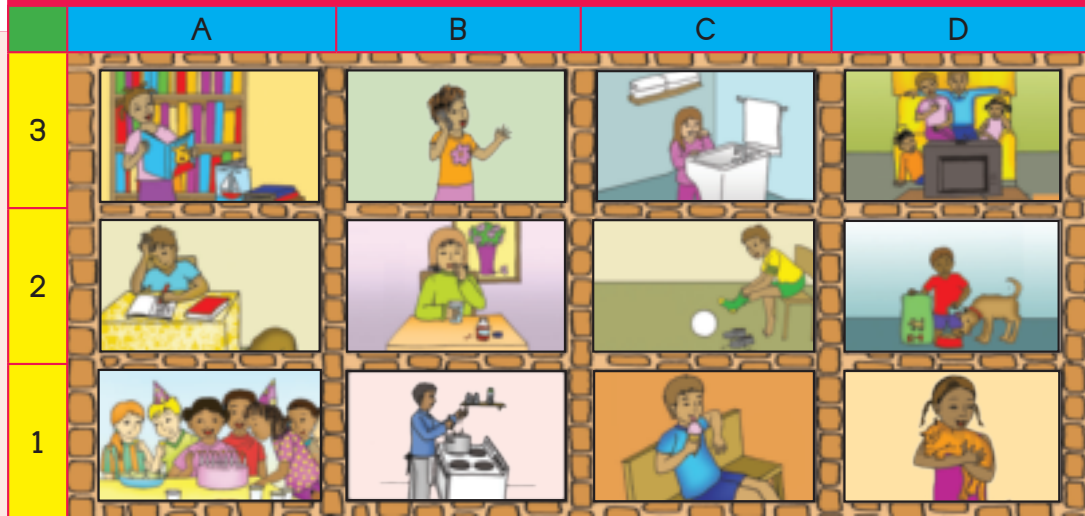
A hi tsaleni

Xiya leswi vanhu va swi endlaka ebulokweni ya tifulete.

Exifanisweni hi nambarile tifulete hinkwato. Ku na swithezi swinharhu na tifulete ta mune eka xithezi xin'wana na xin'wana. Xithezi xin'wana na xin'wana xi na nomboro kasi fulete yin'wana ni yin'wana yi na letere ra alifabete.

Tafula leri nga laha hansi ri na nxaxameto wa leswi munhu un'wana na un'wana a swi endlaka. Eka nghingiriko wun'wana na wun'wana, tatisa nomboro ya laha wu endlwaka kona. Tirhisa nomboro ya xithezi (eka kholomu ya xitshopana eximatsini) na nomboro ya fulete (eka rixaxa ra wasi laha henhla.)

Siku:

Jim u endla ntirhokaya. 2A	Nhwanyana u nwa murhi.	Nhwanyana u hlaya buku ya yena ya le lajiburari.
Vana va na phati.	Mufana u ambala mpahla ya bolo ya milenge.	Wanuna wa sweka.
Nhwanyana u hlamba meno.	Mufana u dya ayisikhirimi.	Nhwanyana u khome ximanga.
Nhwanyana u vulavula hi foni.	Mufana u nyika mbyana swakudya.	Va langute TV.

A hi tsaleni

Sweswi tsala marito lama siyiweke ku hetisa swivulwa.

Va

TV.

Nhwanyana u

hi foni.

Mufana u

mbyana swakudya.

Nhwanyana u

ayisikhirimi.

Thandi u

buku.

Ku hlaya mimepe

A hi hlayeni

Xiya mepe kutani u vulavula hi miako na tindhawu leti kombisiweke. Kombetela leswi u swi vonaka eka buloko yin'wana na yin'wana kutani u boxa leswaku i yini.

	A	B	C	D
6	 tindlu	 yindlu	 bangi	 makete
5	 xikolo	 phaka	 xibedhlele	 supamakete
4	 xitediyamu	 Xidan'wana xo hlambela	 kereke	 xitichi xa switimela
3	 khefi	 khireche	 layiburari	 tifulete
2	 tlililiki	 mavhengele	 xitichi xa maphorisa	 Xitichi xa vatimela-ndzilo
1	 ntanga wa swiharhi	 garaji	 poso	 xitichi xa swihampfhuka

A hi tsaleni

Vula laha ndhawu yin'wana na yin'wana yi nga kona. Tirhisa tinomboro ta xitshopana eximatsini xa mepe na maletere ya wasi laha ehenhla.

Tlilniki yi le kwihhi?	2A	Xibedhlele xi le kwihhi?	
Layiburari yi le kwihhi?		Xitichi xa maphorisa xi le kwihhi?	
Xitichi xa vatimela-ndzilo xi le kwihhi?		Tifulete ti le kwihhi?	
Xikolo xi le kwihhi?		Ntanga wa swiharhi wu le kwihhi?	
I buloko yihi leyi nga na mirhi yo tala?		Xitichi xa switimela xi le kwihhi?	

A hi tsaleni

Sweswi bula na munghana wa wena hi tindhawu to hambana emepeni. Hlamulani swivutiso leswi swin'we kutani mi tsala tinhlamulo.

Boxani tindhawu timbirhi leti nga <u>ekusuhi</u> na xikolo.	
Boxani tindhawu timbirhi leti nga <u>langutana</u> na kereke.	
Hi yihi ndhawu leyi nga <u>emahlweni</u> ka xitichi xa swihahampfhuka?	
Ndhawu leyi nga <u>etlhelo</u> ka xikolo i yini?	
Xidan'wana xo hlambela xi le <u>xikarhi</u> ka _____ na _____.	
Xana tifulete ti le <u>kusuhi</u> kumbe <u>ekule</u> na xikolo?	
Loko ko va na ku tshwa exikolweni, xana movha wa xitimela-ndzilo wu ta fanele ku famba nkarhi wo tanihi kwihhi? Hlayelani tibuloko.	
Xana u nga tsakela ku tshama kwihhi? Boxani buloko kutani mi hlamusela leswaku hikwalaho ka yini mi hlawula buloko yoleyo.	

A hi hlayeni

Eka: Bongi@library.com, jabu@library.com, Aki@library.com, Rhandzu@library.comYi huma eka: Jim@school.com

1 Ndzati 2015

14:22

Eka Bongi, Aki, Rhandzu na Jabu

Sweswi ndzi tshama edorobeni. Ndzi tsakile hikuva ndzi kota ku tirhisa tikhomphyuta ta xikolo ku mi rhumela papila hi imeyili. Ndza mi navela swinene.

Laha dorobeni ku na mphensampensa na mimovha yo tala. Ndzi sungurile ku ya exikolweni xa mina lexintshwa. Xikolo lexi i xikulu swinene. Hi na vana vo lava ku ringana 1000. Xikolo lexi xi le kusuhi na phaka na xidan'wana xo hlambela. Nihlikanhi ndzi ya etidyondzweni ta swa ku hlambela. Ndzi kumile munghana lontshwa. Vito ra yena i Thandi. Hi le tlasini yin'we. Loko ndzi lahleka exikolweni hi yena a ndzi pfunaka.

Sweswi ndzi tshama ebulokweni ya tifulete. Ndzi tshama eka fuloro ya vumbirhi. Yi le henhla swinene. Hi hava xirhapa kambe hi na nkateko wo tshama ekusuhi na phaka. Ndzi kota ku famba na vanghana va mina hi ya tlanga kona.

Ndzi na ntshembo wo hlawuriwa eka xipanu xa bolo naswona ndzi navela wonge hi nga tlanga na xikolo xa n'wina. Ndzi ta mi endzela loko ndzi ta vona kokwana wa xisati hi nkarhi wa Khisimusi.

Ndzi kombela nhlamulo sweswi. Ndzi ta tshama ekhomphyuteni ndzi yimela nhlamulo ya n'wina.

Salani

Jim

Rhumela

Ntivomarito

Hlaya marito u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona. Tirhisa marito ya ntlhanu ku tsala swivulwa swa wena ebukwini ya switoloveto.

Marito ya ntolovelo

bolo
cela
henhla
kumbe

laha	kusuhi	xikolo	henhla	xisati
tana	kumbe	bolo	heta	xisuti
vana	kumile	loko	cela	xisibi

Siku:

A hi tsaleni

naswona

hikuva

kutani

kumbe

Hlanganisa swivulwa leswi fambaka hi swimbirhimbirhi hi rin'we ra marito lama.

Naswona, hikuva na kutani i mahlanganisi. Hi ma tirhisa ku hlanganisa swivulwa.

Ku na vanhu vo tala edorobeni.

Ku na mimovha yo tala.

Vanhu vo tala va pfumala swirhapa.

Va tshama etifuleteni.

Jim u tshama ekusuhi na xikolo.

U famba hi milenge ku ya exikolweni.

Ku na xidan'wana xo hlambela exikolweni xa vona.

U dyondza tidyondzo ta ku hlambela.

Jim u tshamela ku lahleka.

Ku na switarata swo tala.

Ndzi na ndhawu yo tala yo tlangela eka yona.

Ndzi tshama ekusuhi na phaka.

A hi tsaleni

thyakile

kule

khuma

koma

ehansi

Tsala ritofularha ra rito rin'wana na rin'wana leri tsariweke hi ku tikisa kutani u ri tsala exivandleni lexi nyikiweke.

Xana wa ha tsundzuka leswaku mavizweni swi vula yini? I rito leri nga na nhlamuselo yin'we na rito rin'wana. Ritofularha i rito leri kanetaka nhlamuselo ya rito rin'wana.

Xikolo xi le kusuhi.

kule

Vana va vulavulela ehenhla.

Hi famba hi ndlela yo anama ku ya exikolweni.

Swi teka nkarhi wo leha ku fika exikolweni hi milenge.

Phaka ya hina yi basile.

MUDYONDZISI: Sayina

Siku

A hi hlayeni

Eka: Jim@school.comYi huma eka: Bongi@library.com

1 Ndzati 2015

14:45

Eka Jim

Heyi, hi yi kumile imeyili ya wena. Hinkwerhu hi tirhisa khomphyuta ya le layiburari.

Na hina ha ku navela swinene. Xikolo xa n'wina i xikulu ngopfu. Mhaka ya ku dyondza swa ku hlambela i mahungu lamanene. Hi navela ku ku endzela na ku vona xikolo xa n'wina.

Kumbexana hi nga ku vona Khisimusi ri nga si fika.

Sala kahle

Bongi, Rhandzu, Aki na Jabu

Rhumela

A hi tsaleni

Hlamula swivutiso leswi landzelaka.

Xana i mani a nga hlamula imeyili?

Xana u hlamule hi siku rihi?

Xana u hlamule hi nkarhi muni?

Xana vana a va tshamile kwihi?

A hi tsaleni

Tirhisa maendli ku hetisa swivulwa leswi landzelaka. Boxa leswaku xivulwa xi le ka nkarhi wa sweswi kumbe eka nkarhi lowu nga hundza.

<p>rhurha</p> <p>rhurherile</p>	<p>Jim wa rhurha ku ya edorobeni.</p> <p>N'hweti leyi nga hela Jim u _____ edorobeni.</p>	<p>sweswi </p>
<p>lava</p> <p>lavile</p>	<p>Tata wa yena u _____ ntirho.</p> <p>Tolo tata wa yena u _____ ntirho.</p>	
<p>ya</p> <p>yile</p>	<p>U _____ exikolweni.</p> <p>Tolo Jim u _____ exikolweni.</p>	
<p>rholela</p> <p>rholerile</p>	<p>Thandi u _____ buku.</p> <p>Tolo Thandi u _____ buku.</p>	

A hi hungaseni

Tata marito eka giridi. Hlayela maletere eka rito rin'wana na rin'wana ku ku pfuna ku kuma rito leri faneleke.

- henhla
- na
- hansi
- kambe
- tlhelo
- hikwalaho
- xikarhi

Ku nyika swiletelo swa ndlela

Kotara ya 3 – Mavhiki ya 5–6

A hi hlayeni

Languta mepe kutani u hlamula swivutiso leswi landzelaka.

	A	B	C	D
6	<p>poso</p> <p>Xitarata xa Mandela</p>	<p>Xitaratana xa sungula</p>	<p>Xitaratana xa vumbirhi</p> <p>xitichi xa swihahampfhuka</p>	<p>Xitaratana xa vunharhu</p>
5	<p>xitichi xa switimela</p> <p>Xitarata xa rhaliweyi</p>	<p>ko paka</p>		<p>xitichi xa maphorisa</p>
4	<p>Xitarata xa Church</p>	<p>kereke</p>	<p>phaka</p>	<p>khireche</p>
3	<p>supamakete</p> <p>Xitarata xa Rose</p>		<p>xikolo</p>	
2	<p>Xitarata xa Flower</p>	<p>xibedhlele</p>		<p>garaji</p>
1	<p>makete</p>		<p>khofi ya inthanete</p>	<p>feme</p>

Siku:

A hi tsaleni

Languta mepe kutani u tsala tinhlamulo ta swivutiso leswi.

Marito ya ntolovelo

khefi
khona
kereke
makete

Xana xikolo xi le ka xitarata xihhi?

Xana supamakete yi le ka khona yihhi?

Xana xibedhlele xi le ka xitarata xihhi?

Hi tihi tindhawu leti nga hlayiseka leswaku vana va nga tlangela eka tona?

Hi tihi tindhawu leti nga na pongo?

Hi tihi tindhawu leti nga hlayisekangiki ku tlangela eka tona?

Tsala swiletelo swa ndlela yo suka exikolweni ku ya eposweni.

A hi tsaleni

Tsala swiletelo swa ndlela yo suka exibedhlele ku ya exikolweni.

Tsala swiletelo swa ndlela yo suka exikolweni ku ya egaraji.

Xana mimfungho leji yi vula yini?

A hi hungaseni

MUDYONDZISI: Sayina

Siku

A hi tsaleni

Adiresa
vhilopho yi
ya eka wena
n'winyi.

A hi tsaleni

Dirowa ntila ku suka eka bokisi ra wasi ku fika eka bokisi
ra pinki ku hetisa xivulwa xin'wana na xin'wana. Eka
xivulwa xin'wana na xin'wana nkhwatihata rihlanganisi.

*Marito ya kambe, kutani
na hikuva i mahlanganisi.
Hi ma tirhisa ku
hlanganisa swivulwa.*

U tsemakanye patu hikuva

U tekile buku ya yena ya rhesipi
hikuva

A ndzi ya ku tlangeni ka bolo ya
milenge kambe

A ndzi nga tivi masiku lama hi
endlaka switoloveto swa netibolo hi
wona kutani

Ndzi yile eku etleleni nivusiku
swinene hikwalaho

A ndzi nga ri na swo hlaya kutani

Hi yile erivaleni ra swa mintlangu
hikuva

U yile etliniki hikuva

ndzi yile elayiburari.

ndzi langutile eka bodo ya switiviso.

rhoboto a yi ri ya rihlaza.

ndzi yile ni tibutsu ta mina ta bolo
ya milenge exikolweni.

a lava ku baka khekhe.

a hi tlanga ntlangu.

a ndzi kotangi ku pfuka nimpundzu.

a nga titwi kahle.

Siku:

A hi tsaleni

Khwatihata maviti lama faneleke ku sungula hi letere lerikulu.

bongi	mandla	mhawuri	lusikisiki	durban	dan
Musumbunuku	xitulu	khekhe	buku	polokwane	xiluva
pene	busi	bayisikiri	xikero	johannesburg	penisele

A hi hungaseni

Rhumela Bongji na Rhandzu xirhambo xo ta ekhonsatini ya xikolo xa n'wina. Tatisa vuxokoxoko eka khadi ra xirhambo u tlhela u dirowa no tsala swiletelo swa ndlela ku suka exitichini xa xitimela kumbe exitichin xa mabazi ku ya exikolweni xa n'wina.

Eka Bongji na Rhandzu	Nongonoko wa khonsati
Ma rhambiwa eka khonsati	
ya xikolo xa hina.	
Siku:	
Xikolo:	

Dirowa swiletelo swa ndlela ku suka exitichini ku ya exikolweni. Engetela mavito ya switarata na tindhawu leti va nga ta hundza eka tona.

A hi endleni

Endla mepe wa wena.

Tsema swifaniso swa tindhawu to hambana eka phepha ro tihela ra 95 (eka pheji ra 63) u tlhela u swi namarheta eka giridi leji. U ta fanela ku ehleketa laha u nga ta veka ndhawu yin'wana na yin'wana. U nga tihlawulela yin'wana ya tindlu kutani u hlawula laha u nga yi damarhetaka kona. Xana wa swi tsakela ku tshama ekusuhi na xikolo?

	A	B	C	D
6				
5				
4				
3				
2				
1				

A hi tsaleni

Kombisa munghana wa wena mepe. Kombetela laha u nga veka ndhawu yin'wana na yin'wana. Tatisa nomboro na letere ku kombisa laha ndhawu yin'wana na yin'wana yi nga kona. Exivandleni lexi nyikiweke, hlamusela hikwalaho ka yini u vekile xifaniso endhawini leyi. Hlamusela munghana wa wena leswaku hi tihi tindhawu leti nga hlayiseka na leti nga hlayisekangiki ku tlangela eka tona.

Sweswi vula tibuloko leti tindhawu leti ti kumekaka eka tona.

Vula leswaku hikwalaho ka yini u vekile tindhawu leti laha ti nga kona. Hikuva ...

Xana tliliniki yi le kwihl?

Xana layiburari yi le kwihl?

Xibedhlele xi le kwihl?

Xana xikolo xi le kwihl?

Xana xitichi xa vatimela-ndzilo xi le kwihl?

Xana xitichi xa maphorisa xi le kwihl?

Xana xitichi xa switimela xi le kwihl?

Xidan'wana xo hlambela xi le kwihl?

Xana tifulete ti le kwihl?

Xana phaka yi le kwihl?

Xana yindlu ya ka n'wina yi le kwihl?

Xana supamakete yi le kwihl?

Xana kereke yi le kwihl?

Ku hlaya hi vukheta

A hi endleni

Vutisanani swiletelo swa ndlela yo ya etindhawini to hambana emepeni. Tirhisani marito lama landzelaka.

jikela eximatsini

jikela exineneni

hundza phaka

U ta vona ___ exineneni xa wena

yana emahlweni na patu

ekhoneni jikela

Ntivotmarito

Tlhantlha marito lama landzelaka ku kombisa mapeletwana ya wona. Tlhela u nambara marito eka bokisi rin'wana na rin'wana ku ya hi nongonoko wa maletere.

1	xi/be/dhle/le
3	hlambela
2	xitimela

	phorisa
	layiburari
	khona

	supamakete
	khefi
	garaji

	puwa
	makete
	thekisi

A hi hlayeni

Hlaya xinavetiso eka pheji leri landzelaka kutani u bula na munghana wa wena hi leswi xinavetiso xi tshembisaka swona. Hlamula **ina** kumbe **e-e** eka swivutiso leswi.

Hlaya swivutiso kutani u fungha (✓) ina kumbe e-e .	ina	e-e
Xana u ehleketa leswaku xikipa xi nga endla leswaku u tsutsuma ngopfu?		
Xana u ehleketa leswaku xikipa xi nga ku pfuna ku va muhluri?		
Xana u ehleketa leswaku xikipa xi nga ku endla leswaku u titwa u ri munhu wa vuswikoti bya le henhla?		
Xana u ehleketa leswaku xikipa xi chipile?		
Xana u ehleketa leswaku xinavetiso lexi xi na ntiyiso no khorwisa?		
Xana u tiva xinavetiso xin'wana lexi nga riki xa ntiyiso?		

Xikipa lexi n'wana un'wana na un'wana loyi a tlhariheke a faneleke ku va na xona!

Vana, loko mi lava ku saseka mi fanele ku va na
Xikipa xo saseka swonghasi.

Xi ta tlakusa vuswikoti bya ku tsutsuma kutani
mi va tinghwazi.

Mi ta titwa mi ri vanhu va manyunyu loko mi
ambarile **xikipa lexi xa manyunyu.**

Mi ta rhambiwa etiphatini ta vanhu hinkwavo.

Xava xin'we namuntlha.

Mixavo ya le hansi edorobeni hinkwaro.

R150 ntsena! Nchipiso i wa vhiki rin'we ntsena.

A hi hungaseni

Tiendlele xinavetiso xa wena. Dirowa xifaniso kutani u tsala swivulwa leswi
nga kucetelaka vanhu ku xava.

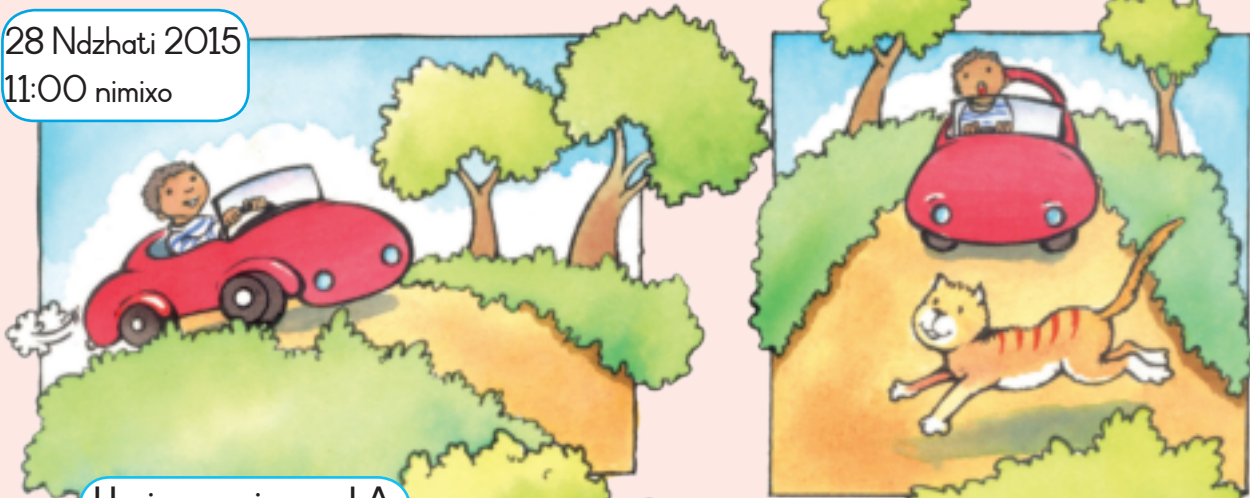
Hi vona nghozi

A hi hlayeni

Hlaya xitori xa swifaniso kutani u tata leswi u vonaka leswaku muchayeri u swi vurile eka ximbyarumbyaru xo hetelela.

28 Ndzhati 2015
11:00 nimixo

Heyi, wena ximanga! A wu xiyaxiyi hayini u nga si tsemakanya patu!

A hi tsaleni

Xana u ehleketa leswaku wanuna a nga swi kota ku chayela movha wa yena endzhaku ko va eka nghozi ya movha? Xana u fanele ku vitana maphorisa? Sweswi tsala swivulwa swinharhu hi leswi u vonaka leswaku swi ta humelela eka xitori lexi.

Ntivotamarito

Hlaya marito u ri karhi u yingisela mimpfumawulo ya wona kutani u tatisa eswivandleni laha hansi. Tirhisa marito ya ntlhanu ku tsala swivulwa swa wena ebukwini ya switoloveto.

Marito ya ntolovelo
ntiyiso
rhanga
vhiki
rihlaza

- xihlala
- ntiyiso
- ntima
- vhilwa
- vhiki
- rhiya
- rihlaza
- rhanga

ntila	rhesipi	vhilopo	rihlaza

A hi tsaleni

Hlaya xivulwa xin'wana na xin'wana. Bana xirhendzevutana eka risivinene leri u nga ri tirhisaka ematshan'wini ya marito lama khwatihatiweke.

<u>Wanuna</u> u chayisa murhi hi movha.	wena	yena	vona	hina	swona	xona
<u>Ximanga</u> xi tsemakanya ndlela.	wena	yena	vona	hina	swona	xona
<u>Jim na Thandi</u> va vonile nghozi.	wena	yena	vona	hina	swona	xona
<u>Thandi</u> u fanele ku tsalela maphorisa xiviko.	wena	yena	vona	hina	swona	xona
<u>Mina na Thandi</u> hi yisile ximanga ekaya.	wena	yena	vona	hina	swona	xona

A hi tsaleni

Dirowa ntila ku yelanisa masivinene eka kholomu yo sungula na maviti lama faneleke eka kholomu ya vumbirhi.

swona	vana
yona	tibuku
xona	swifuwo
yena	ximanga
tona	doroba
rona	mufana
vona	mbyana

Ku humelele yini?

A hi endleni

Nambara swifaniso leswi ku kombisa nongonoko lowu faneleke u tlhela u byela munghana wa wena leswi humeleleke eka ndzandzelelano lowu nga wona.

A hungaseni

Boxa ku hambana exikarhi ka swifaniso leswimbirhi.

Siku:

A hi tsaleni

U fanele ku tata fomo ya nghozi.

Tianakanye u ri endleleni yo ya ekaya u huma exikolweni. U vonile nghozi ya movha. U vonile muchayeri wa movha a ringeta ku vhika ximanga. Movha wu yile wu ya chayisa murhi kambe muchayeri kun'we na ximanga a va vavisekangi. Hi wena ntsena u voneke nghozi leyi kutani u komberiwile ku tsala hi leswi humeleleke. U nga si tata fomo, byela munghana wa wena leswi u nga ta hlamusela swona.

Fomo ya xiviko xa nghozi ya movha

Vito ra wena:	
Siku ra nghozi:	
Nkarhi wa nghozi:	
Leswi humeleleke:	
Xosungula	
Kutani	
Endzhaku ka sweswo	
Ekuseteleleni	
Nsayino:	

A hi vulavuleni

Hlaya nongonoko hi vuxiyaxiya kutani u byela munghana wa wena leswi khonsati yi nga ta va xiswona. Vula lexi u nga ta tiphina ngopfu hi xona.

Nongonoko wa khonsati ya xikolo xa phurayimari ya **NEW TOWN**

Siku: 3 Ndzati 2015

Nkarhi: 13:00 ku fika 15:30

Nkarhi	Giredi	Ayitheme
13:00		Ku pfula ntirho hi Nhloko ya xikolo: Manana Gaga
13:10	Giredi ya 1	Risimu ra Winnie Poho
13:20	Giredi ya 2	Risimu: A hi yi chavi mhisi ya nsele
13:40	Giredi ya 3	Xivasi na nsinya wa nyawa Vatlangi: Jim u tlanga xiave xa Xivasi Thandi u tlanga xiave xa mana wa Xivasi
14:00 – 14:30		Ku wisa Vana hinkwavo va xikolo va ta nyikiwa juzi na mbvacha. Tiyi na kofi swi ta xaviseriwa vatswari.
14:30		Ku nyika vana va tiGiredi ta 1, 2 na 3 masagwati.
15:00	Giredi ya 4	Khwayere ya vana va xikolo yi yimbelela Risimu ra Rixaka.
15:15		Mbulavulo wo pfula: Holobywa wa Dyondzo ya Masungulo.

A hi tsaleni

Xiya nongonoko kutani u hlamula swivutiso leswi.

Xana khonsati yi sungula hi nkarhi muni?

Xana i mani a nga ta pfula ntirho?

Xana vana va Giredi ya 1 va ta endla yini?

Siku:

Xana ku ta humelela yini hi 13:20?	
I vamani swimunhuhathwankulu swa ntlangu wa 13:40?	
Xana tlilasi ya Giredi ya 4 yi ta endla yini?	
Xana ku ta humelela yini hi nkarhi wa ku wisa?	
Xana i mani a nga ta nyika mbulavulo wo pfala khonsati?	
Loko a wu yile ekhonsatini, xana hi yihi ayitheme leyi a wu ta tiphina ngopfu hi yona?	
A wu ta kayela yini loko u fika hi 14:30?	1
	2
	3
	4

A hi hungaseni

Dirowa phositara yo tivisa khonsati leyi. Tsala vuxokoxoko lebyi faneleke.

A hi hlayeni

Mahungu ya vana

**Xikolo xa New Town xi vile na
Khonsati ya kahle swinene**

Muviki: Yvonne Noates

4 Ndzati 2015

Vana va xikolo xa New Town va endlile khonsati ya xiyimo xa le henhla ngopfu tolo. Va hungasile vanhu hi swiphemu swa le ka “Winnie Poho” na tinguluve tinharhu. Swimunhuhawankulu a ku ri Jim Brown na Thandi Ndlovu lava a va tlanga eka xitori xa nsinya wa nyawa. Jim a ri Xivasi kasi Thandi a ri mana wa yena.

Nhloko ya xikolo a yi tsakile ngopfu hikuva Holobye wa Dyondzo ya Masungulo a tile ekhonsatini. “Ndzi tinyungubyisa ngopfu hi xikolo lexi. Vana va le ku tirheni swinene naswona ndza

swi vona leswaku vadyondzisi na vatswari va le ku tirheni ntirho lowunene.”

Xikolo xi nyikile masagwati eka vana lava endlaka ntirhokaya minkarhi hinkwayo. Vana volavo hi vona va humeleleke hi ndlela leyi khensekaka eswikambelweni swa ANA eka n’hweti leyi nga hundza.

Va vhengele ra tibuku ra *The Big Book Shop* va nyiketile masagwati ya tibuku.

A hi tsaleni

Xana u ehleketa leswaku mutsari wa atikili leyi u ehleketa leswaku Xikolo xa New Town xi le ku endleni ka swilo swa kahle? U swi tivisa ku yini?

Hikwalaho ka yini vana va kumile masagwati?

Xana xikolo xi ya kumile kwihi masagwati ?

Kopunula xivulwa lexi kombisaka leswaku Holobye u tsakisiwile hi xikolo lexi.

Ntivomarito

Hlaya marito u ri karhi u yingisela mimpfumawulo ya wona kutani u tatisa eswivandleni laha hansi. Tirhisa marito ya ntlhanu ku tsala swivulwa swa wena ebukwini ya switoloveto.

Marito ya ntolovelo

ngopfu
khonsati
nkhensa
pensele

pensele

nkhavi

n'hwembe

wansati

nkhamu

n'hwari

ngula

ngoma

khonsati	ngopfu	nkhensa	n'hweti

Tsala maviti lama sijiweke na mahlawuri lama ya ma hlamuselaka.
Tirhisa marito lama ku ku pfuna.

A hi tsaleni

Mahlawuri

henhla

leyikulu

rivilo

pongo

lehile

Maviti

mimovha

vanhu

miako

mirhi

xikolo

hi _____ .

yi na _____ .

va na _____ .

xa le _____ .

yi _____ .

A hi hlayeni

Dan u tshama a xwerile naswona u rivala swilo hinkwaswo.

Lembe leri nga hela u rivarile siku ra yena ro velekiwa.

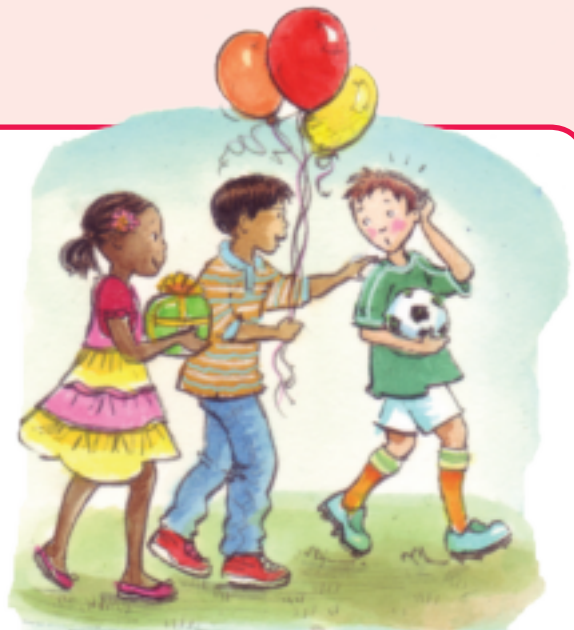
N'hweti leyi nga hela u rivarile bege ya tibuku ebazini.

Vhiki leri nga hela u khandziyile ndlopfu esorokisini.

Tolo u siyiwile hi xitimela ku ya ekhonsatini.

Mpundzu lowu u yile exikolweni a ambarile xambalo xo hlambela hi xona.

I munhu wa misavu swinene.

Siku:

A hi tsaleni

Tirhisa mepe lowu wa miehleketo ku hlamusela leswi Dan a nga xiswona.

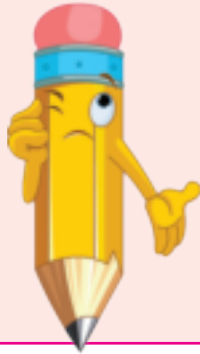

Leswi a langutekisaka xiswona

Handwriting practice area with horizontal lines.

Swilo swo hlekisa leswi a swi endlaka

Handwriting practice area with horizontal lines.

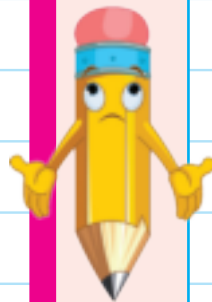

Vanghana va yena

Handwriting practice area with horizontal lines.

Leswi Dan a nga swi endlaka ku tsundzuka swilo

Handwriting practice area with horizontal lines.

MUDYONDZISI: Sayina

Blank box for the student's name.

Siku

Blank box for the student's date.

Switsemiwa swa swifaniso

A hi endleni

Tsema swifaniso leswi kutani u swi tirhisa ku endla mepe wa wena eka papila ra 4,8.

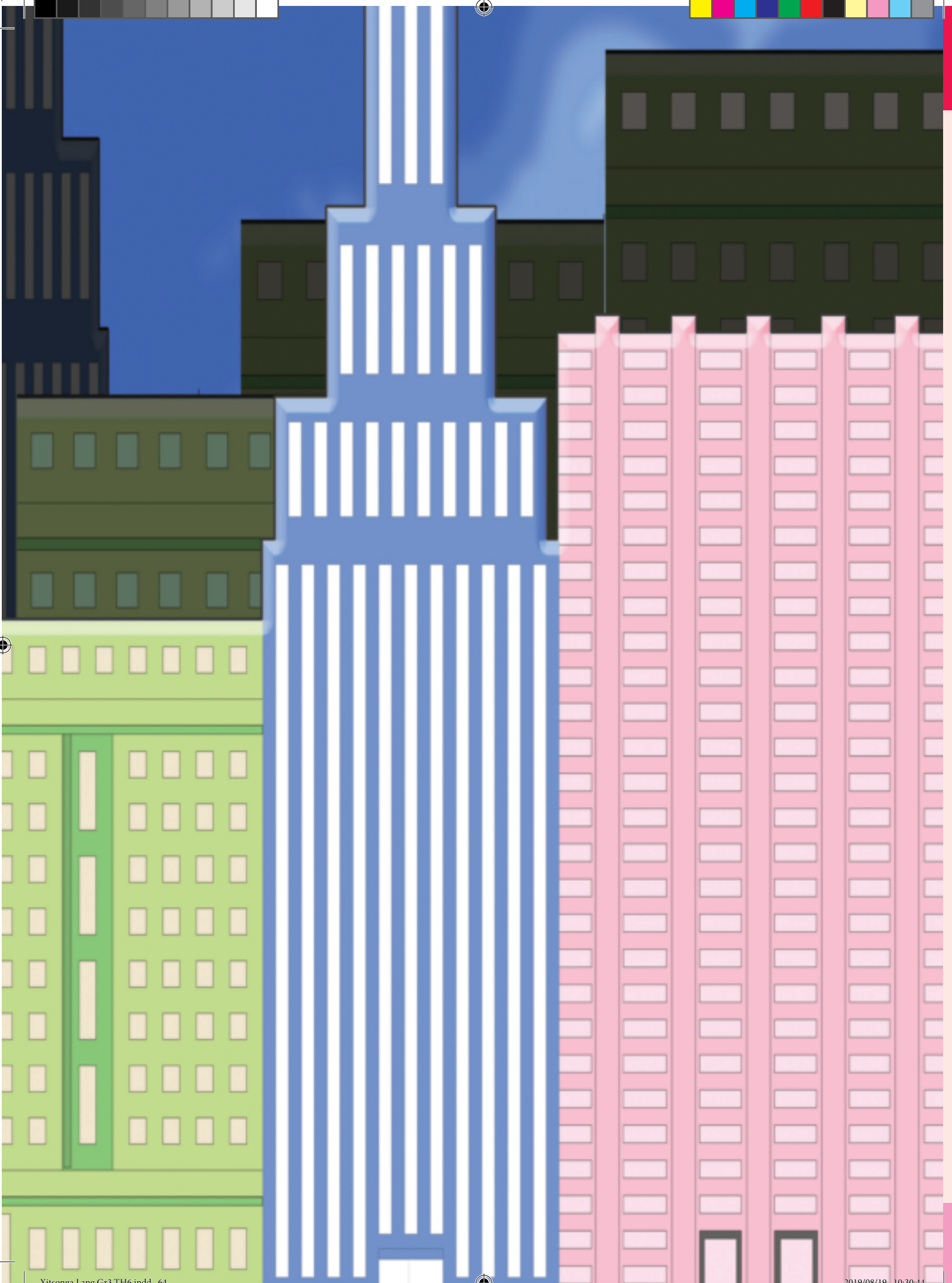

Kotara ya 3 – Mavhiki ya 9–10

MUDYONDZISI: Sayina

Siku

A hi vulavuleni

Bula na munghana wa wena hi xitori lexi u nga ta xi tsala.
Tsala miehleketo ya wena eka pheji leni.

Nkunguhato wa xitori xa mina

Swimunhuhatwa na mbangu

I vamani lava nga exitorini xa wena?

Xana xitori xi humelela kwihl?

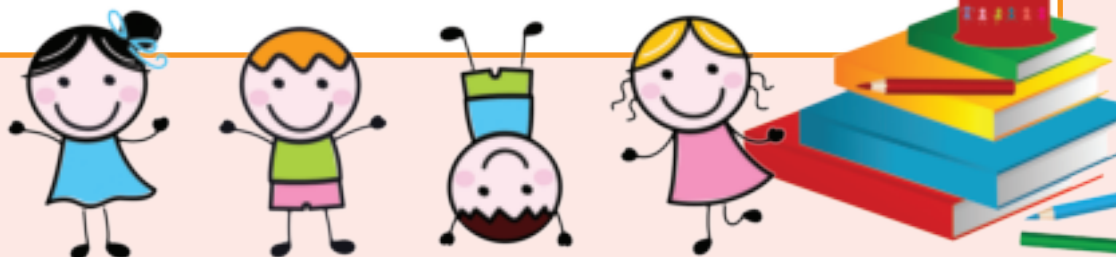
Xitori xi humelela rini?

Manghenelo

Ku humelela yini eku sunguleni ka xitori?

Miri

Ku humelela yini eka miri wa xitori?

Mahetelelo

Xana xitori xi hela njhani?

A hi hungaseni

Tiendlele buku ya wena. Tsema papila ra buku leri landzelaka. Tsema eka mintila ya mathonsi. Petsa phepha emitileni. Tsala vito ra buku ekhavhareni. Tsala vito ra wena ehansi ka vito ra buku, hikuva hi wena mutsari wa xitori. Dirowa xifaniso ekhavhareni. Tsala xitori xa wena xi va buku.

KHAVHARA YA LE NDZHAKU

MAYELANA NA MUTSARI

Tsala vito ra wena

Malembe ya wena

Laha u tshamaka kona

8

GOZARA 4: PETA SA EKA NTILA WO HELELA ENDZHAKUKA LOKO U SITEPURILE BUKU YA WENA

KHAVHARA

Dirowa xifaniso laha.

Tsala vito ra buku laha.

Tsala vito ra wena (hi wena mutsari).

1

GOZARA 1: PETA SA EKA NTILA WA MATHONSI

GOZARA 2: PETA SA EKA NTILA WA MATHONSI GOZARA 3: SITEPULA EKA TIHELO LERI

5

Yisa emahlweni xitori xa wena laha.

Dirowa xifaniso laha.

7

Tsala miri wa xitori xa wena laha.

Dirowa xifaniso laha.

Dirowa xifaniso laha.

Sungula ku tsala xitori laha.

Four horizontal blue lines for writing.

2

Dirowa xifaniso laha.

Heta xitori xa wena.

Four horizontal blue lines for writing.

7

3

Four horizontal blue lines for writing.

Yisa emahlweni xitori xa wena laha.

Dirowa xifaniso laha.

9

Four horizontal blue lines for writing.

Tsala leswi humelalaka eka mahetelelo ya xitori xa wena.

Dirowa xifaniso laha.

L
e
s
w
i

n
g
a

e
n
d
z
e
n
i

Nkongomelo wa 7: Vanhu na tindhawu Kotara ya 4: Mavhiki ya 1 - 4

97 Vana lavantshwa exikolweni xa hina 70

Ku hlaya xitshuriwa hi vana lavantshwa exikolweni. Ku hetisa tafula ra vuxokoxoko byo huma eka xitshuriwa.

98 Tindhawu to hambana eAfrika-Dzonga 72

Switsemiwa no swi namarheta eka swifundzankulu swa kaye emepeni. Ku hlamula swivutiso swa swifundzankulu leswi va tshamaka eka swona. Ku hlaya marito no yingisela mipfumawulo. Ku longoloxa marito ku ya hi nongonoko wa maletere. Ku tsala swivulwa nakambe ku tirhisiwa mahikahatelo lama faneleke.

99 Maxelo ya hina 74

Ku hlaya xiviko xa maxelo. Ku tirhisa vuxokoxoko byo huma eka xiviko xa maxelo ku kota ku hetisa chati. Ku hlanganisa swivulwa hi mahlanganisi. Ku katsa marito ku vumba maviti lamantshwa.

100 Leswi ndzi swi endleke 76

Ku dirowa swifaniso swa mune hi leswi va swi endleke hi mahelavhiki. Ku hlamusela swifaniso. Ku tsala xivulwa hi swifaniso no boxa riendli. Ku yelanisa nkarhi wa sweswi na nkarhi lowu nga hundza. Ku endlela munghana khadi ya vunghana.

101 Vana lava humaka kuwana 78

Ku hlaya xitshuriwa xa nhlamuselo hi vana lava humaka ematikweni man'wana. Ku longoloxa vuxokoxoko bya vana. Ku vumba swivutiso.

102 Leswi hi tiphinaka hi swona 80

Mbalango no tsala mbuyelo. Ku hlamula swivutiso swo huma eka mbuyelo wa mbalango. Ku tlhantlha marito hi mapeletwana ya wona.

Ku tsala marito ku ya hi nongonoko wa maletere. Ku hlawula maendli lama faneleke.

103 Swimanganyana swimbirhi 82

Ku hlaya xitlhokovetselo xa swimanganyana swimbirhi. Ku hlamula swivutiso swo huma eka xitlhokovetselo. Ku boxa marito lama nga na yelano wa mipfumawulo.

104 Leswi vuriweke hi swimanga 84

Ku hlaya no encenyeta xitlhokovetselo. Ku tsala nakambe swivulwa hi marito ya munhu. Ntlangu wa marito ku tirhisiwa maendli ya nkarhi wa sweswi na maendli ya nkarhi lowu nga hundza.

105 Papila ro ya eka munghana 86

Ku hlamula swivutiso swo huma eka papila. Ku boxa maviti na mahlamuseri lama tirhisiweke epapileni.

106 Ku hlamusela swilo 88

Ku tirhisa mahlamuseri ku tihlamusela. Ku tirhisa mahlamuseri ku hlamusela swifaniso. Ku tirhisa mahlamuseri ku hetisa swivulwa. Ku tsala ndzimana yo hlamusela. Ku ringanisa swifaniso swimbirhi no boxa ku hambana ka swona.

107 Siku ra layiburari nakambe 90

Ku hlaya xitshuriwa xo nyika vuxokoxoko mayelana na tindlopfu. Ku hlamula swivutiso swo huma eka xitshuriwa. Ku tirhisa masivinene ku hetisa swivulwa.

108 Ku hlaya tibuku 92

Ku hlaya khavhara na nongonoko wa leswi nga endzeni. Ku hlamula swivutiso swo huma eka khavhara na nongonoko wa leswi nga endzeni. Ku tsala swivulwa va hlamusela leswaku hikwalaho ka yini va ta tsakela ku hlaya buku.

Ku tirhisa maengeteri ku hetisa swivulwa. Xisombholoti xa ririmi.

109 Rendzo ro ya entangeni wa tindlopfu 94

Ku hlaya xitshuriwa hi rendzo ro ya entangeni wa tindlopfu no hlaya phamfuleti ya mayelana na tindlopfu. Ku tsala swivulwa swa mune ku tirhisiwa leswi va swi dyondzeke hi tindlopfu. Ku tsala mavito eka xifaniso xa ndlopfu.

110 Ku vulavula hi tindlopfu 96

Ntivomarito na matirhisele eswivulweni. Ku vutisa swivutiso mayelana na tindlopfu.

111 Ku vulavula hi tindlopfu 96

Ku tirhisa nongonoko wa maletere ku hlanganisa mathonsi.

112 Tsala xitori xa wena 98

Ku kunguhata ku tsala xitori. Ku tatisa miehleketo ya xitori eka fureme yo tsala. Ku endla buku ya xitori no tsala xitori.

A hi hlayeni

Jim na Thandi va tlhelele exikolweni endzhaku ka tiholideyi. Xikolo xa vona xi le Joni. Vana hinkwavo exikolweni xa vona va vulavula Xinghezi etlilasini. Hinkwavo va na tindzimi ta le kaya to hambana hikuva va huma etindhawini to hambana. Van'wana va vona va huma ematikweni man'wana. A hi tiveni van'wana va vana lava.

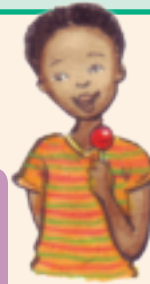
Kapa-N'walungu

Hi mina Magriet. Ndzi na malembe ya nkombo. Ndzi tsakela ku tlanga na swifuwana swa mina.

N'walungu-Vupeladyambu

Hi mina Dipuo. Ndzi na malembe ya nhungu. Ndzi vulavula Xitswana. Swakudya leswi ndzi swi tsakelaka i swiwitsi.

Gauteng

Free State

Hi mina Makgomo. Ndzi na malembe ya kaye. Ndzi vulavula Xisuthu. Ndzi tsakela ku hlaya.

Limpopo

Hi mina Tsakani. Ndzi na malembe ya nhungu. Ndzi vulavula Xitsonga. Ndzi tsakela ku tlanga na vanghana va mina.

Kapa-Vupeladyambu

Hi mina Jannie. Ndzi na malembe ya nhungu. Ndzi vulavula Xibunu. Ndzi tsakela ku langutisa TV.

Kapa-Vuxa

Hi mina Lulama. Ndzi na malembe ya kaye. Ndzi tlanga na swifuwana swa mina. Ndzi vulavula Xiqhoza.

KwaZulu-Natal

Hi mina Mandu. Ndzi na malembe ya nhungu. Ndzi vulavula Xizulu.

Mpumalanga

Hi mina Siabelo. Ndzi na malembe ya kaye. Ndzi vulavula Xiswazi. Ndzi tsakela ku tlanga bolo ya milenge!

A hi tsaleni

Hlaya hi vana lavantshwa kutani u hetisa tafula. Tata mavito ya vona, malembe ni swifundza leswi va humaka eka swona, ririmi ra le kaya le kaya ra vona na leswi va swi rhandzaka. Tlhela u endla mfungho wo gwajula ku kombisa loko va ri vanhwanyana kumbe vafana.

Vito	Malembe			Ririmi ra le kaya	Xifundza	Leswi va swi tsakelaka
Dipuo	8		✓	Xitswana	N'walungu-Vupeladyambu	Swiwitsi

A hi tsaleni

Sweswi hlamula swivutiso leswi landzelaka.

Xana xikolo xa vana xi le kwihl?			
I vafana na vanhwanyana lavantshwa vangani lava sunguleke xikolo namuntlha?	Vafana va _____ Vanhwanyana va _____		
I vangani vana lava nga na malembe lama:	7 wa malembe	8 wa malembe	9 wa malembe
Xana Thandi na Jim va tshama exifundzeni xihl? (Tlhela u hlaya xitori.)			
Xana va vulavula ririmi rihi etlilasini?			

A hi endleni

Ku na swifundza swa tsevu leswi siyiweke emepeni. Swiphemu leswi nga riki kona swi le ka papila leri landzelaka. Swi tseme kutani u swi namarheta emepeni eka tindhawu leti faneleke.

A hi tsaleni

Hlamula swivutiso leswi landzelaka.

Xana u tshama exifundzeni xihhi?

Xana u vulavula ririmi rihhi ekaya?

Xana u vulavula ririmi rihhi exikolweni?

Hi swihhi swifundza swin'wana leswi u nga tshama u ya eka swona?

Xana i yini xo hlawuleka hi xifundza xa wena?

Ntivo marito

Hlayela marito lama ehenhla u tlhela u ya nambara ku ya hi nongonoko wa maletere.

2	endzhaku	xikan'we	handle	tindzimi
3	ndzhongo	kun'we	lwandle	ndzima
1	ndzheko	rin'we	malwandla	ndzingo

Marito ya ntolovelo

endzhaku
handle
kan'we
tindzimi

A hi tsaleni

Tsala xivulwa xin'wana na xin'wana u tirhisa mahikahatelo lama faneleke. Tlhela u tsala na rixaka ra xivulwa xin'wana na xin'wana.

nhlamuselo

xivutiso

xileriso

xihlamalo

dipuo u tsakela swiwitsi

Nhlamuselo

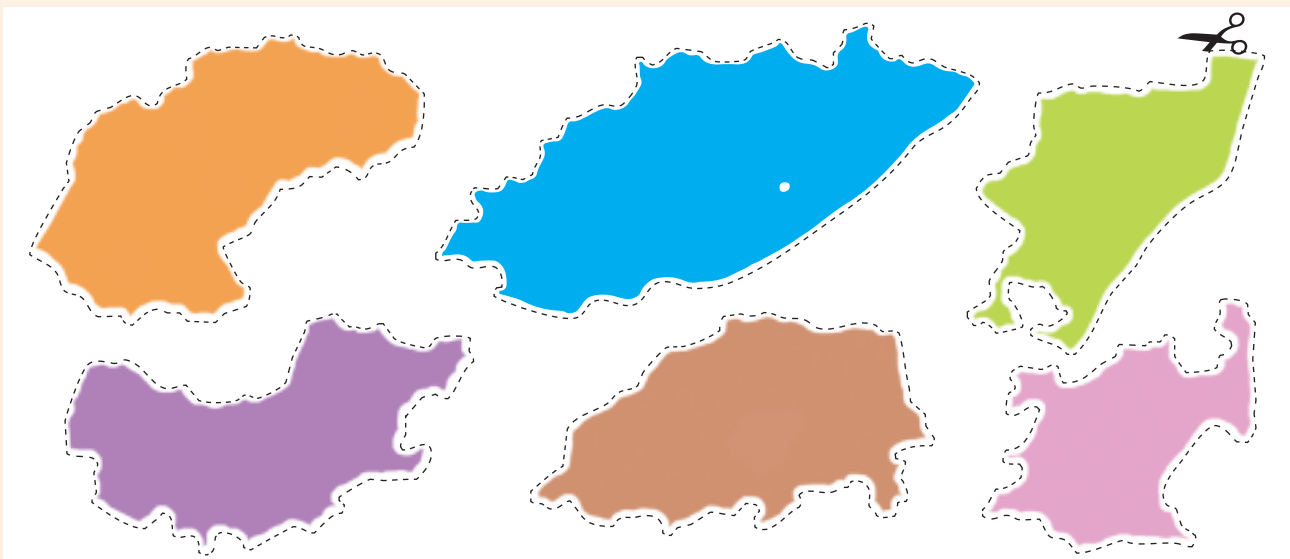

Dipuo u tsakela swiwitsi.

tirha swinene u ta kota ku pasa

u vulavula tindzimi tingani

yoo mpfula ya na kasi a ndzi na xambhulela

A hi hlayeni

Avuxeni. Maxelo ya namuntlha ya yime hi ndlela leyi:

Ku ta **na mpfula** e**KwaZulu-Natal** na le Kapa-Vuxa.

Ri ta tlhava ku tlhela ku hisa eLimpopo na le Kapa-Vupeladyambu.

Ku ta va na mapapa laha na lahaya eGauteng.

Ku ta titimela eFree State.

Ku ta va na bubutsa, tilo ri ta duma ri tlhela ri hatima eMpumalanga na le N'walungu-Vupeladyambu.

Ku ta va na moya eKapa-Vupeladyambu.

A hi endleni

Khwatihata vito ra xifundza na maxelo ya xona. Tsema mimfungho ya maxelo etshakwini ra **pheji leri landzelaka** kutani u yi namarheta eka chati ya maxelo. Byela munghana wa wena leswaku maxelo ya njhani eka xifundza xin'wana na xin'wana.

Gauteng	Kapa-Vupeladyambu	KwaZulu Natal	Kapa-Vuxa	N'walungu-Vupeladyambu	Mpumalanga	Free State	Kapa-Vupeladyambu	Limpopo

Marito ya ntlovelo

Ntivo marito

Hlaya marito u ri karhi u yingisela mimpfumawulo ya wona. Tirhisa marito ya ntlhanu ku tsala swivulwa swa wena ebukwini ya switoloveto.

tlhava	bubutsa	tsema	mpfula	moya
tlharhi	xiputsa	tseleka	mpfuvu	voya
tlhaka	tlhuvutsa	tsentela	mpfundla	toya

bubutsa
moya
mpfula
tlhava

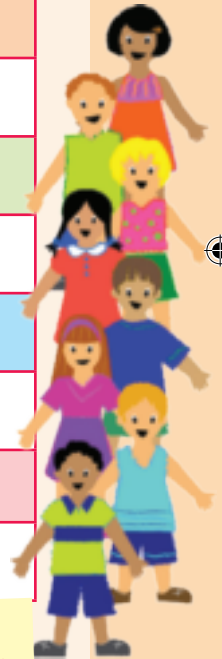
A hi tsaleni

Hlanganisa swivulwa leswi landzelaka hi ku tirhisa rin'wana na rin'wana ra marito lama nyikiweke.

- kambe   hikuva   hikwalaho   kasi

A va nga yi exikolweni namuntlha.	I Mugqivela.
Dipuo u na malembe ya nhungu.	Makgomo u na kaye.
Mpfula ya na.	Jim u ta tirhisa xambhulela.
Ndzi lava ku xava bayisikiri.	A ndzi na mali yo ringanela.

A hi tsaleni

Tsala xirhangi xa marito lawa.

Xirhangi
Xirhangi i xiphemu xo sungula xa rito
xi nga kombisaka vunyingi kumbe
vunwe.

mufambi	mu-	muaki	
mutirhi		vafana	
tihuku		maribye	

Leswi ndzi swi endleke

Kotara ya 4 – Mavhiki ya 1-2

A hi endleni

Dirowa swifaniso swa mune swa swilo leswi u swi endleke eka mahelavhiki ya vhiki leri nga hundza. Vulavula na munghana wa wena hi leswi u swi endleke.

A hi tsaleni

Sweswi tsala xivulwa xa xifaniso xinwana na xinwana u tlhela u khwatihata riendli.

Ndzi tlangile bolo ya milenge.

A hi tsaleni

Yelanisa nkarhi wa sweswi na nkarhi lowu nga hundza wa maendli lama.

Nkarhi lowu nga hundza wa maendli wu vumbiwa hi ku lungelela **-ile**. Nkarhi wun'wana ku lungeleriwa xitwari xa **-e** eka riendli. Xiya maendli tanihi **nwe** na **endle**.

xava

xavile

khomile

chayerile

nwe

haha

endla

nwa

dya

chayela

tile

kumile

ta

wa

hahile

khoma

wile

kuma

dyile

endle

A hi tsaleni

Tirhisa maendli ku hetisa swivulwa leswi landzelaka. Boxa loko xivulwa xi ri eka nkarhi wa sweswi, lowu nga hundza kumbe lowu taka.

Hlawula rito leri faneleke	Hetisa swivulwa leswi hi riendli leri faneleke.	Xana xivulwa lexi xi le ka nkarhi wa sweswi, lowu taka kumbe lowu nga hundza?
xava	Ndzi ta xava sangweji hi swakudya swa ninhlekanhi.	lowu taka
xavile	N'hweti leyi nga hela ndzi _____ yunifomo leyintshwa.	
chayerile	Hasani u _____ movha.	
chayela	Vana va _____ movha kutani va yimisiwa hi phorisa.	
cerile	Ndzi _____ nkele exirhapeni.	
cela	Tolo ndzi _____ nkele exirhapeni xa mina.	
yimbelela	Hi _____ risimu etlilasini.	
yimbelerile	Tolo khwayere yi _____ .	

A hi hungaseni

Endla khadi ro hoyozela munghana loyi a humeleleke eka swa mintlangu. Boxa vito ra ntlangu kumbe xihungasi emahlweni ya khadi. Tsala mahungu ya nkoka endzeni ka khadi.

Blank writing lines for the student to write their response.

A hi hlayeni

Exikolweni xa hina ku na vana va ntlhanu lavantshwa lava humaka ematikweni man'wana.

Bheki u huma eZimbabwe.

Bheki u rhandza ku tlanga bolo ya milenge. I n'watipala.

Lee i Muchayina.

U dyondza ku hlaya na ku tsala Xinghezi. U na swimanga swimbirhi leswitsongo. Siku rin'wana u tile na swona exikolweni kutani swi tumbela endzeni ka khabodo.

Naresh u huma eIndia.

U tsakela ku tlanga mitlangu ya khomphyuta. U tlanga na munghana wa yena. U na vanghana vo hlaya swinene lava a tlangaka mitlangu ya khomphyuta na vona. U ya esenthareni ya tikhomphyuta masiku hinkwawo loko xikolo xi humile.

Peter u huma eNghilandhi.

U tsakela ku tlanga chese.

Renate u huma eJarimana.

U tsakela ku tlanga netibolo.

Siku:

A hi tsaleni

Hetisa tafula hi vuxokoxoko bya n'wana un'wana na un'wana exitorini lexi.

Vito	Tiko	Xihungasi
Renate	Jarimana	Netibolo

Ntivo marito

Hlaya marito u ri karhi u yingisela mipfumawulo. Tirhisa marito ya ntlhanu ku tsala swivulwa swa wena ebukwini ya switoloveto.

muchayina	khabodo	senthara	vanghana	tumbela
muchuchisi	khana	thamuka	tinghala	humba
muchini	khatlula	thini	nghamu	tshumba

Marito ya ntolovelo

humba
khana
muchini
vanghana

A hi tsaleni

Tiva munghana wa wena swinene. Tsala swivutiso u tirhisa marito lama: **yini, kwihi, rini, hikwalaho ka yini.** Endzhaku vutisa munghana wa wena u tlhela u tsala tinhlamulo ta yena.

Leswi hi tiphinaka hi swona

A hi endleni

Endla mbalango ku kumisisa swihungasi leswi vanghana va wena va swi rhandzaka ngopfu. Kombela vanghana va wena va khume leswaku va ku byela ntlhanu wa swihungasi leswi va swi tsakelaka swinene. Eka nhlamulo yin'wana na yin'wana, khalara bokisi leri faneleke etafuleni. Sungula etshakwini ra tafula.

Ntlangu	Ku hlaya	Vutshila	Tikhomphyuta	TV

Hi xihhi xihungasi lexi rhandziwaka ngopfu?

Hi xihhi xihungasi lexi nga rhandziwiki swinene?

Marito ya ntolovelo

bolo
emakumu
exikarhi
etlhelo

Ntivo marito

Tlhantlha marito lama u kombisa mapeletwana ya wona. Nambara marito ebokisini rin'wana na rin'wana ku ya hi nongonoko wa alifabete.

xi/be/dhle/le	3	Zimbabwe		endzhaku		emakumu	
khomphyuta	1	Jarimana		emahlweni		langutana	
Bolo	2	Nghilandhi		exikarhi		etlhelo	

Hi vumba nkarhi lowu nga hundza wa riendli hi ku lungelela **-ile** eka nsinya wa riendli.

Bana xirhendzevutana eka riendli leri faneleke.

A hi tsaleni

Tolo u nwa/ **nwile** juzi hi nkarhi wa lanci.

Dan u **hlwela/hlwerile** ku fika ekhonsatini.

Tolo Thandi u **lahla/lahlile** buku ya yena.

Ndyangu wa mina hinkwawo a wu **khoma/khomile** hi mukhuhlwana.

Hi **baka/bakile** khekhe ra siku ro velekiwa.

Hi **ya/yile** entangeni wa swiharhi vhiki leri nga hela.

Hi **teka/tekile** xifaniso xa ndlopfu.

Tolo ndzi **dya/dyile** eka vaJabu.

A hi hungaseni

Kuma ndlela yo ya eka xihungatisi lexi u xi tsakelaka.

A hi hlayeni

Swimanganyana swimbirhi, hi vusiku byin'wana bya bubutsa lerikulu, swi sungurile ku holova, kutani swi lwa. Xin'wana a xi khomile kondlo, kasi xin'wana a xi nga ri na nchumu, hi leswi swi nga endla leswaku ku holova ku ya emahlweni.

"Ndzi ta teka kondlo lero," ku vula **ximanga** lexikulu. "U ta teka kondlo leri? Hi ta vona hi swona!" "Ndzi ta teka kondlo leri," ku vula ximanga lexikulu. "A wu nga ri teki kondlo ra mina," ku vula ximanganyana.

Kutani mukhegula loyi a khomile **nkukulu**, a kukula swimanganyana swimbirhi a swi humesa ekamareni.

Misava a yi funenetiwile hi **mberha** na gamboko.

Swimanganyana a swi nga ri na vuyo.

Tekelela (Circa 1880)

Kutani swi **nyandlamela**, swi nghena swi miyerile. A swi tsakamisiwile hi gamboko, swi rhurhumela wonge swi na ritukulu. A swi swi tiva leswaku hi vusiku byebyo, bya mpfula leyikulu, a swi antswa ku etlela ematshan'wini yo holova no lwa.

Siku:

Marito ya
ntolovelo

A hi tsaleni

Hlaya xiphato na munghana wa wena kutani mi hlamula swivutiso leswi landzelaka:

hola
holova
horha
hoxa

Xana swimanganyana a swi lwela yini?

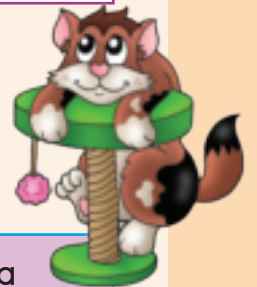
Hlamusela leswi maxelo a ya ri xiswona nivusiku.

Xana i ncini lexi nga endla leswaku swimanga swi tshika ku lwa?

Ntivo marito

Kuma marito lama nga na yelano wa mipfumawulo.

nyandlamela	ximanga	nkukulu	mberha
khomela			

tlangela	tlanga	nkulukumba	horha

Tsundzuka

lexitsongo

lexitsongonyana

lexitsongo swinene

MUDYONDZISI: Sayina

Siku

Leswi vuriweke hi swimanga

Kotara ya 4 – Mavhiki ya 1-2

A hi endleni

Phata u tlhela u encenyeta xiphato. Munhu un'we u fanele ku encenyeta xiave xa ximanga lexikulu kasi un'wana u fanele ku encenyeta xiave xa ximanganyana. Un'wana wa n'wina u fanele ku encenyeta xiave xa mukhegula loji a nga khoma nkukulu.

A hi tsaleni

Tlhela u tsala leswi va swi vulaka tanihi marito ya munhu. Tirhisa swirhatana swa marito ya munhu.

Ndzi lava kondlo leri

Ximanga lexikulu xi te, "Ndzi

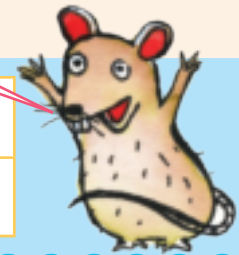
Ndzi kumile kondlo ku sungula.

Ximanga lexisongo xi hlamula, "Ndzi

Ndzi tshike ndzi famba.

Kondlo ri cema,

Mi ba pongo. Humani!

Mukhegula a huwelela,

Yoo, ka titimela! Hi nga ha lwi.

Swimanganyana swimbirhi swi huwelela,

MPHIKIZANO WA MAENDLI

A hi hungaseni

cela cerile

dirowa dirowile

chayela chayerile

hakela hakerile

wa wile

dyisa dyisile

twa twile

kuma kumile

haha hahile

tlanga tlangile

nyika nyikile

famba fambile

kula kurile

tirha tirhile

suka sukile

tumbela tumberile

nyikile nyika

fambile famba

tsarile tsala

hlayisile hlayisa

tivile tiva

endlile endla

hakerile hakela

tsutsumile tsutsuma

vonile vona

kombile komba

tshamile tshama

etlerile etlela

vulavurile vulavula

yimile yima

kukurile kukula

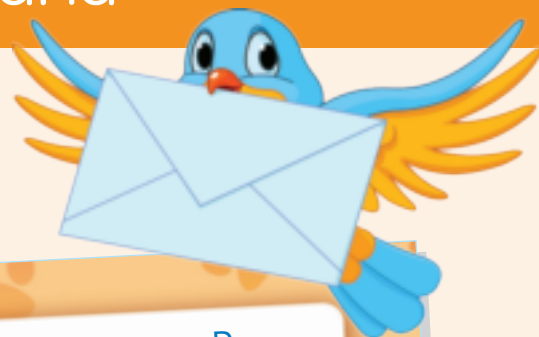
hlamberile hlambela

Phikizani hi ku tsutsuma. Hlaya nkarhi wa sweswi na lowu nga hundza wa riendli rin'wana na rin'wana eka ndlela ya xitshopana. Munghana wa wena u fanele ku hlaya marito eka ndlela ya wasi. Vonani leswaku i mani loyi a hlulaka. Vutisanani hi nkarhi lowu hundzeke wa riendli rin'wana na rin'wana.

A hi hlayeni

123 Xitarata xa Rose
New Town
1234
13 Hukuri 2015

Eka Sasi

Ndzi na tin'hweti ta tsevu ndzi tshama eAfrika-Dzonga ro xonga. Ri saseke ngopfu tiko leri. Masana ya xitshopana ya tlhava masiku hinkwawo. Ndzi tshama exitarateni lexitsongo. Yindlu ya ka hina yi langutanile na phaka ya rihlaza. Hi na mirhi minharhu exirhapeni xa hina. Ku na miako yo leha swinene edorobeni ra hina. Ndzi na swimanganyana swimbirhi. Swimanganyana leswi swa mihupana swi ndzi landzelela hinkwako laha ndzi yaka kona. Siku rin'wana swi fambile na mina exikolweni kutani swi tshama endzeni ka khabodo swi ri karhi swi n'awula dyambu hinkwaro.

Ndzi na vanghana va mune eAfrika-Dzonga. Hinkwawo va vulavula Xinghezi xo huma hi tinhompfu. Ndzi navela wonge u nga ndzi endzela etikweni leri ro xonga swonghasi.

Munghana wa wena,
Lee

A hi tsaleni

Hlamula swivutiso leswi landzelaka.

Marito ya ntolovelo

dyondza
phaka
tlhuva
xirhapa

Xana Lee u tshame eAfrika-Dzonga nkarhi wo tanihi kwihi?

Xana u huma kwihi?

Xana u na vanghana vangani eAfrika-Dzonga?

Xana u ehleketa leswaku wa swi tsakela ku tshama eAfrika-Dzonga? Hikwalaho ka yini?

Ntivo marito

Hlaya marito u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona. Tirhisa marito ya ntlhanu ku tsala swivulwa swa wena ebukwini ya switoloveto.

xirhapa	tlhava	phaka	dyambu
xirhambo	tlhaka	phula	dyana
xirhundzu	tlhuva	phohla	dyondzo

A hi tsaleni

Tlhela u hlaya papila. Eka xivulwa xin'wana na xin'wana ku na rito leri hi vulaka swin'wana hi riviti. Marito lama i mabumabumeri. Hlaya xivulwa xin'wana na xin'wana hi vukheta kutani u khwatihata maviti. Bana xirhendzevutana eka mabumabumeri lama bumabumelaka riviti rin'wana na rin'wana.

Xikombiso: Tiko ra hina i Afrika-Dzonga ro xonga.

Loko u endlile leswi, tsala mabumabumeri lama u beke xirhendzevutana eka wona ehansi ka nhlokomhaka leyi faneleke etafuleni leri.

Mahlayi	Marito ya mihlovo	Marito ya vukulu

MUDYONDZISI: Sayina

Siku

Ku hlamusela swilo

Kotara ya 4 – Mavhiki ya 3–4

A hi endleni

Njika nhlamuselo ya vuwena. Fungha bokisi leri hlamuselaka misisi ya wena, mahlo na ku leha ka wena.

Misisi	Buraweni	Mahlo	Ntima	Ku leha	Koma
	Ntima		Rihlaza		Xikarhi
	Basa		Wasi		Leha
	Tshwuka		Buraweni		Leha ngopfu

A hi tsaleni

Tsala mabumabumeri lama bumabumelaka swifaniso leswi.

Hlawula mabumabumeri lama hi byelaka swin'wana hi maviti lama khalaraweke. Tsala mahlawuri eswivandleni leswi landzelaka.

lonkulu lowukulu	Wanuna lonkulu u chayisile murhi _____ hi movha.
mihupana leyitsongo	Mufana wa _____ u hlongorisile mbyana _____.
tlhariha nandziha	Nhwanyana wo _____ u bakile khekhe ro _____.
tintswalo lontsongo	Mudyondzisi wa _____ u pfunile nhwanyana _____.

A hi tsaleni

Khwatihata rito leri faneleke ku hetisa xivulwa.

Mina	ndzi	u	va	rhandza xikolo.
Yena	ndzi	i	va	xitsutsumi.
Tatana	ndzi	i	va	musweki lonkulu.
Hahani	ndzi	u	va	na tintswalo.
Ximanga	ndzi	xi	va	khome kondlo.
Hina	ndzi	u	hi	ya evhengeleni.
Vona	ndzi	u	va	letile exikolweni.

Tsala nhlamuselo ya munhu loyi a ku tsakisaka. A nga va a ri munhu wa ndhuma, munghana kumbe munhu un'wana endyangwini wa ka n'wina.

A hi tsaleni

A hi hungaseni

Boxa ku hambana loku ku nga kona. Bana xirhendzevutana eka swilo leswi hambanisaka swifaniso leswi.

MUDYONDZISI: Sayina

Siku

A hi hlayeni

Swilo swinharhu leswi tsakisaka hi TINDLOPFU

Leswi tsakisaka hi ndlopfu i
nxakwa, majejetu na matino.

NXAKWA

Tindlopfu ti tirhisa minxakwa ya tona ku endla mpfumawulo. Ti tlhela ti tirhisa minxakwa ku teka swakudya no ka mati ti chela emilon'wini ya tona. Tindlopfu tin'wana ti tlharihile ngopfu lero ti kota ku tirhisa minxakwa ya tona ku pfulela mati epompini.

MAJEJETU

Ndlopfu yi na matino mambirhi. Matino lama ya endliwile hi ayivhori. Ya mila eka

rihlaya ra le henhla. Matino lama ya kula ya nga yimi evutomi hinkwabyo bya ndlopfu. Ndlopfu yi tirhisa majejetu ya yona ku cela mati na swakudya. Vanhu vo hamboloka va dlaya tindlopfu leswaku va kota ku yiva majejetu ya tona no kuma ayivhori.

MATINO

Tindlopfu ti na matino ya mune, lama vuriwaka menomakhuyu. Ti tirhisa matino lama ku cakunya swimilana leswi ti dyaka swona. Matino lama ya hela kutani tindlopfu ti mirisa man'wana. Leswi swi humelela endzhaku ka malembe ya khume. Tindlopfu ti kuma tisetete ta tsevu ta matino evuton'wini bya tona. Hina vanhu hi na tisetete timbirhi ntsena.

Siku:

Marito ya ntolovelo

kheji
khekhe
khela
khele

A hi tsaleni

Hlamula swivutiso leswi landzelaka.

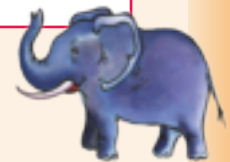
Hi swihi swilo swinharhu leswi tsakisaka hi tindlopfu?

N _____ M _____ M _____

Xana ti tirhisa minxakwa ya tona ku endla yini?

Xana ti tirhisa majejetu ya tona ku endla yini?

Xana u tiva yini hi matino ya tona?

Ntivo marito

Hlaya marito u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona. Tirhisa marito ya ntlhanu ku tsala swivulwa swa wena ebukwini ya switoloveto.

ndlopfu	tlanga	nkolo	khekhe
ndleve	tlimba	nkova	khele
ndluwa	tlula	nkombo	khela

A hi tsaleni

Tirhisa marito lama ku hetisa swivulwa leswi landzelaka.

mina

hina

yena

vona

n'wina

Gabaza u endlile ntirhokaya wa _____.

U tekile tibuku ta xikolo xa _____.

Hi dyile swakudya swa madyambu swa _____.

Ndzi dyile swakudya swa ninhlekanhi swa _____.

Mi fanele ku endla ntirhokaya wa _____.

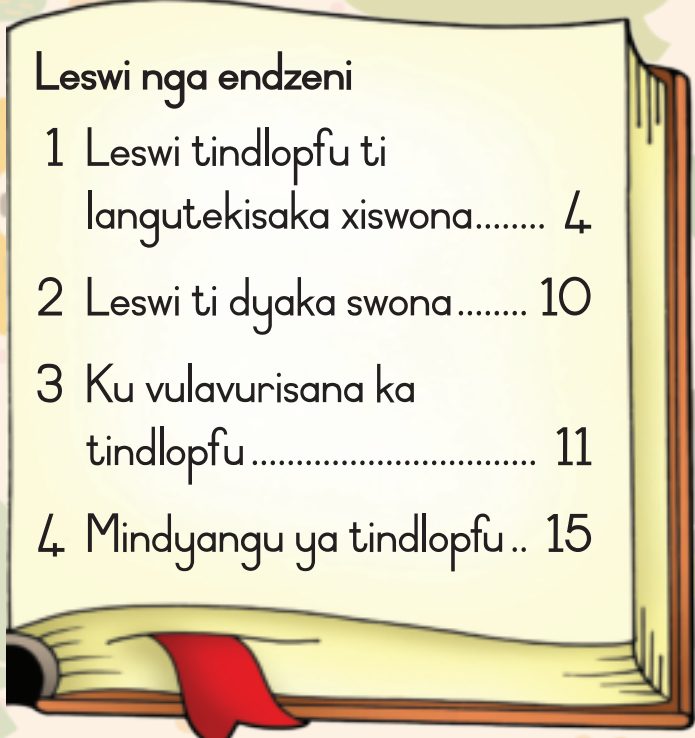
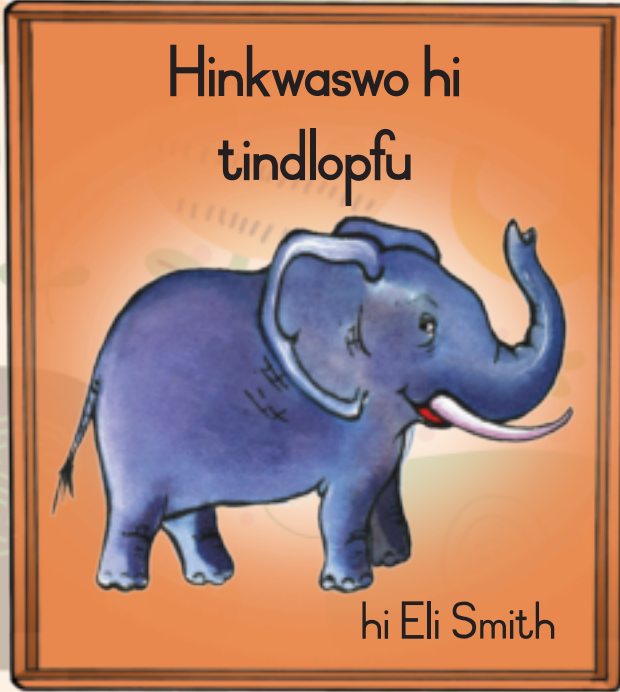

MUDYONDZISI: Sayina

Siku

A hi hlayeni

Leswi nga endzeni

- 1 Leswi tindlopfu ti langutekisaka xiswona..... 4
- 2 Leswi ti dyaka swona..... 10
- 3 Ku vulavurisana ka tindlopfu..... 11
- 4 Mindyangu ya tindlopfu.. 15

A hi tsaleni

Hlamula swivutiso leswi landzelaka.

Xana vito ra buku leyi i yini?	
Xana i mani mutsari wa buku leyi?	
Hi swihi swiyenge swa mune leswi longoloxiweke eka leswi nga endzeni?	
Xana xiyenge xin'wana na xin'wana xi vulavula hi yini?	
1	
2	
3	
4	

A hi tsaleni

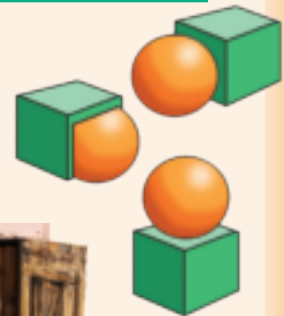
Tsala swivulwa swinharhu u vula loko u ta tsakela ku hlaya buku leji.
Vula leswaku hikwalaho ka yini u ta swi tsakela kumbe u nga swi tsakeli.

A hi tsaleni

Marito lama i maengeteri. Ya hi hlamusela hi ndhawu.
Ma tsale eswivandleni leswi faneleke eswivulweni leswi landzelaka.

ehenhla

ehansi

endzeni

ekusuhi

etlhelo

exikarhi

Swimanganyana swi tumberile _____ ka khabodo.

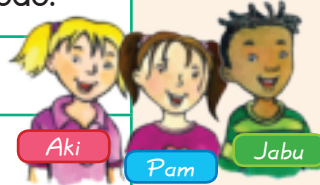
Ximbyanyana xi tshamile _____ tafula.

Pam u tshamile _____ ka Aki na Jabu.

Ndlopfu yi fambile _____ ka xintshabyana.

Hi fambile _____ ka xindledyana.

Hi tshama _____ na xikolo.

Xisombholoti xa ririmi: Hlaya hi ku hatlisa ngopfu.

Xitolo xi xavisa xisibi xo hlantswa swi basa tanihi
ntswamba. Xisibi lexi xavisiwaka i xisibi xa xiviri.

A hi hlayeni

Bazi ra hina ri yimile ephakeni ya tindlopfu. Vana va Giredi ya 3 va yile va ya vona tindlopfu. Tindlopfu ta le Afrika hi letikulu ngopfu emisaveni. Tindlopfu ti na byongo lebyi tlulaka bya swiharhi swin'wana, hikwalaho ti tlharihile ngopfu. Hi hlayile phamfuleti leyi:

Xana ti kula ti va na malembe mangani?

Ti kota ku hanya 70 wa malembe.

Xana ti lehile ku fika kwihi?

Tindlopfu ta le Afrika ti nga leha ku fika eka 4 wa timitara.

Xana ti na mindyangu?

Ina. Ndyangu wu na nkoka ngopfu. Tindlopfu ti hlayisa vana va tona. Ti hlayisa na swisiwana swa tindlopfu leswi pfumalaka vahlayisi.

Siku:

A hi tsaleni

Tsala swivulwa swa mune hi leswi u swi dyondzeke hi tindlopfu.

Marito ya ntolovelo

gama
geva
giya
goya

Ntivo marito

Hlaya marito u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona. Tirhisa marito ya ntlhanu ku tsala swivulwa swa wena ebukwini ya switoloveto.

gama	jaha	mujeko	mugayo
gaya	jeka	vujaha	xigiya
gandla	jika	dijiti	xigandlu

A hi endleni

Tsala mavito eka xifaniso lexi xa ndlopfu. Tirhisa marito lama landzelaka.

ncila

matino

nxakwa

nomo

tindleve

mahlo

milenge

Labels for elephant parts:

- Top left: [ ]
- Middle left: [ ]
- Bottom left: [ ]
- Bottom left: [ ]
- Top right: [ ]
- Middle right: [ ]
- Bottom right: [ ]

A hi endleni

Inthavhiyuwa munghana wa wena mayelana na tindlopfu.
Vutisa swivutiso leswi humaka eka leswi u swi hlayeke hi tindlopfu.

Bana xirhendzevutana eka rito leri faneleke eka xivulwa xin'wana
na xin'wana

A hi tsaleni

N'wana wo sungula emutini i **mativula/rikotse**.

N'wana wo hetelela emutini i **mativula/rikotse**.

Vana lava ringanaka va vatswari vo hambana i **mahahlwa/tintangha**.

Vana lava ringanaka va mutswari un'we i **mahahlwa/tintangha**.

Huku ya xisati i **mbhaha/ nkuku**.

Munhu loyi u hanyaka na yena mi tlhela mi tsakelana i **nala/ munghana**.

Tlhela u tsala leswi va swi vulaka u tirhisa marito ya munhu.
Tirhisa swirhatana swa mbulavulo.

A hi tsaleni

Xana u tiphinile hi ntanga wa tindlopfu?

Thandi wa vutisa,"

Ina, ndzi tiphinile.

Jim a hlamula,"

A swi ri kahle ku hlaya tibuku ta tindlopfu.

Thandi u te,"

Siku rin'wana ndzi vonile ndlopfu entangeni wa Addo Elephant Park.

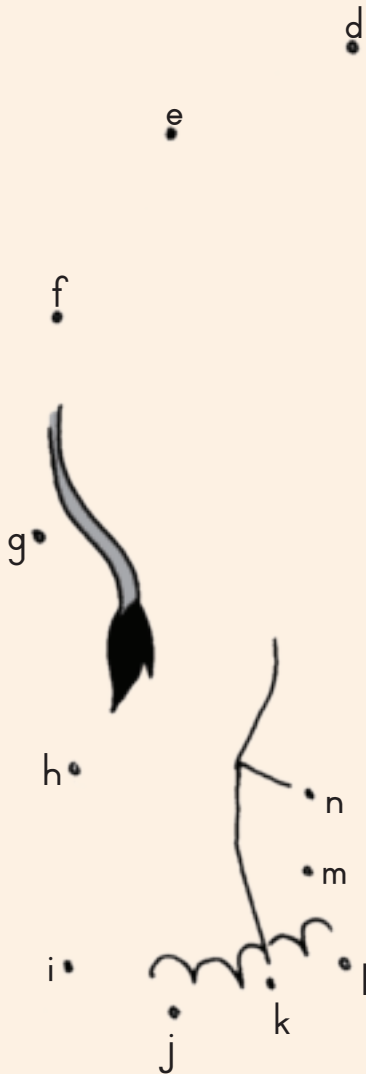
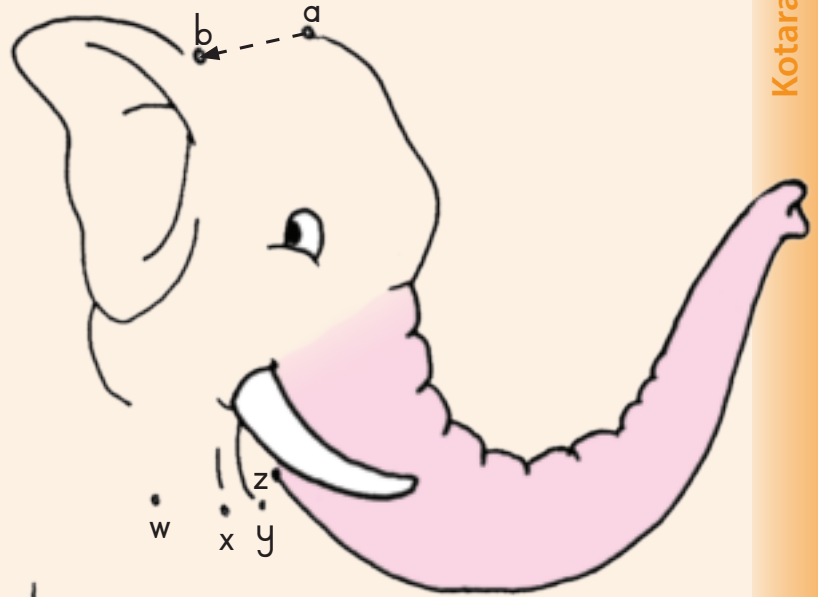
Jim u te,"

Ku vulavula hi ndlopfu

Landzelela maletere ku kota ku hlanganisa mathonsi.

A hi hungaseni

Kotara ya 4 – Mavhiki ya 3-4

Tsundzuka

hisa

hisanyana

hisa swinene

MUDYONDZISI: Sayina

Siku

A hi vulavuleni

Vulavula na munghana wa wena hi xitori lexi u lavaka ku xi tsala. Tsala miehleketo ya wena eka pheji leri.

Nkunguhato wa xitori xa mina

Swimunhuhatwa na mbangu

Manghenelo

I vamani swimunhuhatwa swa xitori xa wena?

Xitori xa wena xi humelela kwihhi?

Xitori xa wena xi humelela rini?

Ku humelela yini emasungulweni ya xitori xa wena?

Miri

Ku humelela yini eka miri wa xitori xa wena?

Mahetelelo

A hi hungaseni

Xana xitori xa wena xi herisa ku yini?

Tiendlele buku ya wena. Tsema pheji ra buku leri landzelaka. Tsema eka mitila ya mathonsi. Petsa phepha emintileni. Tsala vito ra buku ekhavhareni. Tsala vito ra wena ehansi ka vito ra buku, hikuva hi wena mutsari wa xitori. Dirowa xifaniso ekhavhareni. Kutani u tsala xitori xa wena xi va buku.

KHAVHARA YA LE NDZHAKU

MAYELANA NA MUTSARI

Tsala vito ra wena

Malembe ya wena

Laha u tshamaka kona

8

GOZA RA 4: PETS'A EKA NTILA WO HELELA ENDZHAKUKA LOKO U SIEPURILE BUKU YA WENA

KHAVHARA

Dirowa xifaniso laha.

Tsala vito ra buku laha.

Tsala vito ra wena (hi wena mutsari).

1

GOZA RA 1: PETS'A EKA NTILA WA MATHONSI

9

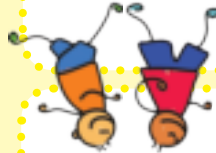
7

Tsala u ya emchlweni na xitoro xa wena laha.

Dirowa xifaniso laha.

Tsala miri wa xitoro xa wena laha.

Dirowa xifaniso laha.

Dirowa xifaniso laha.

Dirowa xifaniso laha.

Sungula ku tsala xitori laha.

Heta xitori xa wena.

2

7

3

9

Yisa emahlweni xitori xa wena laha.

Tsala leswi humelalaka eka mahetelelo ya xitori xa wena.

Dirowa xifaniso laha.

Dirowa xifaniso laha.

L
e
s
w
i

n
g
a

e
n
d
z
e
n
i

Nkongomelo wa 8: Vutomi bya hina

Kotara ya 4: Mavhiki ya 5 - 8

113 Siku ra vadyondzisi ro hlawuleka 102

Ku hlaya xitshuriwa hi siku ra Vadyondzisi ro hlawuleka. Ku hlaya xitlhokovetselo xo vulavula hi mudyondzisi. Ku hlamula swivutiso swo huma eka xitlhokovetselo. Ku tlhantlha marito no ma nambara ku ya hi nongonoko wa maletere. Mafuwi no kombisa swiyenge swa wona. Xisombholoti xa ririmi.

114 Inkomu mudyondzisi 104

Ku tsala khadi ro khensa mudyondzisi. Ku hlanganisa swivulwa no boxa maendli. Switwananisi leswi faneleke. Ku boxa xitwari xo sungula na xitwari xo hetelela. Ku endla khadi ra mudyondzisi.

115 Aki wa mavala 106

Ku hlaya papila ro ya eka mudyondzisi ri huma eka Aki. Ku hlamula swivutiso swo hlawula nhlamulo yin'we swo huma eka papila. Ku boxa vamavizweni. Ndzandzelelano wa swiendleko.

116 Hola, Aki 108

Ku tsala eka dayari hi nkarhi lowu a va vabya. Tinhlayo ta marito. Ku tirhisa swilandzi ku vumba swivulwa. Papila ro navelela Aki ku hatla a hola emavabyini ya yena.

117 Siku ro hlamarisa ... siku ro ka ri nga tsakisi 110

Ku hlaya tinhlamuselo timbirhi ta xiendleko xin'we. Ku kunguhata ku tsala eka dayari. Ku tirhisa mepe wa miehleketo ku kunguhata leswi nga ta tsariwa eka dayari. Ku tsala eka dayari ku tirhisiwa mepe wa miehleketo.

118 Laha hi yeke kona 112

Ku tsala adirese na mahungu eka posikarata yi rhumeriwa munghana. Ku hlanganisa swivulwa hi mahlanganisi. Vun'we na vunyngi. Ku lava no ba xirhendzevutana eka xifaniso lexi nga yelaniki na swin'wana.

119 Hi ya entlangwini 114

Ku bvumba xitori hi ku hlaya nhlokomhaka no languta swifaniso. Ku hlamula swivutiso swo huma eka xitori xa swifaniso. Ku dirowa timhondzo eka wachi yin'wana na yin'wana ku kombisa nkarhi lowu xiendleko xi humeleleke hi wona.

120 Mayelana na ntlangu 116

Ku tirhisa swifaniso ku tsala xitori hi rendzo ra vana. Ku lebula swifaniso. Ku vumba maviti-nkatsano.

121 Thembi, mutimela-ndzilo 118

Ku hlaya inthavhiyu ya rhadiyo na mutimela-ndzilo. Ku encenyeta inthavhiyu. Ku hlamula swivutiso swo hlawula nhlamulo yin'we swo huma eka inthavhiyu. Ku tsala ndzimana hi mintirho leyi va nga ta tsakela ku yi tirha.

122 Leswi ndzi lavaka ku va swona 120

Ku va na inthavhiyu na munghana no tsala tinhlamulo ta swivutiso. Ku tirhisa swilandzi ku vumba marito.

Ku hetisa marito lama siyiweke. Ku yelanisa swihlambanyiso na swifaniso. Ku titumbuluxela xihlambanyiso.

123 Risokoti na njiya 122

Ku hlaya xitori xa Geri na risokoti. Ku hlamula swivutiso swo huma eka xitshuriwa.

124 Njiya ya yimbelela 124

Ku tsala mavito eka xifaniso. Ku tsala swivulwa nakambe ku tirhisiwa marito ya munhu. Ku lava marito eka giridi.

125 Emisaveni hinkwayo ha tlangela 125

Ku hlaya xitshuriwa hi swinkhubyana swo hambana. Ku hetisa tafula ra mianakanyo ya tinyiko. Ku endla mbalango wa tiholideyi no tsala mbuyelo.

Hoyohoyo 130

A hi hlayeni

Siku ra vadyondzisi ri hi ti8 ta Nhlangua. Hi siku leri hi tsala mapapila na makhadi hi khensa vadyondzisi va hina. Vana van'wana va tsalela vadyondzisi va vona switlhokovetselo. Xiya xitlhokovetselo lexi tsariweke hi nhwanyana wa xikolo.

Mudyondzisi wa mina

Inkomu mudyondzisi, ku ndzi pfuna

Loko matilo ya ri ya mpunga.

Inkomu mudyondzisi, ku yingisela loko ndzi ri na xo vula.

Inkomu mudyondzisi, ku ndzi dyondzisa leswi ndzi

faneleke ku swi tiva

Ndzi ta tsundzuka mudyondzisi wa mina wa Giredi ya 3
nkarhi hinkwawo hinkwako laha ndzi nga ta ya kona.

Maryam Mashhadi

Marito ya
ntolovelo

yingisa
inkomu
pfuna
hinkwako

A hi tsaleni

Hlaya xitlhokovetselo kutani u hlamula swivutiso.

Hi swihi swilo swinharhu leswi endlaka nhwanyana a khensa mudyondzisi?
Swi khwathate exitlhokovetselweni kutani u swi tsala ehansi.

1

2

3

Xana nhwanyana a titwa njhani loko matilo ya ri ya mpunga? ✓

a Tsakile

b Tsanile

Lava marito ya mpfumawulo lowu yelanaka na:

mpunga

pfuna

Ntivo marito

Tlhantlha marito lama u kombisa mapeletwana ya wona. Nambara marito eka bokisi rin'wana na rin'wana ku ya hi nongonoko wa maletere.

tsu/ndzu/ka	2
damarheta	3
hlamala	1

xinkwa	
mati	
inkomu	

languta	
hinkwako	
yingisela	

Ravunharhu	
Sonto	
Mugqivela	

A hi tsaleni

Kombisa rito leri nga rifuwi na ra lexi fuyiwaka. Kutani tsala mufuwi na lexi fuyiwaka.

Leyi i buku ya Amu.	Amu	Buku
Bege ya manana yi handzukile.		
Ncila wa mbyana wu vavisekile.		
Tino ra Sara ra pandza.		
Xikolo xa hina xi sasekile.		
U tekile bolo ya Jabu.		

Xisombholoti xa ririmi: Hlaya hi ku hatlisa swinene hilaha u nga kotaka hakona.

Gama ri gada golonyi ya Gayisa. Gezani u gada rigava na Gayisa leri gonyaka ri huma hi gede ya muti wa Gayisa.

A hi tsaleni

Tsalela mudyondzisi wa wena khadi ro khensa ro hlawuleka.

A hi tsaleni

Khwatihata maendli ebokisini ra wasi na tinhlokomhaka ebokisini ra rihlaza. Dirowa ntila ku hlanganisa swiphemu swimbirhi swa xivulwa.

Nhlokomhaka

Chela ra rihlaza

Makwerhu lontsongo

Wanuna

Jane munghana wa mina

Mbyana ya buraweni

Vana

Lava riendli

a va tlanga hi bolo.

ri **dyile** nhongana.

yi dyile rhambu.

a chayela movha wa yena.

u ambarile rhoko yo saseka.

u tshama etlhelo ka mina exikolweni.

Mayelana na nkarhi
Marito lama tirhisiwaka ku kumisisa nkarhi
i loko na rini. Ku nga kombisiwa nkarhi wo
karhi kumbe masiku na mavito ya masiku.

A hi tsaleni

Khwatihata marito lama hlamuselaka
nkarhi lowu swilo swi humeleleke hi wona.

Xikolo xi sungula hi 8 nimixo.

Xikolo xi huma hi 2 nindzhenga.

Aki u yile ekaya ninhlikanhi.

Hi etlela hi 8 nimadyambu.

Xana wa ya exikolweni hi Mugqivela?

Siku ro velekiwa ra yena ri hi ti20 ta Hukuri.

Xana u ta va u ri kwihi hi siku ra Khisimusi?

A hi tsaleni

Loko nhlokomhaka leyi nga n'winyi wa xanchumu yi ri eka vunyingi,
xitwananisi lexi tirhisiwaka xi fanele xi va eka vunyingi.

Tibuku ta vafana.

Tipene ___ vanhwanyana.

Swakudya ___ timbyana.

Mimovha ___ mathicara,

A hi tsaleni

Vula marito lama kutani u ba xirhendzevutana eka xitwari xo sungula na xo hetelela.

a wara

tsala

xikolo

nyama

hleka

hoxeka

cheke

xikero

tibuku

khemisi

gonya

Sonto

A hi hungaseni

Tlhelela eka xitlhokovetselo xa
"Mudyondzisi wa mina". Sweswi
tirha na munghana mi endla
phositara ku navetisa Siku
ra Vadyondzisi. Boxa leswaku
hikwalaho ka yini vadyondzisi va
ri na nkoka eka vadyondzi. Boxa
leswi vana va nga swi endlaka
ku khensa vadyondzisi va vona.

A hi hlayeni

25 Xitarata xa Berry
Old Town
1234
19 Nhlangula 2015

Eka Mudyondzisi

Ndzi na masikunyana ndzi nga swi koti ku ta exikolweni. Ndzi na marhuda kutani dokodela u lerisile leswaku ndzi fanele ku tshama ekaya hikuva ndzi nga tluleta vana van'wana.

Hi Musumbunuku nimixo loko ndzi pfuka miri wa mina a wu tshwukile hi swirhumbana. Ndzi ringetile ku swi nwayanyana leswaku swi famba, kambe swi nga fambi. Ndzi hlambile hi xisibi ndzi ringeta ku swi susa kambe swi ala. Swi ndzi endle leswaku ndzi tsana emoyeni. Kutani miri wu sungule ku hisa. Manana u ndzi yisile eka dokodela. U vule leswaku themparecha ya mina yi le henhla kutani a ndzi nyika mirhi a tlhela a ndzi tshimbisa ku ya exikolweni. Sweswo i swa masiku ya ntlhanu lama hundzeke.

Siku rin'wana na rin'wana ndzi kamba loko swipatsu swi fambile, kambe ndzi kuma swa ha ri kona. Ndzi navela vanghana va mina. Ndzi navela ku ta exikolweni kambe a swi koteki. Mudyondzisi, xana swa pfumeleriwa leswaku ndzi rhumeriwa tibuku ta ntirho leswaku ndzi ta tirha ndzi ri ekaya? A ndzi lavi ku salela endzhaku hi ntirho wa mina wa xikolo. Tatana u vule leswaku u ta ndzi landzela tibuku. Ndza mi navela hinkwenu ka n'wina.

Hi mina
Aki

A hi tsaleni

Endzhaku ko hlaya xitori, hlamula swivutiso leswi landzelaka.
Bana xirhendzevutana eka letere ra nhlamulo leji faneleke.

Hi xihhi xikongomelo lexikulu xa papila ra Aki?

A	Ku tivisa mudyondzisi leswaku u na marhuda.
B	Ku hlamusela leswaku u yile eka dokodela.
C	Ku kombela tibuku ta yena ta ntirho.
D	Ku hlamusela leswi vuriweke hi dokodela.

I masiku mangani lama Aki
a nga xwa wona exikolweni?

A	2 wa masiku
B	5 wa masiku
C	7 wa masiku
D	10 wa masiku

Hi xihhi xilo xo sungula lexi lemukiseke Aki leswaku ku na leswi nga riki kahle?

A	U vone leswaku u na swirhumbana hinkwako.
B	Dokodela u n'wi byele leswaku u na marhuda.
C	A ri na themparecha ya le henhla.
D	Manana wa yena u n'wi yisile eka dokodela.

A hi tsaleni

Xiyisisa papila kutani u lava marito lama nga na nhlamuselo yin'we na marito lama.

vuvabji byi ya eka van'wana (ndzimana ya 1)	
a nga tsakangi (ndzimana ya 2)	
arisa (ndzimana ya 2)	
languta (ndzimana ya 3)	

Marito ya
ntolovelo

kamba
kambe
khoma
kombela

A hi tsaleni

Veka swivulwa leswi hi ndzandzelelano lowu faneleke.
Swi nambare ku suka eka 1 ku fika eka 4.

	Ndzi yile eka dokodela.
	Ndzi ringetile ku swi susa hi ku hlamba.
	Ndzi vile na themparecha ya le henhla.
	Ndzi pfukile kutani ndzi vona ndzi ri na swirhumbana swo tshwuka.

Hola, Aki

A hi endleni

Tsala edayarini mayelana na nkarhi wa ku vabya ka wena. Vula leswaku a wu titwa njhani, mirhi leji u yi nweke na munhu loji a ku hlajiseke.

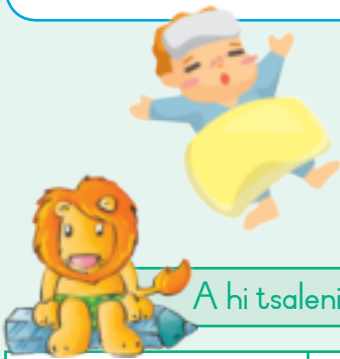

Eka Dayari

Siku _____

Handwriting practice area with multiple horizontal lines for writing.

A hi tsaleni

Endla tinhlayo ta marito.

Hi lungelela xilandzi xa **-ana** eka maendli ku kombisa leswaku xiendleko xi humelela hi ku ringana. Xikombiso: banana, khomana; Loko hi lungelela xilandzi xa **-nyana** eka riendli, swi vula leswaku xiendleko xi humelela swintsanana. Xikombiso: nwayanyana, tsalanyana.

vona + ana =	vonana
rhandza + ana =	
hlula + ana =	

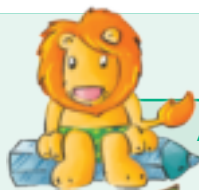
dyana + nyana =	
famba + nyana =	
tlula + nyana =	

Vumba xivulwa u tirhisa riendli ra xilandzi xa **-ana** na xivulwa xin'wana xa xilandzi xa **-nyana**.

Blank space for writing the words from the previous table.

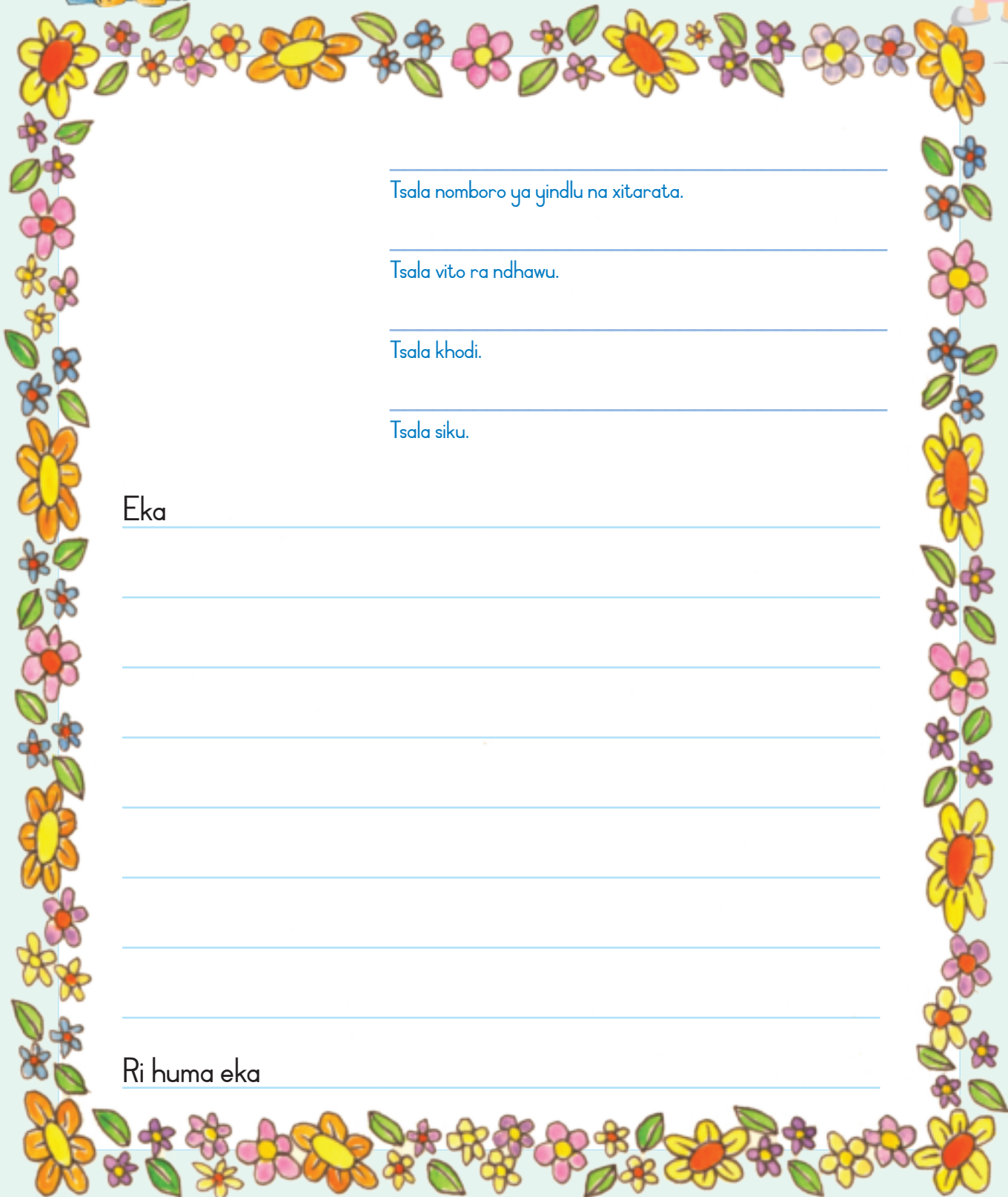

Siku:

A hi tsaleni

Tianakanye u ri munghana wa Aki. Tsala papila u n'wi navelela ku hatla a hola. N'wi tivise mahungu ya xikolo.

Tsala nomboro ya yindlu na xitarata.

Tsala vito ra ndhawu.

Tsala khodi.

Tsala siku.

Eka

Handwriting practice lines consisting of seven horizontal blue lines.

Ri huma eka

A hi hlayeni

Rhandzu na sesi wa yena Sara va tihumesile na ndyangu wa ka vona. Rhandzu u tiphinile kambe Sara a nga tiphinangi.

Leri a ri ri siku ro hlamarisa hakunene! Ndzi navela wonge hi nga tlhelela nakambe.

Siku ro ka ri nga tsakisi! Handle ka lanci, ku hava lexi ndzi tiphineke hi xona.

A hi endleni

Mi ta tsala eka dayari ya Rhandzu na Sara. Xosungula, entlaweni wa n'wina, tumbuluxani mepe wa mianakanyo lowu nga ta mi pfuna ku tsala eka dayari. Vulavulani leswaku hikwalaho ka yini vana vambirhi lava yeke endhawini yin'we va titwe hi ndlela yo hambana hi rendzo leri.

Laha Rhandzu na Sara va yeke kona

Leswi Rhandzu na Sara va swi endleke

Ku tihumesa ka Rhandzu na Sara

Leswi Rhandzu a tiphineke hi swona

Leswi Sara a nga tiphinangiki hi swona

Siku:

Ntivo marito

Hlaya marito u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona. Tirhisa marito ya ntlhanu ku tsala swivulwa swa wena ebukwini ya switoloveto.

tshwuka	tsimbisa	hlarisa	tiphina	lanci
tshwutela	tsimba	hlanganisa	phika	hanci
xitshwati	tsakama	hlaneka	phisa	ponca

A hi tsaleni

Tsala eka tidayari ta Rhandzu na Sara eka siku rolero. Tirhisa mepe wa miehleketo ku ku pfuna.

Dayari ya Rhandzu

Eka Dayari

Siku _____

Namuntlha ndzi vile na siku ro hlarisa swinene evuton'wini bya mina hinkwabyo. Hi yile

---

Dayari ya Sara

Eka Dayari

Siku _____

Namuntlha ndzi vile na siku ro borha swinene evuton'wini bya mina hinkwabyo. Hi yile

---

A hi endleni

Titeke u ri Rhandzu kumbe Sara. Rhumela munghana wa wena posikarata u hlamusela leswi u swi endleke loko mi tihumesile, leswaku hikwalaho ka yini u tiphinile kumbe u nga tiphinangi.

Tsala adirese u rhumela munghana wa wena.

Eka

Blank writing area for the recipient's name and address, with a background illustration of a savanna landscape.

Yi huma eka

Vito ra munghana wa wena.

Nomboro ya yindlu na vito ra xitarata.

Lokhixi/Doroba/Tiko

Khodi

A hi tsaleni

Hlanganisa swivulwa leswimbirhi. U fanele ku tirhisa nin'wana na nin'wana ra marito lama kan'we ntsena.

loko

hikuva

kambe

Hi yile endhawini ya kahle swinene.

A ndzi tiphinangi.

Ndzi fambe na vatswari va mina.

Hi famba hi ya endza.

A ndzi nga lavi ku famba.

A ndzi lava ku ya ephatini ya munghana wa mina.

Hi lungelela swirhangisi swa va, mi, ma, swi na ti eka maviti loko hi vumba vuyinghi.

Yelanisa marito ya vun'we na vuyinghi bya wona.

A hi tsaleni

rhoko

tirhoko

xirhumbana

tinymarhi

tindyelo

mabokisi

movha

bokisi

swichocho

nyarhi

xichocho

swirhumbana

ndyelo

mimovha

Switwananisi swa rifuwi swi kombisa ntalo wa leswi fuyiwaka na riviti leri fuwaka.

A hi tsaleni

Boxa loko nhlokomhaka yi ni eka vuyinghi kumbe eka vun'we eka xivulwa xin'wana na xin'wana.

Matluka ya mirhi.	Vuyinghi
Tipetali ta swiluva.	
Baji ra mufana.	
Timpapa ta nyoxi.	
Tibuku ta vanhwanyana.	
Nhompfu ya n'wamafenya.	

A hi hungaseni

Lava u tlhela u ba xirhendzevutana eka lexi nga yelaniki. Tsala vito ra ntlawa wun'wana na wun'wana.

Mitlangu vutleketli Mintirho

A hi vulavuleni

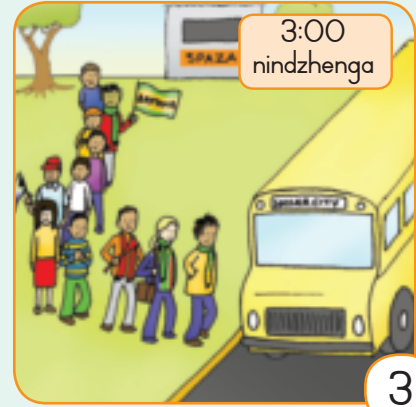
Xiya swifaniso kutani u bula na munghana wa wena hi leswi humelelaka eka swona.

2:15
nindzhenga

1

2:30
nindzhenga

2

3:00
nindzhenga

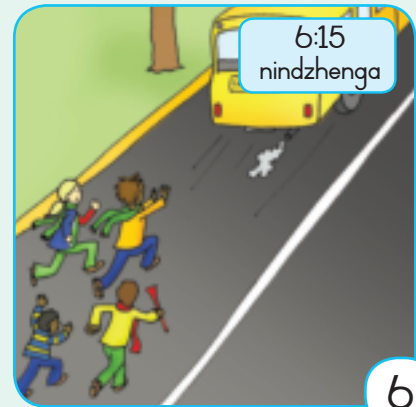
3

4:00
nindzhenga

4

4:30
nindzhenga

5

6:15
nindzhenga

6

A hi tsaleni

Bula hi leswi vana va titwiseke xiswona exifanisweni xin'wana na xin'wana. Hi ku vona ka wena va vule yini exifanisweni xin'wana na xin'wana? Sweswi tata nomboro ya xifaniso lexi faneleke ku kombisa nkarhi lowu vana va vuleke swilo leswi.

Ehe! Hi leriya bazi! Hi siye hi bazi ro hetelela!

Xii! Vona leswaku layini yi lehe njhani! Xana hi ta swi kota ku nghena exitediyamu?

Ndzi fanele ku ambala xikhafu hikuva ka titimela.

He, Jim. Se i khumenharhu ku bile awara ya mbirhi. Hi fanele ku hatlisa!

Ina! Xipanu xa hina xa hlula!

A hi folele bazi.

A hi tsaleni

Xana vana va yile kwihi?	
Xana a va forile eka tilayini tingani?	
Xana a va ri kwihi eka layini ya vumbirhi?	
Xana va endlile yini hi 4:30?	
Xana ku humelele yini hi 6:15?	

Ntivo marito

Hlaya marito u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona. Tirhisa marito ya ntlhanu ku tsala swivulwa swa wena ebukwini ya switoloveto.

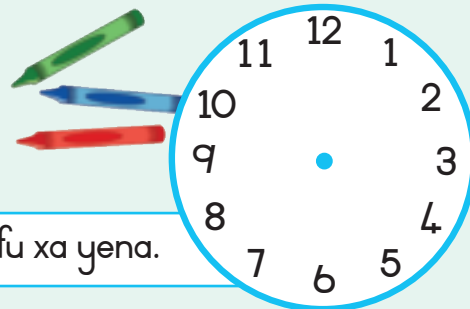
cina	gaya	rhuma	rhurha	komba
cela	gume	rhetla	lorha	kona
cata	gemba	rhomba	borha	kolwa

Marito ya ntolovelo
fofa
hlula
layini
xipanu

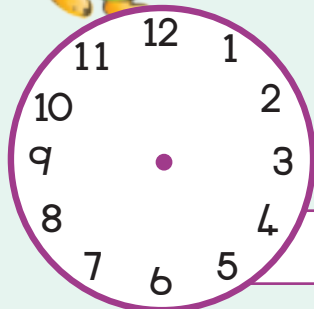

A hi endleni

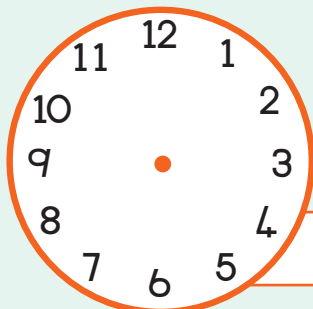
Nghenisa timhondzo eka wachi yin'wana na yin'wana ku kombisa nkarhi lowu xiendleko xi humelelaka hi wona.

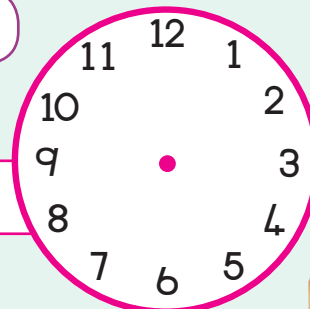
Mufana u boha xikhafu xa yena.

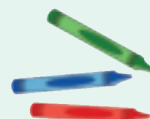
U hlangana na vanghana va yena.

Va fola layini yo nghena exitediyamu.

Va siyiwa hi bazi.

A hi tsaleni

Tirhisa swifaniso ku ku pfuna ku tsala xitori hi rendzo ra vana ro ya entlangwini wa bolo ya milenge. Heta xitori xa wena hi ku hlamusela leswi humeleleke endzhaku ka 6.15 nimadyambu.

1

2

3

4

5

6

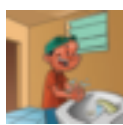

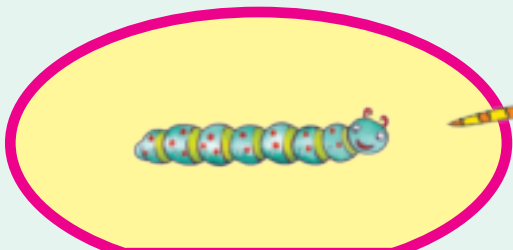
Siku:

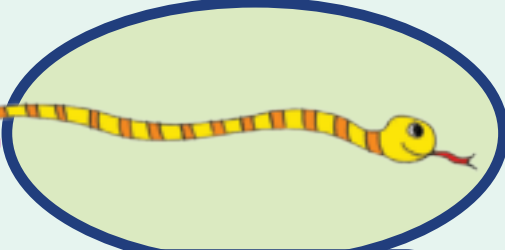
A hi hungaseni

Tsala marito eka xifaniso xin'wana na xin'wana u tlhela u hlanganisa marito ku vumba rito rin'we. Rito leri vumbiweke hi marito mambirhi ri vitaniwa riviti-nkatsano.

	+		=	
<u>haha</u>		<u>mpfhuka</u>		<u>xihahampfhuka</u>
	+		=	
	+		=	
	+		=	
	+		=	
	+		=	

leha

lehanyana

leha swinene

A hi hlayeni

Thembi i mutimela-ndzilo. U tirha eGiyani. Jim na Thandi va yingisela inthavhiyu ya Thembi.

Muvutisi: Xana u na nkarhi wo tanihi kwihi u ri mutimela-ndzilo?

Thembi: I nkarhi wo leha. Malembe ya ntlhanu.

Muvutisi: Hikwalaho ka yini u lavile ku va mutimela-ndzilo?

Thembi: A ndzi lava ku pfuna vanhu.

Muvutisi: Xana u dyondze ku tirha ntirho lowu hi ndlela yihi?

Thembi: Ndzi yile exikolweni xa swa ku timela-ndzilo. Ndzi dyondze ku timela ndzilo, matirhiselo ya xihloka na thumbhu. Ndzi tlhele ndzi dyondza na swa xilamulelamhangu.

Muvutisi: Xana u fanele ku va u tiyile no ringanela emirini leswaku u kota ku tirha ntirho lowu?

Thembi: Ina, u fanele ku kumeka u tiyile. Ndzi hlayisa ku tiya ka mina hi ku joga awara yin'we siku rin'wana na rin'wana. Ndzi tlhela ndzi ya ejimini masiku hinkwawo.

Muvutisi: Xana u pfa u tela hi ku chava loko u timela ndzilo?

Thembi: E-e, naswitsongo! Ndzi tshama ndzi ehleketa hi ndzilo na ku wu timela.

Muvutisi: Xana mi ponisa na swiharhi?

Thembi: Ina, vhiki leri nga hela ndzi ponise mbyana. A yi tumberile ehansi ka mubedo. Swifuwana swa tumbela hikuva swi chava ndzilo. Swa hi tikela ku swi kuma.

A hi endleni

Hlaya inthavhiyu na munghana wa wena. Un'wana wa n'wina u fanele ku va muvutisi loko lon'wana a va Thembi.

A hi tsaleni

Hlamula swivutiso leswi.

Hi xihhi xikongomelonkulu xa inthavhiyu leji ya rhadiyo?

A	Ku hlamusela vanhu ndlela yo sivela ndzilo.
B	Ku kucetela vanhu ku va vatimela-ndzilo.
C	Ku nyika vayingiseri vuxokoxoko mayelana na vatimela-ndzilo.
D	Ku tivisa vanhu hi ndhuma ya Thembi.

Xana swifuwana swi endla yini loko ku ri na ndzilo?

A	Swa tumbela hikuva swa chava.
B	Swa tsutsuma.
C	Swi lava laha swi nga humaka hi kona.
D	Swi vukula swinene leswaku swi ta kota ku kumiwa.

Hikwalaho ka yini Thembi a nga chavi loko a timela ndzilo?

A	U na switirho leswi faneleke.
B	U tiyile no ringanela.
C	U na vutivi byo lwa na ndzilo.
D	U tshamele ku tima ndzilo.

Xana u tshama a ringanerile hi ndlela yihhi?

A	Hi ku ya ejimini.
B	Wa joga.
C	Wa joga a tlhela a ya ejimini.
D	U tiyile hi ntumbuluko wa yena.

A hi tsaleni

Tsala hi leswi u lavaka ku va swona loko u kula. Vula leswaku hikwalaho ka yini u lava ku tirha ntirho wolowo.

Leswi ndzi lavaka ku va swona

A hi endleni

Swi teke leswaku u le ku tirheni ka ntirho lowu u lavaka ku tirha wona siku rin'wana. Endla xitoloveto na munghana wa wena mi nyiketana ku inthavhiyuwana.

I nkarhi wo tanihi kwihhi u ri _____ ?

I yini xi ku endleke leswaku u va _____ ?

I yini lexi u xi tsakelaka hi ntirho lowu?

Xana wa ha xi tsundzuka xilandzi xa -nyana eka maendli? Swilandzi swa -isa na -eka swi nga lungeleriwa eka maedli ku nyika tinhlamuselo to hambana.

A hi tsaleni

Endla tinhlayo ta marito.

famba + isa =	fambisa
teka + isa =	
veka + isa =	

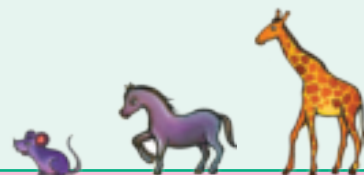
famba + eka =	
tsala + eka =	
dya + eka =	

Vumba xivulwa u tirhisa riendli leri nga na xilandzi xa -isa na xin'wana xivulwa u tirhisa riendli ra xilandzi xa -eka.

A hi tsaleni

Hetisa rito leri sijweke.

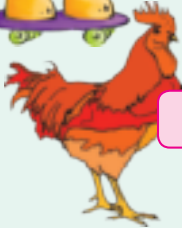

dyana		dyana swinene
	tirhanyana	
leha		leha swinene

Ko tala hi hlamusela xanchumu hi ku vula leswaku xi fana na xin'wana. Xikombiso, nhwanyana loyi u lehe onge i nhuntlwa. Leswi swi vitaniwa swihlambanyiso kumbe swifananisi. Ku tirhisiwa swiharhi na swin'wana eka swifananisi.

A hi hungaseni

Dirowa ntila ku suka eka xihlambanyiso ku ya eka xiharhi.

huku

mangwa

nguluve

1 Matimba wong*e* inghala.

2 Timbilu wong*e* i

3 Ku tlhariha wong*e* i

4 Ku rivala wong*e* i

5 Milenge ku lala wong*e* i

6 Marhengwe wong*e* i

7 Ntima wong*e* i

8 Ku nonoka wong*e* i

9 Ku tshwuka wong*e* i

10 Ku kula wong*e* i

11 Makovo wong*e* i

12 Ku leva wong*e* i

13 Mavala wong*e* i

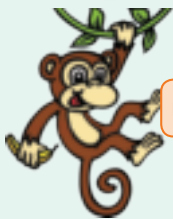
14 Ku nona wong*e* i

mbyana

rimpfani

mfenhe

mpfundla

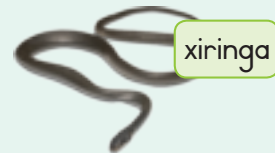
inghala

ncololwani

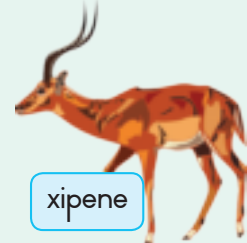
ndlopfu

xiringa

sekwa

xipene

ngwenya-nkelenge

Sweswi tiendlele swifananisi swa wena laha.

1 inghala 2 mbyana 3 mpfundla 4 huku 5 ncololwani 6 sekwa 7 xiringa 8 rimpfani 9 xipene 10 ndlopfu 11 mfenhe 12 ngwenyanikelenge 13 mangwa 14 nguluve

A hi hlayeni

Jim na Thandi va ya elayiburari nakambe. Namuntlha va teka buku ya switsotso. A hi voneni leswi buku yi vulavulaka hi swona.

A ri ri siku leri dyambu a ri tlhavile kahle, vusokoti byi ri karhi byi tihlengelletela mavele na swin'wana swakudya ku vekela vuxika. Njiya leyi vitaniwaka Geri a yi yimbelela no tlulatlula. A yi ri ku tiphineni swinene tanihi leswi a yi chaya katara ya

yona. Yi yimbelele dyambu ri kala ri pela. Yi xiye nkondzo wa vusokoti lebyi a byi hlengelela no vekela vuxika mavele.

Geri: Hikwalaho ka yini u nga yimi ku tirha u ta yimbelela no cina na mina?

Risokoti: E-e, hi bizi. Vuxika bya ta kutani hi fanele ku hlayisa swakudya hi vekela masiku ya xirhami. Na wena, Nkulukumba Geri, u fanele ku endla tano.

Geri: A swi twali sweswo. A ndzi karhateki mina. Vuxika bya ha ri ekule naswona ku na swakudya swo tala.

Kutani Geri a ya emahlweni na ku cina no yimbelela loko vusokoti byi ri karhi byi ya emahlweni na ntirho wa byona. Kutani vuxika byi fika. Geri a pfumala swakudya. A khoma hi ndlala swinene. U yile endlwini ya vusokoti.

Geri: Ndzi kombela swakudya. Ndza fa hi ndlala. Xana a mi na nchumu xo ndzi nyika?

Risokoti ri n'wi nyikile mahlanhla ya swakudya.

Risokoti: U cine ximumu hinkwaxo kambe a wu hlayisangi nchumu u lulamisela vuxika. Ku na nkarhi wo tirha na nkarhi wo tlanga.

Siku:

Ximumu lexi landzelaka njiya yi tirhe swinene yi hlengelela swakudya swa vuxika. Yi dyondzile dyondzo yo tika naswona a yi nga ha lavi ku tlhela yi dlaya hi ndlala.

A hi tsaleni Hlamula swivutiso leswi landzelaka.

Hikwalaho ka yini swi antswa loko njiya yi tihlengeletela swakudya swa yona?

Xana a ku ta va ku humelele yini loko risokoti a ri nga nyikangi njiya swakudya loko yi khome hi ndlala?

Xana u ehleketa leswaku vusokoti byi endle xilo xa kahle loko byi nyikile njiya swakudya? Hikwalaho ka yini?

Xana njiya yi cince hi ndlela yihi?

Tsala nhlokomhaka leyi faneleke ya xitori lexi.

Lava maendli ya mune exitorini lexi.

Ntivo marito

Hlaya marito u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona. Tirhisa marito ya ntlhanu ku tsala swivulwa swa wena ebukwini ya switoloveto.

gede	Magezi	njiya	ndlala
Geri	mugiva	njombo	ndlela
gezi	xigayo	njeti	ndluwa

Marito ya ntolovelo

gede
ndlala
njiya
xigayo

A hi endleni

Hlaya nhlamuselo ya miri wa njiya, kutani tsala mavito lama faneleke exifanisweni.

Khwiri – xiphemu xa ncila wa njiya. Ri na swimbhovana eka maphinta leswi yi hefemulaka hi swona.

Nhloko – emahlweni ya miri wa yona.

Swiambamberi – swiambamberi swimbirhi enhlokweni leswi tirhaka ku khumba no nuhetela.

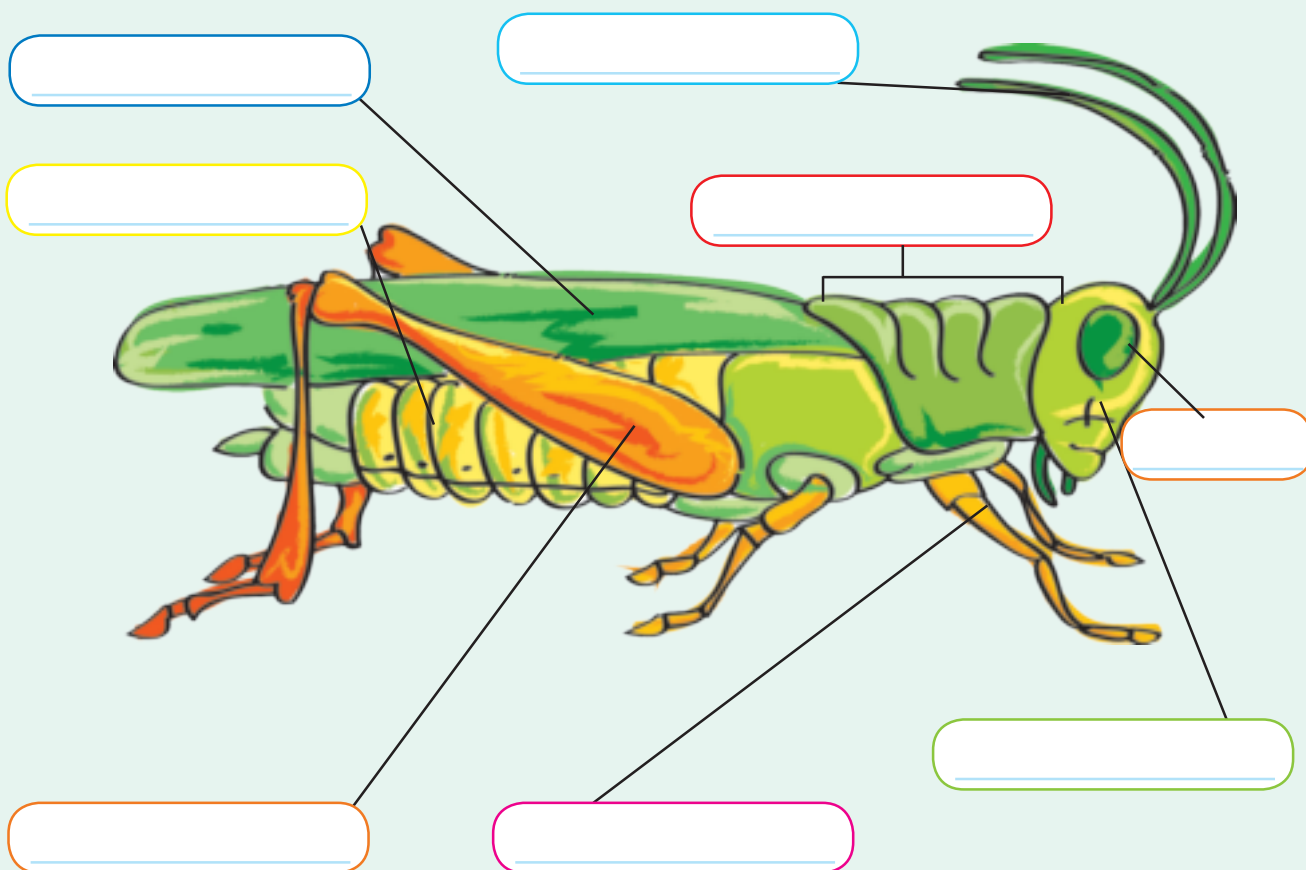
Xifuva – xiphemu xa le xikarhi xa miri wa njiya, laha milenge na timpapa swi hlanganaka na miri kona.

Mahlo – mahlo mambirhi lama vumbiweke hi swimahlwana swo tala.

Milenge yo famba – mune wa milenge yo koma emahlweni yi tirhisiwa ku famba.

Milenge yo tlula – milenge ya le ndzhaku i yikulu no tiyela ku pfuna njiya leswaku yi kota ku tlula.

Timpapa – tinjiya ti na timpapa to leha timbirhi, leti yi hahaka ha tona.

Siku:

A hi tsaleni

Tlhela u tsala leswi va swi vulaka tanihi marito ya munhu. Tirhisa swirhatana.

Wa borha, tana u ta tlanga na hina.

Njiya yi te, "Wa _____"

U fanele ku hlengeleta swakudya u vekela vuxika.

Risokoti ri hlamula, "

A hi cine.

Njiya yi te, "

Ndzi kombela swakudya.

Njiya yi kombela"

A hi hungaseni

Lava u tlhela u ba xirhendzevutana eka marito lama nga egiridini:

tsutsuma

xifuva

njiya

yena

mahlo

riqingho

risokoti

haha

khwiri

ncila

wena

r	t	s	u	t	s	u	m	a	z	x	r
i	s	t	x	u	m	o	n	z	x	z	i
q	z	w	x	n	h	z	j	q	w	z	s
i	n	c	i	l	a	o	i	p	e	r	o
n	z	z	f	r	h	t	y	e	n	a	k
g	h	r	u	u	a	m	a	o	z	u	o
h	x	v	v	w	k	h	w	i	r	i	t
o	o	m	a	h	l	o	w	e	n	a	i

A hi hlayeni

Emisaveni hinkwayo hi na tiholideyi na mikhuvo.

Sweswi hi le makumu ya Giredi ya 3. Hi langutele ku ya eka Giredi ya 4.
Hinkwerhu hi langutele mikhuvo ya hina yo hlawuleka.

Hi nkarhi wa Khisimusi hi amukela tinyiko. Hi tlhela hi nyika vanghana na vandyangu tinyiko. Hi na nsinya wa Khisimusi endlwini ya ka hina. Hi veka tinyiko ehansi ka nsinya. Hi khavisa nsinya hi tlhela hi veka nyeleti ehenhla. Hi Khisimusi hi dya swakudya swo tala swa kahle.

Hi yimele Diwali. Lowu i nkarhi lowu hi amukelaka swiwitsi yo tala na tinyiko to tala. Hi veketela swiwitsi na makhekhe hi mabokisi kutani hi nyika vanhu lava hi endzelaka. Hi lumeka swimbonana kutani hi swi veka endlwini hinkwayo. Hi khavisa yindlu ya hina yi saseka swinene.

Ku nga ri khale ku ta va Hanukkah. Hi ta va na swakudya swo tala. Hi rhandza tipanekuku na tidonati. Hi tsakela no amukela tinyiko. Vakhazi va hina va ta hi endzela. Hinkwerhu hi ta pfuna ku lulamisa swakudya no lumeka makhandhlela endlwini.

Siku:

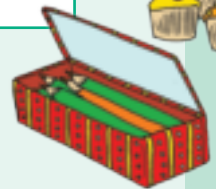
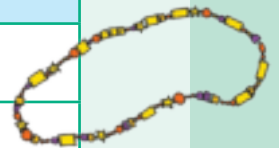
Ku nga ri khale ku ta va ku ri Eid. Ndzi navela wonge hi nga kuma tinyiko ta kahle. Hi tlhela hi nyika na vanghana va hina. Hi ta dya makhekhe na swiwitsi yo tala. Hi tiva leswaku i Eid hikwalaho ka xivumbeko xa n'weti. Yi va kona hi siku ro hambana lembe rin'wana na rin'wana.

A hi tsaleni

Hi tih tinyiko leti u nga ti endlaka ku nyika va ndyangu na vanghana?

Xana u ta nyika mani nyiko?	Xana u nga endla yini?

Ntivo marito

Hlaya marito u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona. Tirhisa marito ya ntlhanu ku tsala swivulwa swa wena ebukwini ya switoloveto.

mikhuvu	yindlu	vanghana	hinkwerhu
mikhaviso	kondlo	ringhala	hinkwabyo
mukhusu	vondlo	xinghana	hinkwako

Marito ya ntolovelo

saseka
teka
tinyiko
tirha

A hi tsaleni

Ringeta ku kuma vuxokoxoko hi tiholideyi leti landzelaka:

Holideyi	Yi ta va hi siku rihi?	Ku na loyi u n'wi tivaka loyi a nga ta tlangela holideyi leyi?
Khisimusi		
Diwali		
Eid		
Hanukkah		

AMERIKA-N'WALUNGU

LWANDLENKULU RA ATILANTIKA

AMERIKA-DZONGA

MISAVA YA HINA

**U hlawulekile.
Miri wa wena hinkwawo
uu hlawulekile.
Miri wa wena i wa wena!**

**KU HAVA
MUNHU
loyi a faneleke
ku khoma swirho
swa wena swa le
xihundleni.**

**U fanele ku byela munhu un'wana loko ku
ri na munhu loyi a khomaka swirho swa
wena swa le xihundleni.**

**U fanele ku byela munhu un'wana loko
ku ri na munhu loyi a ku endlisaka
swilo leswi u nga tsakeriki
ku swi endla.**

**Lava u nga va fonelaka
loko u lava ku pfuniwa:**

Riqingho ra swa vana: 0800 05 55 55

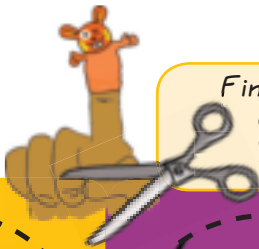
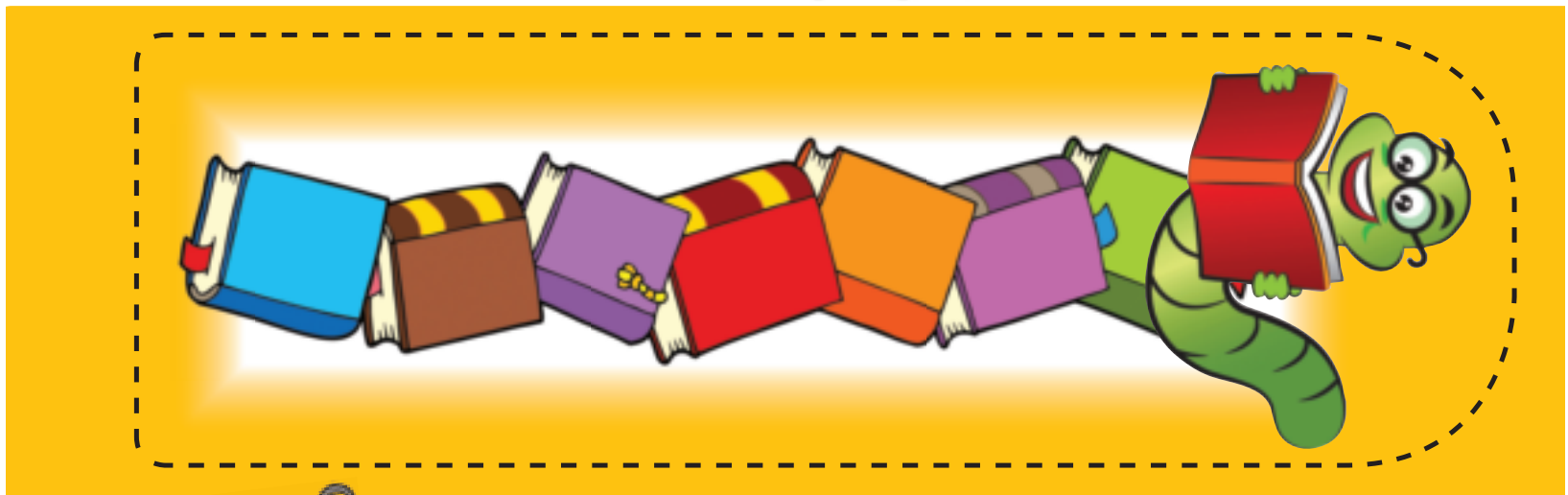
Nomboro ya xihatla ya SAPS: 10111

Riqingho ro ponisa vutomi: 0861 322 322

Riqingho ro sivela vugevenga ra SAPS: 086 00 10111

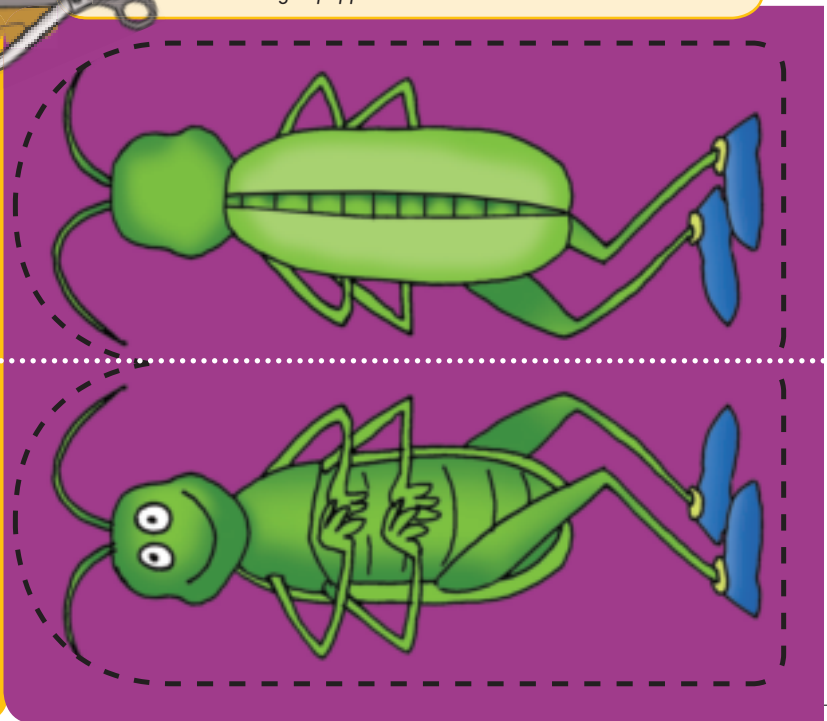
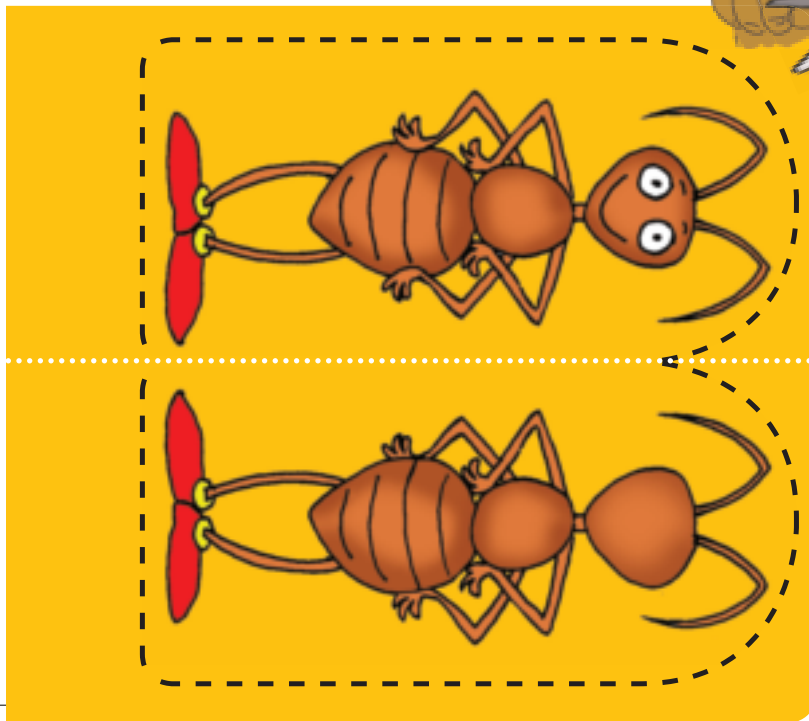
Yuniti yo sirhelela vana: 012 393 2359/2362/2363

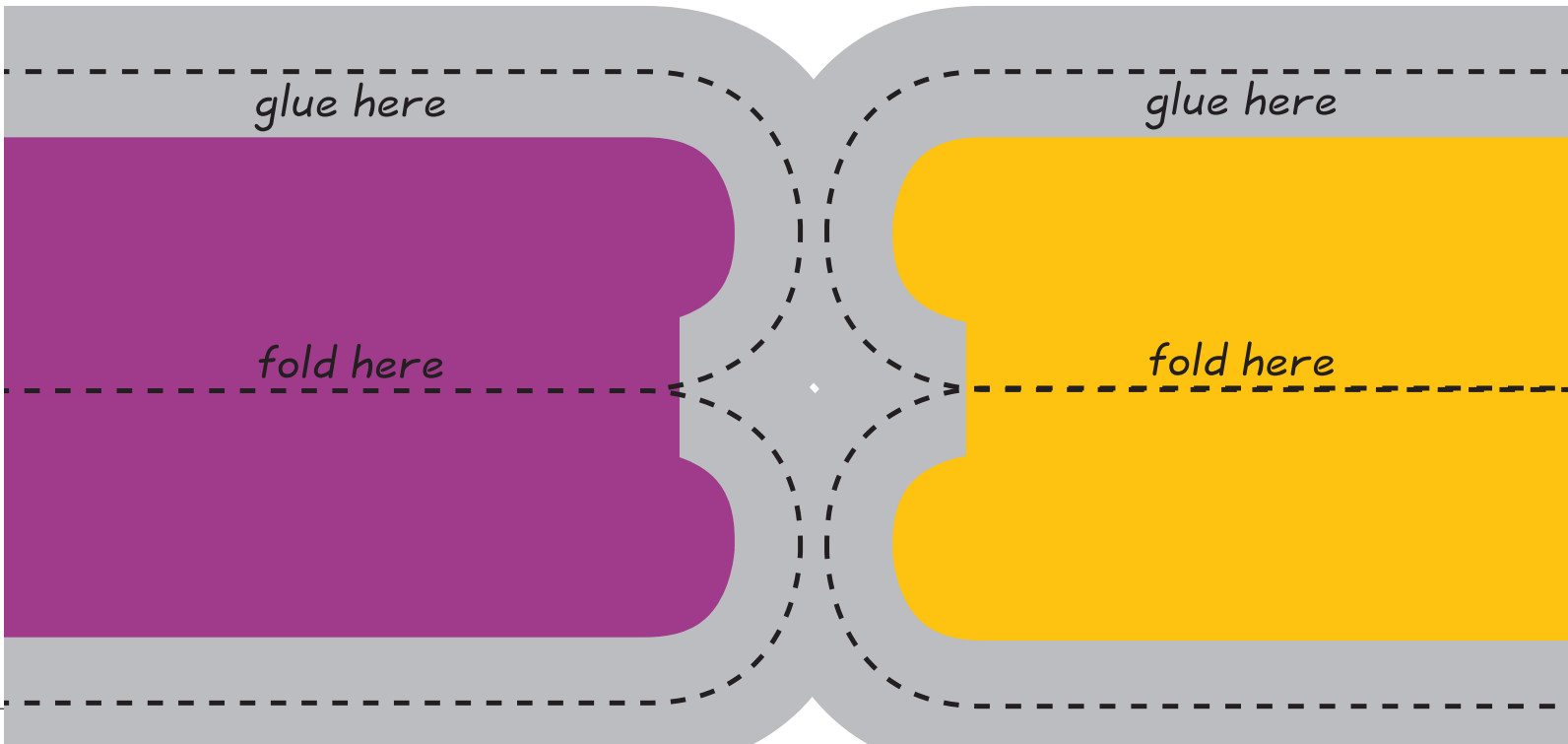
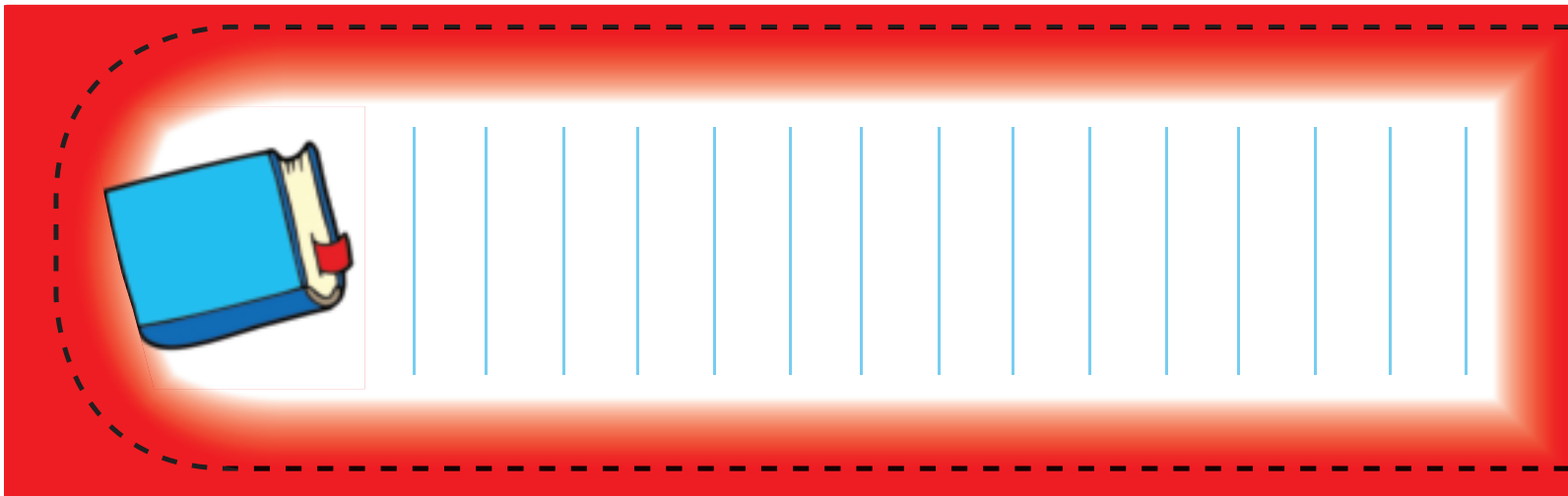

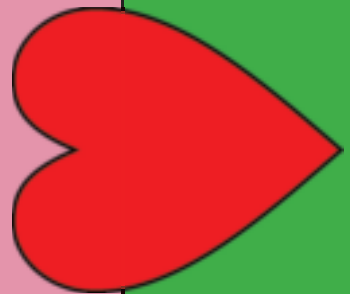
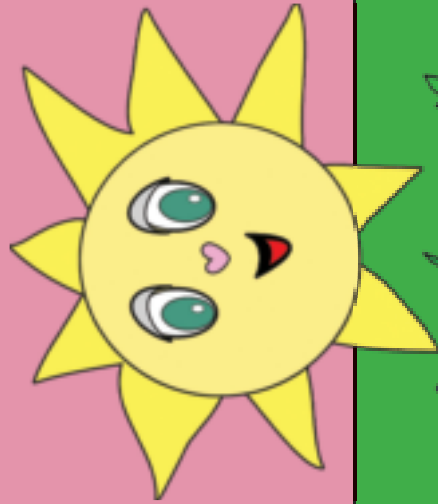
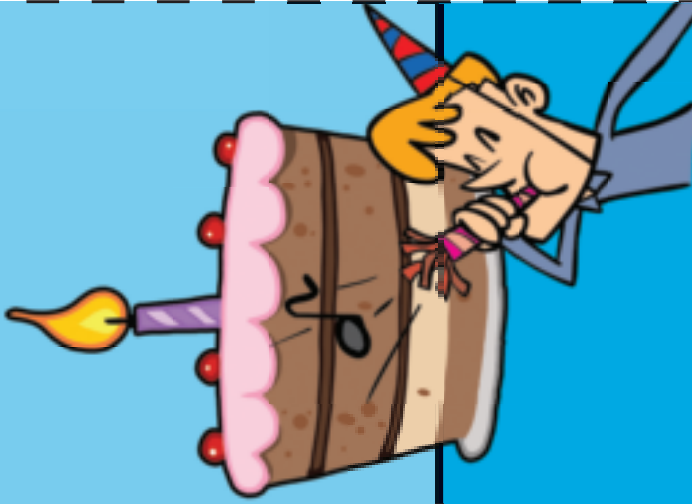

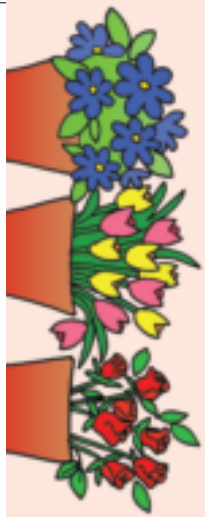
Finger puppets:

Cut out the finger puppets on the dotted black lines and fold on the dotted white lines. Now glue on the back where shown to form a finger puppet.

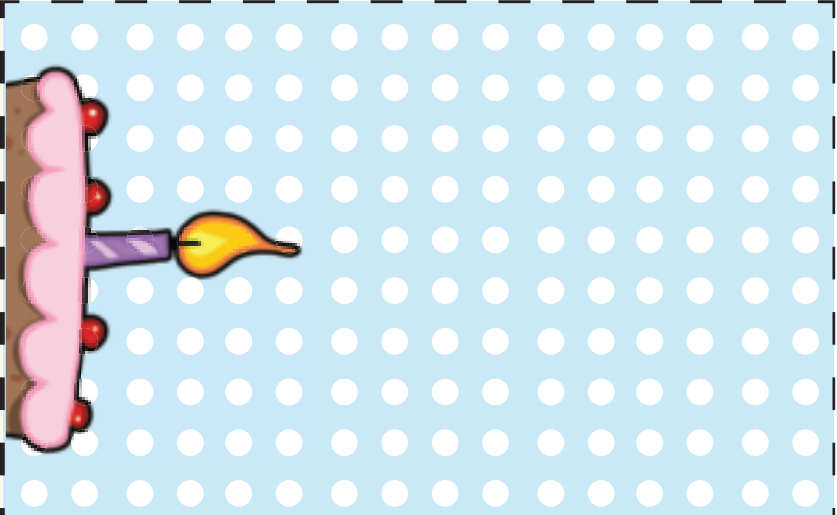
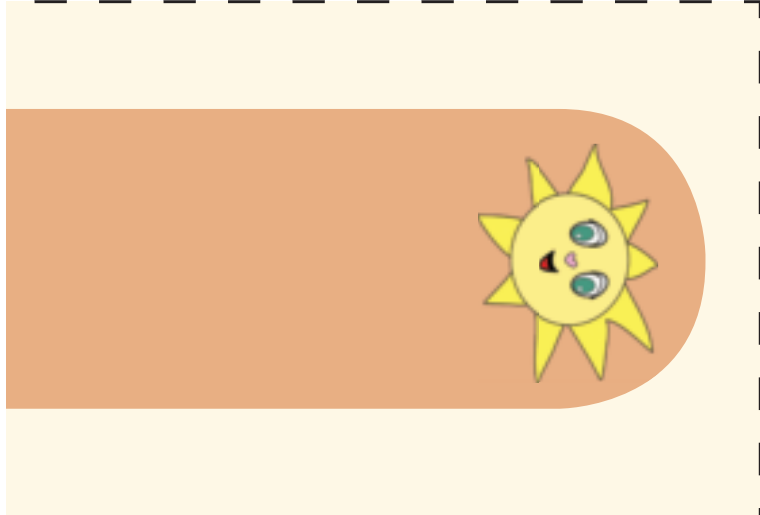

Vertical writing lines on a light orange background.

Vertical writing lines on a light blue background.

Vertical writing lines on a light yellow background.

Vertical writing lines on a light blue background.